

Ontwikkeling en verband van de rijks-, provinciale- en gemeentebelastingen in Nederland

<https://hdl.handle.net/1874/234044>

ONTWIKKELING EN VERBAND
VAN DE
Rijks-, Provinciale- en Gemeentebelastingen
IN NEDERLAND.

EERSTE DEEL.

PROEFSCHRIFT,

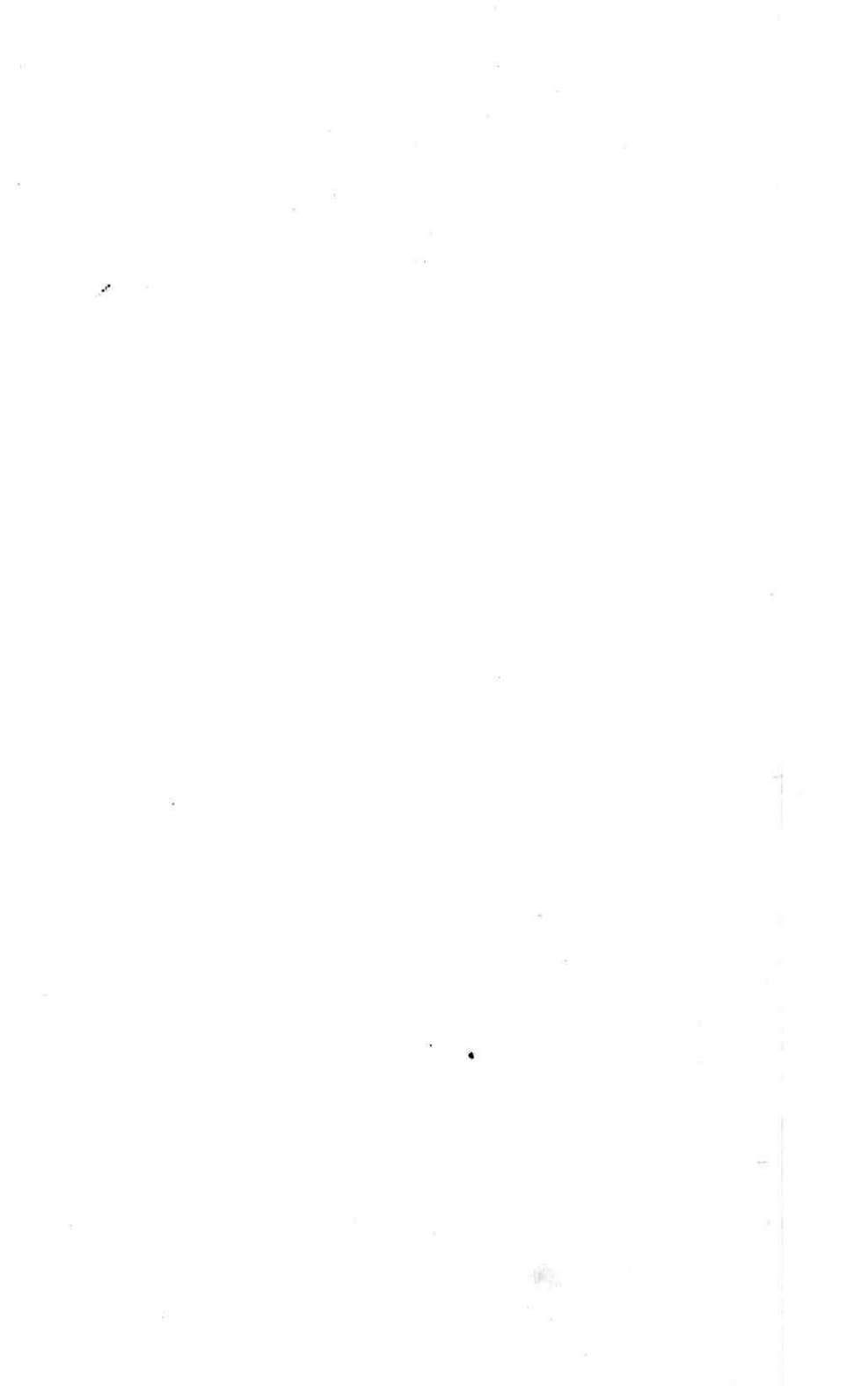
DOOR

M. W. F. TREUB.

LEIDEN,
S. C. VAN DOESBURGH.
1885.

mm 10521

ONTWIKKELING EN VERBAND

VAN DE

Rijks-, Provinciale- en Gemeentebelastingen IN NEDERLAND.

On n'aurait qu'une incomplète idée du
système fiscal d'un pays si l'on ne s'oc-
cupait que des impôts nationaux.

PAUL LEROY-BEAULIEU.

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK HZ.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1003 8770

534449
ge

A. J. J. J. J.

A. J. J. J. J. 376
D. F. 40

ONTWIKKELING EN VERBAND
VAN DE
RIJKS-, PROVINCIALE- EN GEMEENTE-BELASTINGEN
IN NEDERLAND.
EERSTE DEEL.

PROEFSCHRIFT,
TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP,
AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,
NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS
Dr. N. W. P. RAUWENHOFF,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE,
VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT,
TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE
FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID TE VERDEDIGEN
op Dinsdag, den 31sten Maart 1885, des namiddags te 2 uren,

DOOR

Marie Willem Frederik Treub,
GEBOREN TE VOORSCHOTEN.

LEIDEN,
S. C. VAN DOESBURGH.
1885.

Instituut voor staats- en
administratiefrecht der
Rijksuniversiteit Utrecht

overgeplaatst uit
Instituutscollectie

1885-26

Aan mijne Ouders.

Mijne verhandeling over de ontwikkeling en het verband van de rijks-, provinciale- en gemeentebelastingen in Nederland, waarvan thans het eerste deel als proefschrift verschijnt, heeft haar ontstaan te danken aan de uitschrijving eener prijsvraag over dit onderwerp, in Mei 1882 door de Rechtsgeleerde Faculteit te Utrecht gedaan.

Het antwoord door mij op die vraag ingeleverd, had het geluk gunstig te worden ontvangen. Aangezien de bedenkingen der Faculteit in hoofdzaak waren gericht tegen de door mij gevolgde methode, heb ik getracht door eene omwerking mijner verhandeling aan de gemaakte bezwaren zooveel mogelijk te gemoet te komen.

Mocht mij dit niet geheel zijn mislukt, zoo heb ik het voor een groot deel te danken aan U, hooggeleerde heeren D'AULNIS en DE LOUÏER. Voor Uwe welwillende en hooggewaardeerde kritiek betuig ik U mijn oprechten dank.

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

	Bladz.
De toestand onder de republiek der Vereenigde Nederlanden	1

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het overgangstijdperk	43
§ 1. 1795—1798	43
§ 2. 1798—1801	63
§ 3. 1801—1805	86

DERDE HOOFDSTUK.

Het stelsel van Gogel.	102
§ 1. Algemeene belastingen	106
§ 2. Departementale- en gemeentebelastingen	170

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Fransche stelsel.	218
-------------------------------	-----

STELLINGEN	249
----------------------	-----

EERSTE HOOFDSTUK.

De toestand onder de republiek der Vereenigde Nederlanden.

Ieder, die zich ten doel stelt de geschiedenis der financiën en in het bijzonder der belastingen gedurende het bestaan van de republiek der vereenigde Nederlanden na te gaan, wordt als van zelf er toe gebracht, zijn onderzoek bij de bepalingen van de Unie van Utrecht aan te vangen. Veel, wat onverklaarbaar schijnt, wordt opgehelderd, wanneer men zich rekenschap geeft van de eigenaardige plaats door deze akte van verbond gedurende meer dan twee eeuwen ingenomen. Immers „het oogmerk der Unie van Utrecht was geenszins het afzweren van den koning van Spanje, en het instellen van een nieuwen regeringsvorm, maar alleen om zich te vereenigen tot een verdedigend verbond, als het ware tot één ligchaam, om des te beter den gemeenen vijand

tegen te staan." (Schets van Neêrlands Staatsbestuur, Dordrecht 1841, bl. 55).

En toch, door den loop der omstandigheden moest deze akte van verbond weldra een rol vervullen, waartoe zij allerminst was bestemd geweest.

Bij het verbond van 1579 verklaarden de gewesten uitdrukkelijk geene verandering te willen maken in de bestaande rechten en verplichtingen van elk hunner. Tegenover elkander geheel zelfstandig, bleven de verbondenen aan hun landheer, althans in naam, onderworpen. Van daar dat de samenstellers der Unie zich bepaalden tot de regeling van de betrekking, waarin het verbond tot gemeenschappelijke bestrijding van den gemeenen vijand hen bracht. Doch van daar ook, dat deze akte van verbond al zeer weinig geschikt was, om na de afzwering van Philips, als grondwet voor de nieuwe republiek dienst te doen.

Niet het minst in de bepalingen over de financiën vertoont zich deze eigenaardigheid. Volgens art. 5 zouden tot voorziening in de kosten van defensie „in alle die — geunieerde Provinciën eenpaerlick ende op eenen voet" worden geheven verschillende accijnsen en enkele andere daaraan nauw verwante belastingen. Mochten de opbrengst der aangewezen belastingen en de inkomsten uit de koninklijke domeinen tot bestrijding der kosten van defensie onvoldoende blijken, dan zouden nog andere belastingen hiertoe kunnen worden ingesteld, mits „by

gemeen advys ende consent." Ook voor verhooging of verlaging der middelen werd volgens art. 6 eenparige toestemming vereischt, terwijl bovendien nog uitdrukkelijk werd bepaald, dat de opbrengst der generaliteitsmiddelen alleen zou mogen strekken tot „die gemeene defentie. ende tot het ghene die generaliteyt gehouden sal wezen te draegen."

Voor het doel der Unie waren deze bepalingen bij uitstek geschikt. Men wilde „dat tot verval van de lasten van de gemeene defensie eenparige middelen van consumptie souden geheeven worden op verscheide specien over alle de Provinciën." (Mr. D. van Slingelandt, Staatkundige geschriften. Amst. 1784, II, bl. 30)¹⁾. Voor het overige zouden de verbonden gewesten zich van inmenging in elkanders bijzondere financiën onthouden; evenwel onder een voorbehoud. Door de vereeniging hadden alle verbondenen belang bij de welvaart van elk hunner, en ten einde nu te voorkomen, dat het eene gewest zich ten koste van het andere zou trachten te verrijken, zou volgens art. 18, „d' eene vande Geunieerde provinciën Steden ofte leden van dijen tot Laste ende prejudicie van d' andere, ende zonder

1) Vlg. Mr. G. W. Vreede, Bijdragen tot de geschiedenis der omwenteling van 1795—1798. Amst. 1847. Dl. I, bl. 72.

Vrije gevoelens over de beste staatsgronden tot regeling van het bestuur in de Nederlandsche vereenigde Gewesten, den Haag, 1802. (Door J. Meerman.) Dl. I, bl. 85.

gemeen consent geen Imposten, convoygelden, noch anderen diergelijken Lasten moegen opstellen, noch enyge van desz. bontgenoten hoeger moegen bezwaeren, dan hun eygen ingesetenen.”

Aan het doel der Unie, eene uit den aard der zaak tijdelijke vereeniging van tegenover elkander zelfstandige en aan denzelfden landheer onderworpen gewesten, beantwoordden deze bepalingen volkomen. Voor de taak, welke de Unie geroepen werd te vervullen, waren zij niet berekend.

Het groot verschil in welvaart tusschen de verbonden gewesten legde aan het in praktijk brengen van art. 5 der Unie groote moeilijkheden in den weg ¹⁾, al werd ook van de daar aangewezen waren hier te lande reeds sinds lang accijns geheven. Doch de uitvoering van deze bepalingen stuitte, wat betreft de middelen

1) Vlg. Pieter Paulus, Verklaring der Unie van Utrecht, I, bl. 379—408.

Nederlands Staatsgebreken en derzelver geneesmiddelen, 1797 (door Tollius) bl. 31.

Exposé des maux de la Hollande et des remèdes à y apporter. Amst. 1796, bl. 21. (Dit anoniem verschenen geschrift munt uit door degelijkheid en gematigdheid).

C. H. Trotz, Commentarius legum fund. foeder. Belgii, Harl. & Amst. 1778, bl. 382.

Vrije gevoelens enz. I, bl. 86.

C. Zillesen, Wijsgeerig onderzoek wegens Neêrlands opkomst enz. Amst. 1796, bl. 275.

Jhr. Mr. J. J. de la Bassecour Caan, Schets van den Regeeringsvorm van Nederland. 's Hage, 1866, bl. 191.

te lande, geheel af op het recht der provinciën van niet overstemd te worden in belastingzaken ¹⁾. Wel werd verschillende malen onder de Republiek getracht tot dekking van de kosten der verdediging te land en van het tekort komende voor de marine gemeenschappelijke belastingen in te voeren; doch steeds zonder gevolg ²⁾.

Door de afzwering van den landheer was de souvereiniteit van dezen op de provinciën zelve overgegaan; van hunne souvereiniteitsrechten nu wilden de gewesten, althans het meerendeel van hen, in geen opzicht afstand doen. Zoo ook wilde elk gewest het recht tot het uitschrijven van belastingen over zijne inwoners ongeschonden bewaren. En mochten al sommige provinciën inzien, dat eene vereeniging krachteloos wordt, indien geen der bondgenooten eenig deel van zijn recht aan de gemeenschap afstaat, mochten enkele al geneigd zijn tot het daarstellen van algemeene belastingen, eenparigheid omtrent dat belangrijke punt was niet te verkrijgen. De gemeenschappelijke belastingen bleven achterwege; art. 5 der Unie was en bleef eene doode letter.

Alleen de middelen te water maakten hierop eene gunstige uitzondering. Deze, de convooi- en licentgelden, waren naar het schijnt reeds in 1577 gemeene middelen

1) Vgl. v. Slingelandt, t. a. p. II, bl. 113.

Mr. J. R. Thorbecke, Historische schetsen. 's Hage, 1860, bl. 69.

2) Vgl. v. Slingelandt, t. a. p. II, bl. 32 vv., en III, bl. 74 vv.

van de generaliteit, zoodat ten opzichte van deze belastingen art. 5 der Unie slechts de bestendiging van een bestaanden toestand voorschreef. Dit neemt echter niet weg, dat men bij de heffing dezer belastingen op eenparigen voet met groote moeilijkheden te kampen had. De naijver tusschen verschillende provinciën belette dikwijls de richtige invordering dezer middelen, hetgeen te eer kon geschieden, daar in den aanvang de admiraliteitscollegiën, aan welke de heffing van en de beschikking over de convooi- en licentgelden was opgedragen, provinciale collegiën waren. Wel werd in 1584 het oppertoezicht over de middelen te water opgedragen aan den Raad van State en in 1588 overgebracht naar den Admiraal-Generaal, bijgestaan door een collegie-superintendent van de Admiraliteit, doch dit toezicht, dat bovendien door het spoedig vervallen van het superintendent-collegie nog werd verzwakt, kon niet beletten, dat bij de admiraliteits-collegiën het provinciaal belang vóór het algemeene ging. De nieuwe regeling der admiraliteitszaken van 1597, waarbij aan vijf collegiën ¹⁾ de heffing en het beheer der middelen te water werd opgedragen bracht wel eenige verbete-

1) Eén in Noord-Holland te Amsterdam, één in West-Friesland en het Noorderkwartier, dat om de drie maanden beurtelings te Hoorn en te Enkhuizen zitting hield, één in Zuid-Holland te Rotterdam, één in Zeeland te Middelburg, en één in Friesland eerst te Dokkum, sedert 1645 te Harlingen.

ring, door deze collegiën aan de Generale Staten te onderwerpen en verantwoordelijk te maken; doch ten gevolge der geringe macht dezer staten en van het wegvallen der waardigheid van Admiraal-Generaal slopen in den loop der tijden weder vele misbruiken in ¹⁾).

Omtrent het karakter der convooi- en licentgelden zegt Pieter Paulus (t. a. p. I, bl. 437): „Het vrijgeleigd (convooigeld) strekte tot beveiliging van de schepen en goederen der kooplieden ter zee, tegen de vrijbuiters en anderen, die op de bestelbrieven des Prinsen ter zee voeren: en werd daarvoor eene somme gelds betaald, naar mate van de grootte der schepen en koopmanschappen, of naar de verafgelegenheid der plaatsen. 't Verlofgeld (licentgeld) gaf hun, die 't verzogten, vrijheid, om hunne goederen en waren naar 's vijands bodem te mogen voeren" ²⁾).

1) Vgl. Pieter Paulus, t. a. p. I, bl. 436—467.

V. Slingelandt, t. a. p. IV, bl. 289—340.

(V. d. Spiegel.) Nadenken van een staatsman wegens zijn ministerie in Holland. 1800, bl. 60, 61.

Mr. F. N. Sickenga, Bijdrage tot de Gesch. der Bel. Leiden, 1864, bl. 121.

De la Bassecour Caan, t. a. p. bl. 175—180.

Mr. P. H. Engels, De belastingen en de geldmiddelen. 2de dr. Utrecht, 1862, bl. 39—41.

C. H. Trotz, t. a. p. bl. 437—440.

2) Vlg. Sickenga, t. a. p. bl. 133.

Mr. O. van Rees, Geschiedenis der Staathuishoudkunde. Utrecht, 1865. Dl. I, bl. 182.

Engels, t. a. p. bl. 49 v.v.

Oorspronkelijk droegen dus de convooi- en licentgelden het karakter van vergoedingen voor bewezen diensten en verleende vergunningen; spoedig evenwel verloren zij dit karakter en werden belastingen in engeren zin, geheven bij in- en uitvoer. Deze overgang kwam echter niet op eens tot stand. De convooien werden reeds in 1603 tot rechten op elken in- of uitvoer van goederen; de licenten ondergingen in 1633 uitbreiding en werden sedert dien tijd ook geheven bij doorvoer van waren uit en naar vijandelijke of onzijdige landen. Doch het oorspronkelijk karakter dezer rechten ging geheel te loor, toen bij den vrede van 1648 de heffing niet werd gestaakt. Van toen af werden zij belastingen op den buitenlandschen handel, welke van oorlog of vrede onafhankelijk waren.

In 1652 werden naast de convooien en licenten nog ingevoerd het last- en het veilgeld. Het lastgeld, eene belasting naar de grootte der schepen, geheven bij aankomst en afvaart, bestond reeds vroeger voor enkele takken van scheepvaart, doch werd in 1652 algemeen gemaakt¹⁾. Het veilgeld was eene belasting op alle goederen zonder onderscheid tot een bedrag van 2 % der

De la Bassecour Caan, t. a. p. bl. 130.

Vrije gevoelens enz. I, bl. 91.

Mr. H. J. Koenen, De vroegere en latere Nederl. Handelspolitiek. Haarlem, 1857, bl. 76 v.v.

1) Vgl. van Rees, t. a. p. I, bl. 193.

waarde bij in- en van 1 % bij uitvoer. Naast deze beide rechten bestonden bovendien nog afzonderlijke belastingen op verschillende takken van handel en zeevaart.

Langen tijd bleven deze verschillende belastingen naast elkaar bestaan en veroorzaakten door verscheidene verhoogingen, die zij ondergingen, eene aanmerkelijke belemmering van handel en scheepvaart. Hierin werd althans tot op zekere hoogte verbetering gebracht door het plakkaat van 1725, dat den druk der verschillende rechten verminderde en alle middelen te water aan eene grondige herziening onderwierp. Wel werd later getracht op den ingeslagen weg krachtiger voort te gaan, doch te vergeefs; de wijzigingen welke na 1725 in het bedrag van de last- en veilgelden gebracht werden, waren van weinig beteekenis, zoodat het plakkaat van 1725 tot op de omwenteling van 1795, en zelfs gedurende langen tijd daarna, de grondslag voor de heffing der rechten van in- en uitvoer bleef¹⁾.

De opbrengst der middelen te water mocht niet naar verkiezing voor de verschillende uitgaven der generali-

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 134—137 en 243 v.v.

Engels, t. a. p. bl. 54 v.v.

A. Elink Sterk Jr., De belastingen, vooral die op den handel. Delft & Amst. 1828, bl. 27 v.v.

teit worden besteed. Van den aanvang af waren de inkomsten uit de convooien en licenten bestemd tot bestrijding der kosten van de marine ¹⁾. Uitdrukkelijk werd dit voorgeschreven in de instructie voor den Raad van State van 1584, en later werd het nog verschillende malen herhaald; ook door de invoering van het last- en veilgeld kwam hierin geen verandering. Gedurende het gansche bestaan der Republiek bleef de opbrengst der middelen te water speciaal bestemd voor de kosten van de zeezaken. Door het geheel afgezonderde beheer dezer middelen, waarover wij zoo even spraken, kon hieraan gemakkelijk de hand gehouden worden. Bovendien was het geven van dergelijke speciale bestemming, regel ook ten opzichte der provinciale en plaatselijke belastingen. Dergelijke gewoonte zou thans te recht weinig bijval vinden; voor eene goede controle wordt dit hulpmiddel niet meer vereischt, en het maakt de administratie der financiën hoogst ingewikkeld. Het geven van zoodanige speciale bestemming is bovendien in beginsel alleen juist voor zoo ver betreft retributiën, vergoedingen voor bijzondere voordeelen; het heeft geen zin ten opzichte van belastingen in de engere beteekenis van het woord. De retributiën toch zijn bijdragen in de kosten van den bijzonderen tak van dienst,

1) Vgl. Pieter Paulus, t. a. p. bl. 453.
De la Bassecour Caan, t. a. p. bl. 128.

waaruit de genoten voordeelen voortspruiten; hier derhalve bestaat een nauw verband tusschen ontvangst en uitgaaf. De belastingen in engeren zin daarentegen strekken tot dekking der staats-, provinciale- of gemeentebuitgaven in het algemeen en niet tot dekking van eenigen bijzonderen tak dezer uitgaven. Dit neemt echter niet weg, dat, waar de financiëele controle nog minder ontwikkeld is, zooals ten tijde der republiek bij ons het geval was, het geven van speciale bestemmingen aan de verschillende belastingen voor de praktijk gewenscht kan zijn.

Doch keeren wij tot ons onderwerp terug.

Hoewel de rechten van in- en uitvoer de eenige belastingen waren, welke overeenstemden met de bepaling van art. 5 der Unie, toch waren er nog andere, welker opbrengst onmiddellijk in de generaliteitskas vloeyde. Immers werden de generaliteitslanden (Staats-Vlaanderen, Staats-Brabant, Maastricht en Overmaze) als overwonnen landen beschouwd, over welke de souvereiniteitsrechten door de Staten-Generaal werden uitgeoefend, en welker belastingen derhalve ook door dit collegie werden geregeld. Daar echter deze belastingen geheel afgescheiden zijn van die, bedoeld in art. 5 der Unie, en uit den aard der zaak groote overeenkomst hebben met de provinciale belastingen, zullen we deze bijzondere generaliteitsmiddelen te gelijk met de provinciale middelen bespreken.

Vóór wij hiertoe overgaan, hebben we met een enkel woord er op te wijzen, hoe de generaliteit in hare behoeften voorzag, voor zoo ver zij deze niet door hare eigen middelen kon dekken.

De kosten van de marine werden uit de opbrengst der rechten van in- en uitvoer — en dit nog slechts gedeeltelijk ¹⁾ — bestreden. Tot dekking van het tekortkomende en van de kosten der defensie te land „ge- raakte men al vroeg in de noodzakelijkheid om de contributie in de Generaliteits Lasten aan te nemen bij wijze van quote tegen zoodanig een proportie als de Provinciën goed vonden te consenteeren” ²⁾. (V. d. Spiegel, Reflexiën over de Gebreeken in de Gesteldhyd der Regeering der Vereenigde Nederlanden. Handschrift behoorende aan de Thysiaansche Bibliotheek).

Meermalen tijdens de Republiek werden de quoten herzien. Voor het laatst werden zij geregeld den 21sten Mei 1790, en daarbij voor 25 jaren vastgesteld in de volgende verhouding:

1) Vgl. v. Slingelandt, t. a. p. III, bl. 214.

Exposé des maux de la Hollande, bl. 19.

De la Bassecour Caan, t. a. p. bl. 130.

2) Vgl. Pieter Paulus, t. a. p. I, bl. 403.

Engels, t. a. p. bl. 28.

Vrije gevoelens enz. I, bl. 87.

In den ordinaris en extraordinaris staat van Oorlog.

Gelderland	f 6 : — : 10
Holland	„ 62 : 1 : —
Zeeland	„ 3 : 16 : —
Utrecht	„ 4 : 10 : —
Friesland	„ 9 : 7 : —
Overijssel	„ 3 : 9 : 6
Stad en Lande	„ 5 : 7 : 8
Drenthe	„ — : 19 : 10
Generaliteitskas ¹⁾	„ 4 : 8 : 2
	<u>f 100 : — : —</u>

In de extraordinaire Petitiën.

Gelderland	f 6 : 7 : 9
Holland	„ 65 : 11 : 10
Zeeland	„ 4 : — : 4
Utrecht	„ 4 : 15 : 2
Friesland	„ 9 : 17 : 8
Overijssel	„ 3 : 13 : 5
Stad en Lande	„ 5 : 13 : 10
	<u>f 100 : — : —</u>

Zelfs bij oppervlakkige beschouwing dezer beide staten blijkt de groote fout der quoten. Holland betaalde te veel in de ordinaire petitie of te weinig in de extra-

1) De quote van de generaliteitskas berustte op de bovenvermelde omstandigheid, dat de belastingen van de generaliteitslanden onmiddellijk in die kas vloeiden.

ordinaire. Immers hoe men ook denken moge over de billijkste verdeeling der lasten; bij ieder staat vast, dat wanneer plotseling eene groote geldsom moet worden bijeengebracht, zoowel billijkheid en rechtvaardigheid, als algemeen belang eischen, dat de meer vermogende betrekkelijk sterker wordt aangesproken dan de armere, die eene kleine buitengewone bijdrage al ternauwernood zal kunnen opbrengen. Holland nu, dat blijkens de gewone petitie bijna dubbel zoo rijk werd geacht als alle overige gewesten te zamen, werd in de buitengewone petitie slechts 3°/_o verhoogd; Zeeland daarentegen droeg f 3 : 16 : — in de gewone- en f 4 : — : 4 in de buitengewone petitie. De verhouding der quoten op de gewone en op de buitengewone petitie berustte dan ook — zoo al op eenigen — op een verkeerden grondslag. De ervaring staft dit betoog ¹⁾.

Ten einde nu tot het werkelijk bedrag der provinciale quoten te komen, werd door den Raad van State jaarlijks eene begrooting der kosten van de generaliteit, staat van oorlog genaamd, opgemaakt en met de generale petitie aan de provinciën gezonden. Daarop zonden de provinciën hare consenten terug en verbonden zich op deze wijze tot betaling van haar aandeel in die kosten ²⁾.

Bleven de provinciën in gebreke hare geconsen-

1) Vgl. Fr. J. Neumann, Die progressive Einkommensteuer. Leipzig, 1874, bl. 141.

2) Vgl. Pieter Paulus, t. a. p. II, bl. 148—157.

teerde quote te voldoen, dan kon de Raad van State haar executeeren, krachtens de volmacht daartoe bij de instructie van 1584 gegeven¹⁾. Evenwel werd deze executie meer bedreigd dan toegepast; in de tweede helft der 17de en in den loop der 18de eeuw kwam zij in het geheel niet, of althans hoogst zelden meer voor. Nemen we in aanmerking, hoe de Provinciale Staten er steeds op uit waren de macht van den Raad van State te verzwakken, dan kan ons dit niet bevreemden²⁾. Voldeden de Provinciën hare quoten niet, dan moest Holland gewoonlijk het tekort dekken. Holland toch had het grootste belang bij de zelfstandigheid der Republiek, op dit gewest kwamen derhalve veelal de kosten van de handhaving daarvan neer. Vandaar zijn hooge schuldenlast³⁾. Gebrek aan een centraal gezag

V. Slingelandt, t. a. p. III, bl. 110 v.v.

Engels, t. a. p. bl. 20.

Vrije gevoelens enz. I, bl. 85.

Cobden Club Essays, 1875. Local government and taxation. E. de Laveleye, Belgium and Holland, bl. 250.

1) Vgl. Pieter Paulus, t. a. p. II, bl. 158, 159.

V. Slingelandt, t. a. p. I, bl. 270 en 271, waar de instructie is overgenomen.

2) Vgl. v. Slingelandt, t. a. p. I, bl. 187 en 252, II, bl. 83 v.v. III, bl. 76 v.v. en 117 v.v.

3) Vgl. (v. d. Spiegel), Nadenken enz. bl. 45—47.

C. Zillesen, t. a. p. bl. 269.

Mr. R. Metelerkamp, De toestand v. Nederl. II, bl. 64.

Mr. J. C. Naber, De staatkunde van J. de Witt, Utr. 1882, bl. 70—76.

Rapport over de financiën van Holland, 1687, bl. 12.

Rapport over de financiën van Holland, 1797, passim.

was ook op financieel gebied de groote fout van de Staatsregeling der Republiek.

Doch het stelsel der quoten bestond niet slechts ten opzichte van hetgeen de provinciën ten behoeve der generaliteit hadden bij te dragen; in Gelderland vormden de drie kwartieren (Nijmegen, het Graafschap Zutphen en de Veluwe) ten opzichte der financiën drie afzonderlijke gewesten.

„Wanneer de provincie in het geval kwam van bezwaard te worden, werd bij den landdag het aandeel bepaald, dat ieder kwartier daarin te dragen had, maar de wijze van heffing werd aan ieders beschikking overgelaten. — In de lasten welke door de provincie ten behoeve van de gemeene zaak moesten worden bijgedragen, betaalde:

Het kwartier Nijmegen	f	46 : 19 : 5
„ „ Zutphen	„	21 : 18 : 5½
„ „ Veluwe	„	31 : 2 : 5½
		f 100 : — : — ¹⁾ ”

(Mr. C. L. Vitranga, Gedenkschrift I, bl. 70 en 73).

Waarlijk, bij dergelijke regeling van de wijze, waarop door de ingezetenen in de kosten van de algemeene zaak moet worden bijgedragen, behoeven wij ons niet

1) Ook in Holland, Overijsel en Stad en Lande bestond eene grootere of kleinere afscheiding tusschen de financiën der deelen dier gewesten, maar toch werden daar de belastingen naar algemeene provinciale ordonnantiën geheven. Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 285—287.

te verwonderen over de klacht door Van de Kasteele in het einde der 18de eeuw geuit: „dat de last van hetgeen ten gemeenen behoefte opgebracht moet worden, op zulk eene ongelijke wijs en met zulk eene onevenredige zwaarte drukt, dat in het ééne gedeelte der Republiek de ingezetenen in 't zelfde tijdvak 12 percent hunner bezittingen moeten fourneeren, terwijl in een ander gedeelte nauwlijks 1 of 2 percent geheven wordt.” (Dagverhaal van de Nat. Verg. III, bl. 683, v.) De klacht moge overdreven zijn geweest, ongegrond was zij zeker niet.

Het bedrag der op te brengen quoten en de kosten harer eigen huishouding bestreden de provinciën voor een groot deel uit de opbrengst harer belastingen. Deze onderscheidden zich in twee groepen, de onbeschreven en de beschreven middelen, of in thans gangbare termen, de indirecte en de directe belastingen. Wij spreken eerst met een enkel woord over de onbeschreven middelen, welke verreweg het belangrijkste waren.

Ofschoon deze niet in alle provinciën op denzelfden voet geheven werden en vooral in bedrag aanmerkelijk van elkaar afweken, drukten zij toch in de verschillende gewesten, behoudens enkele uitzonderingen, op dezelfde objecten, zoodat we voor ons doel kunnen volstaan met eene bespreking van deze middelen gezamenlijk, zonder voor elke provincie afzonderlijk hun werking na te gaan. We hebben hierbij slechts in het

oog te houden, dat de druk dezer middelen in de verschillende provinciën zeer ongelijk en vooral in Holland bijzonder zwaar was.

De onbeschreven middelen nu bestonden in hoofdzak uit: accijnzen op wijn, brandewijn, bier, gemaal, geslacht, zout, zeep, steur, zalm, fruiten, kaarsen, brandhout, pek en teer, turf, steenkolen, bouwmaterialen, olie, gezouten visch en haring, boter, koffie, tabak, gouden en zilveren lakens en fluweelen, zijden en andere goederen; het waaggeld, verschillend naar de onderscheiden goederen en geheven van alle zaken, welke bij het gewicht werden verkocht, en de belasting op de ronde maat, te betalen door hem, die tarwe, rogge, gerst, haver, boekweit, erwten, boonen enz., bij het last verkocht, (verkoop bij kleine maat was vrijgesteld); een provinciaal invoerrecht op de wollen, lakens, tapijten, dekens en gemaakte kleederen; het klein zegel te betalen voor alle akten, requesten enz., het recht te voldoen door hem, die een proces wilde voeren; de veertigste penning van den koopprijs van schepen en onroerende goederen en van alle kustingbrieven (hypotheekakten) en los- en lijfrenten, het recht van collaterale successie; het ambtgeld; en eindelijk het recht op het trouwen en begraven ¹⁾.

1) Zie de la Bassecour Caan, t. a. p. bl. 194, wiens opgave echter niet volledig is.

Deze korte opsomming doet de groote fout der gemeene middelen terstond in het oog vallen. Hielden ook al enkele met de draagkracht der ingezetenen eenigszins rekening, met het meerendeel was dit geenszins het geval. De meeste accijnzen waren gelegd op noodzakelijke levensbehoeften, drukten zwaar op den handwerksman, deden dientengevolge de loonen stijgen en belemmerden de nijverheid. De tolliniën, die het noodzakelijk gevolg waren van de provinciale invoerrechten en accijnzen, bemoeilijkten bovendien den binnenlandschen handel, evenals de buitenlandsche door de in- en uitvoerrechten werd gedrukt ¹⁾.

Schier alles wat maar belast kon worden, was belast; ja het was zelfs „niet geoorloofd te sterven zonder boete te betalen.” Belastingen, die zoo weinig met de draagkracht rekening hielden, waren niet alleen onbillijk tegenover het meerendeel der ingezetenen en daardoor strijdig met het algemeen belang, zij bewerkten ook, dat de minder gunstig gelegen steden en

Engels, t. a. p. bl. 57—143.

Sickenga, t. a. p. bl. 364—439.

1) Vgl. (Acc. de Sérionne.) *La Richesse de la Hollande*, Londres, 1778. II, bl. 47—67.

E. W. de Rooy, *Geschiedenis van den Nederlandschen Handel*. Amst., 1854, bl. 22 en 793.

Prof. N. Ypey berekende dat de belastingen op allerlei voorwerpen van verbruik in Friesland gemiddeld 15 % van het inkomen van elk huisgezin beliepen!

Zie Engels, t. a. p. bl. 137, 138.

plaatsen betrekkelijk zwaarder getroffen werden dan de meer welvarende, hetgeen eene hoogst bedenkelijke ongelijkheid was ¹⁾).

Doch dit waren nog niet de eenige bezwaren aan verschillende der onbeschreven middelen verbonden.

Een groot nadeel was ook, dat art. 18 der Unie geheel werd uit het oog verloren. Dat dit geschiedde, is niet moeilijk te verklaren. „Immers, daar de bijzondere Provinciën het regt hadden, om, elk in 't zijne, zoodanige belastingen op te stellen als zij tot onderhoud en bestier harer bijzondere zaken zouden van nooden hebben; ja daar zelfs de gemeene middelen over de geheele Republiek, welken strekken moesten tot het dragen der kosten tot de gemeene bescherming van 't geheel ligchaam van den Staat, nimmer hebben kunnen in trein gebragt worden, en dus het instellen van Imposten, belastingen, enz., niet alleen tot onderhoud harer bijzondere zaken, maar ook tot 't dragen harer quoten in de gemeene lasten van de Unie, in handen der bijzondere Provinciën gekomen is: daar kon 't niet wel anders zijn, of de Waren, Koopmanschappen, enz., die uit de eene in de andere Provincie gebracht wierden, moesten in die Provincie, waarin ze gebracht wierden, hooger belast worden, dan diezelfde Waren,

1) Vgl. La Rich. d. l. Holl. II, bl. 33.
Nadenken enz. (v. d. Spiegel), bl. 51.

Koopmanschappen, enz., belast waren in die Provincie, in welke ze gemaakt en vertierd wierden. Daar toch elk Gewest zoodanige belastingen, enz., kon opstellen als het zoude goedvinden: daar kon 't zeer ligt gebeuren, dat, b. v., 't Gemaal, de Hop, de Gerst, enz., in Holland hooger belast waren, dan te Utrecht; en, dit zoo zijnde, kon het Bier, uit Utrecht in Holland gebracht wordende, aldaar meer Impost moeten betalen, dan het Bier in Holland gebrouwen: om dat het Hollandsch Bier, eer 't vertierbaar was, misschien zoo veel, zoo niet meer aan 't Land betaald had, als 't meerdere bedroeg, waarmede 't Utrechtsch Bier boven 't Hollandsch belast was. — En dus zou het Utrechtsch Bier, als het maar juist zoo hoog belast was, als 't Hollandsch, in de daad minder Impost in Holland betalen, dan 't Hollandsch Bier zelf. — Dit zelfde kan ook met betrekking tot andere Waren, Koopmanschappen, enz., gezegd worden." (Pieter Paulus, t. a. p. III, bl. 8, 9).

Hoe onmiskenbaar juist deze verklaring ook zij, zij rechtvaardigt het feit niet. Door de hoogere belasting op uit andere gewesten ingevoerde goederen — en voor die hoogere belasting bestond niet altijd de door Pieter Paulus aangewezen grond — werden de provinciën afgesloten Staatjes, die hun inlandsche nijverheid ten koste hunner naburen beschermde. Het algemeen belang werd ten behoeve van het provinciale te eenen male verwaarloosd.

Alvorens over te gaan tot de bespreking der beschreven middelen, willen we hier nog met een enkel woord melding maken van eenige bijzondere wijzen van invordering, welke de betrokken accijnzen min of meer van karakter deden veranderen of op de gemeentebelastingen invloed uitoefenden. Het is bekend, dat tot op het midden der 18de eeuw in alle gewesten als gewone wijze van invordering het stelsel van verpachting gevolgd werd¹⁾; op dezen regel kwamen echter uitzonderingen voor.

Zoo kwam in enkele gewesten jaarlijksche admodi-

1) Zie: Engels, t. a. p. bl. 44—48.

Sickenga, t. a. p. bl. 299—302.

Trotz, t. a. p. bl. 383.

Onze korte bespreking van de uitzonderingen naast de bloote vermelding van den regel vindt haar grond hierin, dat de uitzondering wél — de regel daarentegen geen invloed had op de plaatselijke middelen.

Over de voor- en nadeelen der verpachting, zie:

A. Smith, *Wealth of Nations*, ed. Londen, 1802, III, bl. 386 v.

Mr. S. Vissering, *Handboek der praktische Staathuishoudkunde*, Dl. III, n°. 911—915.

J. B. Say, *Cours d'ec. pol. prat.*, ed. Brux. 1832, IV, bl. 106—108.

Dr. W. M. Keuchenius, *Nat. Balans der Bat. Rep.* Amst. 1803, bl. 108.

A. Wagner, *Allgem. Steuerlehre*, 1880, bl. 638—644.

J. Garnier, *Traité des finances*, 4de ed., bl. 151.

L. Cossa, *Primi Elementi di Scienza delle finanze*. Milana, 1882, bl. 66—68. Het oordeel van dezen schrijver is gunstiger dan dat der meeste anderen.

Voor eene beoordeeling der verpachting zijn ook belangrijk de vele geschriften, welke handelen over de ervaring in Ned. Indië hieromtrent opgedaan.

atie van accijns aan fabrikanten of verkoopers van belaste goederen voor. Dit had plaats in het graafschap Zutphen ten opzichte van den wijnaccijns en in de provincie Utrecht ten opzichte van het grutters-gemaal. „Op meer uitgebreide schaal gingen zoo in Stad en Lande en vooral in Friesland onderscheiden accijnzen: op brandewijn en gedistilleerd, olie, gemaal, voor zoover inlandsch product, allengs over in eene heffing regtstreeks van de brouwerijen, olieslagerijen, grutterijen, pelmolens. In andere provinciën werd slechts een vast bedrag van verimposte waren en daarmede van den impost bepaald, waarvoor de handelaars, gros-siers, tappers, winkeliers, enz. als voorwaarde van hun bedrijf jaarlijks moesten instaan” ¹⁾. (Sickenga, t. a. p. bl. 303).

Dergelijke wijze van invordering doet de accijns tot het patentrecht naderen en kan, mits goed ingericht, de belemmeringen voor het binnenlandsch verkeer eenigszins verminderen.

Eene niet minder eigenaardige wijze van invordering, eveneens bekend onder den naam van admodiatie, was de afkoop van de belasting door steden en dorpen, aan welke de invordering der middelen dan verder werd overgelaten. Dit stelsel vond vooral in den loop

1) Vgl. Engels, t. a. p. bl. 89—92.

Sickenga, t. a. p. bl. 406—409.

der 18de eeuw veel toepassing ¹⁾. In Utrecht, het kwartier Nijmegen en Brabant hadden dergelijke admodiatiën of redemptiën ten opzichte van onderscheiden middelen van consumtie plaats. „In Overijssel was die inrigting wel het sterkst doorgedreven; de groote steden hadden hier de voornaamste Gemeene middelen voor een bepaalden afkoopsom geheel onder eigen beheer; hier en daar werden zelfs de belastingen tot een lager bedrag beneden de Ordonnantiën geheven. Daartegenover waren aan de Ridderschap de Redemptiën op onderscheiden middelen van consumtie toegestaan.” (Sickenga, t. a. p. bl. 292).

Deze wijze van invordering ontnam aan de betrokken provinciale accijnzen te eenen male hun oorspronkelijk karakter. Van provinciale belastingen gingen zij tot plaatselijke over, terwijl daar tegenover de admodieerende steden en dorpen volgens vooraf bepaalde quoten in de kosten van het provinciaal bestuur bijdroegen. Onge-lijke druk was hiervan een noodzakelijk gevolg ²⁾.

Eene lichtzijde evenwel dezer wijze van invordering was, dat hierbij tegenwerking der stedelijke magistraten — een factor tijdens de Republiek niet gering te schatten — niet te duchten was. Doch hier tegenover

1) Vgl. Rapport van 17 Febr. 1798, over een stelsel van alg. bel. door Siccama en van Rees, bl. 90 der 8° uitg.

2) Vgl. Dr. W. M. Keuchenius, t. a. p. bl. 109.

stond, dat de steden moeilijk tot het opbrengen hunner quoten te dwingen waren, en achterstallen tot groote hoogte meer en meer voorkwamen.

Eene andere vermeldenswaardige wijze van heffing van accijns, welke zich in de 18de eeuw hier en daar vertoonde, was de omzetting van de imposten op koffie, thee, zout en enkele andere consumtiemiddelen in eene vaste jaarlijksche quotisatie per hoofd of per huisgezin, berekend naar het geschatte verbruik. Al wat meer ingeslagen werd dan de geraamde hoeveelheid, werd aan den gewonen accijns onderworpen ¹⁾.

Wij hebben hier te doen met een overgangsvorm van den accijns tot de uit vertering opgemaakte inkomstenbelasting, die echter ten gevolge van de verbruiksvoorwerpen, waarop hij werd toegepast, grootendeels als hoofdgeld werkte.

Ten slotte maken we nog melding van het stelsel van monopolie, waarbij „de opbrengst der belasting in verpachting gegeven werd aan den meestbiedende, met het voorregt van monopolie van verkoop van de verimposte waar.” (Sickenga, t. a. p. bl. 304). In de Geldersche kwartieren werd het in den loop der 18de eeuw toegepast ten opzichte van den accijns op brandewijn en gedistilleerd en van dien op tabak, in Overijssel en

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 308, 372 en 409—412.
Engels, t. a. p. bl. 70—73 en 108—110.

Utrecht alleen ten opzichte van eerstgenoemden accijns.

Dit stelsel vereenigt in zich de nadeelen der verpachting van belastingen en die van het bedrijfsmonopolie. Het doodt de particuliere nijverheid, is bezwarend voor verbruikers en verkoopers, vooral voor den kleinen tapper, en nadeelig voor de schatkist. Bovendien heeft het geen enkel der voordeelen van het Staatsbelasting-monopolie: bemoeilijking van ontduiking, belasting volgens de waarde der verschillende soorten, eenvoudige administratie en dientengevolge hooge opbrengst ¹⁾.

Geen wonder dan ook, dat de Overijselsche Gecommitteerden het stelsel in 1786 veroordeelden: „een wezenlijk bezwaar als het was voor de ingezetenen, die ze (de verimposte dranken), zonder het Monopolie voor een minderen prijs konden bekomen, — terwijl de pachtende monopolist veel meer zou kunnen geven dan hij betaalt.” (Aangehaald bij Sickenga, t. a. p. bl. 305).

Na deze bespreking der onbeschreven- zijn wij genaderd tot de behandeling van de beschreven middelen ²⁾.

Ten einde van deze belastingen een kort en toch niet onvolledig overzicht te geven, zal ik mij houden

1) Vgl. L. v. Stein, Lehrbuch der Finanzwissenschaft, ed. 1871, bl. 558—561.

A. E. F. Schäffle, Die Grundsätze der Steuerpolitik und die schwebenden Finanzfragen, bl. 441—445.

L. Cossa, t. a. p. bl. 106—109.

2) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 331—373.

Mr. H. J. Koenen, De Nederl. Boerenstand, Haarl. 1858, bl. 60—64.

aan hetgeen hieromtrent vermeld wordt op bl. 78—80 der 8° uitgave van het rapport den 9 Juli 1800 door Appellius c. s. in de vergadering van het Vertegenwoordigend Lichaam uitgebracht.

„Bovenaan mag zeer zeker worden gesteld het Familiegeld in Zeeland geheeven, ten bedrage van twee ten honderd van alle de Inkomsten dier geenens, welke in dit middel waren aangeslagen, op te brengen of onder Eede of met de driedubbelde som van den aanslag, dat is zes ten honderd van de som, op welke men ten aanzien van de Inkomsten was berekend. Een middel meer drukkend door deszelfs zwaarte, dan eenig ander in het geheel gemeenebest, en dubbeld drukkend, omdat alles afhing en van de eerlijkheid van de betaalders, en van de naauwkeurigheid van de Quohieren, meestal met veel willekeur en plaatselijke oogluiking te zamen gesteld. In dit zoo drukkend middel moest de Eigenaar en Bruiker der Landerijen met en benevens andere Ingezetenen draagen, en den Bruiker was bovendien eene belasting opgelegd van 12 stuivers voor 't Gemet of f 1—4 voor de morgen, in plaats van het Hoorn-geld en de bezaaide Landen, en dan moest nog van al hetgeen voor Boomgaarden was aangelegd, 's jaarlijks f 2—5 voor 't Gemet of 4—10 voor de Morgen worden betaald.

„In Gelderland, Friesland, Overijssel, Stad en Lande en Drenthe was Haardsteden of Vuurgeld in gebruik

en bovendien de Hoofdgelden bekend, vooral drukkend, voor zoover zij als in Gelderland — niet zijn veranderd, omdat een ieder nagenoeg evenveel aan dezelve betaalde, en zij dus vooral kwamen ten laste van de meest behoeftige Classe der Ingezetenen; — maar bovendien was in deeze onderscheidene gewesten eene belasting op de Hoornbeesten, en in de meeste ook op de bezaaide Landen, in sommige op alle Paarden ingevoerd, zoo hoog, dat dezelve in het kwartier van Nijmegen en in het gewest Stad en Lande moge gerekend worden ruim 10 ten honderd van de onzuivere huuren, en in de beide Kwartieren van Zutphen en de Veluwe, nagenoeg agt ten honderd belopen te hebben. In Drenthe mogt dit minder zijn, doch het Hoofdgeld, het welk insgelijks van alle Werkboden moest betaald worden, maakte de onmiddellijke belastingen ook aldaar vrij zwaar; en in Overijssel, waar de Verpondingen tot twee en veertig ten honderd van de opkomsten zijn opgegeven, liepen dezelve (hoornbeesten en bezaaide landen) zoo hoog, dat — van ieder Rundbeest door elkanderen betaald wierd *f* 2—10 en van de bezaaide Landen *f* 4—10 de Morgen, een last zoo ondragelijk, dat men zich billijker wijze verwonderen mag, dat de Landlieden niet geheel onder denzelven bezweken zijn. In Vriesland zijn de Schoorsteengelden wel is waar berekend onder de belasting op de vaste goederen, en ook daar was het Hoorngeld en het middel op de bezaaide

Landen minder drukkend, maar daar en tegen was het Hoofdgeld zwaarder ten aanzien van allen, die aan hetzelfde waren onderworpen, waaronder zeer zeker alle de middelmatige Landlieden moeten worden gerekend ¹⁾.

„In Utrecht was de belasting op de bezaaide Landen vrij zwaar, daarentegen was het Hoorngeld minder drukkend, doch ook hier bestond het Haardstedengeld, welks ongelijkheid hier voor reeds is aangetoond.

„Misschien waren de middelen op het bezaaid en het Rundvee het laagste in Bataafsch Braband, doch ook dit Gewest bestaat voor een zeer groot gedeelte uit schraal Land, hetwelk het minst kan veelen, en ook daar was men bedagt geweest op het Hakhout eene Belasting bij den hak in te vorderen. (Bovendien houde men in het oog, dat in de Meyerij met haar schraal land de verponding bijzonder hoog was opgevoerd ²⁾).

„Wat het Gewest Holland betreft, is het genoegzaam bekend, dat hoe zeer noch Hoofd- noch Famille- noch Haardstedengeld ³⁾ was ingevoerd, de middelijke Be-

1) Vgl. de redevoering van Beyma, Dagverh. IV, bl. 77, en die van Gorter, ibidem VI, bl. 156.

2) Vgl. de redevoering van Verhees, Dagverh. III, bl. 789, en die van de la Court, ibidem V, bl. 149.

3) In 1716 was wel in Holland met het familiegeld een proef genomen, doch het hield geen stand. Veel overeenkomst met dit middel had de personeele quotisatie, ingevoerd in 1742, en geheven naar het vermoedelijk inkomen. Beide deze belastingen hadden een stijgend percentage van 1 tot 2 en van $1\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{4}$.

lastingen allen tot eene zeer groote hoogte gesteegeen waren, en dat het Heeren- en Redemptiegeld en het Koffij- en Theegeld, tot zulk eene hoogte door verschillende Klassificatien gebragt was, dat het billijk voor een gedeelte eene plaats beslaan mag onder de onmiddelijke Belastingen, van welke thans wordt gehandeld. (Niet alleen om hare zwaarte behooren deze belastingen hier tehuis; hoewel zij — althans sommige — oorspronkelijk het karakter van imposten op handels- en verbruiksartikelen hadden gehad, werden zij later door de heffing van gebruikers of verkoopers, volgens omslagen op grond van vermoedelijk gebruik of debiet, in wezen beschreven middelen)¹⁾. En wat de Landlieden betreft, deze waren onderworpen aan het Oorgeld, Hoorngeld, Koehouders-zoutgeld, en het recht op bezaaide en beteelde Landen, welke te samen naar eene middelbare berekening van negen jaren niet minder dan $f\ 961.247 : 8 : 0$'s jaars in 's Lands schatkist stortten."

Vgl. Engels, t. a. p. bl. 131—133; Sickenga, t. a. p. bl. 444, 445; en het Weekblad de Gemeentestem n°. 1231.

Het haardstedengeld was, nadat het op 27 Maart 1536 (1537) van wege de landvoogdes Maria aan de Algemeene Staten was voorgesteld, door de Staten van Holland in de vergadering van 7 April d. a. v. niet ingewilligd, op grond, dat „die armen bijna zoe veele souden geven als die rijke."

Zie Mr. Aert v. d. Goes, Register van alle Dagvaarden enz. van de Staten Generaal, Dl. I, bl. 538—541.

1) Zie boven, bl. 22—24.

Onder de belastingen van de provincie Holland moesten voorts worden genoemd de heffingen van het vermogen in portefeuille, welke daar als 100^e, 200^e en 400^e penningen vooral in den loop der 18^e eeuw meer en meer onder de gewone middelen werden opgenomen.

Dat in alle gewesten, behalve de genoemde belastingen, verponding werd geheven tot een veelal hoog bedrag, behoeft nauwelijks uitdrukkelijke vermelding. Ook kwamen in de meeste gewesten belastingen op rij- en vaartuigen, paarden en dienstboden voor.

De verpondingen werden bij repartitie over de verschillende steden en dorpen omgeslagen naar de getaxeerde waarde van de daarin gelegen onroerende goederen ¹⁾. De steden en dorpen waren ieder voor zijn quote aansprakelijk; bij wanbetaling konden zij worden geëxecuteerd. Het ging echter met deze executiën, vooral wat de steden betreft, evenals met die der provinciën bij niet voldoening harer quoten in den staat van oorlog. Zij bleven achterwege, en vele plaatsen werden, vooral in den lateren tijd der Republiek, in het opbrengen van haar aanslag achterstallig ²⁾.

1) Vgl. Mr. M. v. d. Pot, Verh. over de Verponding. Staats-Academie-verhandelingen, I, bl. 300—315.

Rapport v. Appelius c. s. bl. 51—60.

2) Vgl. Rapport van finantiën, 1797, bl. 23.

V. d. Pot, t. a. p. bl. 358 v.v.

Engels, t. a. p. bl. 42 en 113—123.

Sickenga, t. a. p. bl. 293.

Moesten wij bij de beoordeeling der gemeene middelen van consumtie vooral wijzen op de belemmeringen van handel en nijverheid, die zij te weeg brachten; ten opzichte der beschreven middelen valt de druk, door deze aan landbouw en veeteelt opgelegd, het meest in het oog ¹⁾. Ook hielden ze, behoudens enkele gunstige uitzonderingen, met de draagkracht der belastingplichtigen al even weinig rekening als de gemeene middelen. In verband met elkander legden zij een schier ondragelijken last vooral op de schouders der minder gegoeden.

Dat aan de opbrengst van elke provinciale belasting gewoonlijk eene bepaalde bestemming werd gegeven, merkten we boven reeds met een enkel woord op. Naar die bestemming nu werden de middelen onderscheiden in consenten, de belastingen wier opbrengst moest strekken tot voldoening van de quote in den staat van oorlog, en huislasten, wier opbrengst ter bestrijding van de huishoudelijke kosten was bestemd. Voorts was aan elk der huislasten weder eene bijzondere bestemming aangewezen. Als gevolg hiervan kwam men tot dezen eigenaardigen toestand, dat, toen het onderhoud der vestingwerken in de meeste gewesten allengs ten laste der betrokken steden werd gebracht, aan deze ook werd afgestaan de opbrengst der provinciale belastingen, die

1) Vgl. Metelerkamp, De toest. v. Nederl. II, bl. 71, 72.

tot bestrijding der kosten van dat onderhoud waren bestemd geweest ¹⁾. Een nieuw voorbeeld van den nauwen, maar weinig rationeelen samenhang, waarin tijdens de republiek de financiën der provinciën en der gemeenten met elkaar stonden.

Bespreken we nu in het kort de plaatselijke belastingen, dan ontmoeten we van dit verschijnsel nog verschillende voorbeelden. Bij de uiteenzetting dezer belastingen is het echter noodzakelijk tusschen de steden en het platte land te onderscheiden.

Onder de stedelijke middelen nemen de accijnzen op levensmiddelen eene eerste plaats in, zij rustten gewoonlijk op bier, brandewijn en gedistilleerd, veelal ook op gemaal, geslacht, brandstoffen, zout en andere waren ²⁾.

De heffing dezer accijnzen was rechtens aan hooger goedkeuring onderworpen. Ten tijde der graven hadden de steden, tot het heffen van accijns, octrooi van den landheer noodig; Karel V handhaafde deze verplichting in het jaar 1518 uitdrukkelijk ³⁾. Toen nu door de on-

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 289 en 290.

2) Vgl. v. Leeuwen, Rooms-Holl. Regt, Bk. V. Dl. XXX, n°. 6. Sickenga, t. a. p. bl. 472, 473.

Engels. t. a. p. bl. 143.

V. Rees, t. a. p. I, bl. 85.

3) Vgl. Nederl. Placaet- en Rechtsk. Woordenboek, Dl. II. Excijnsen. Pieter Paulus, t. a. p. I, bl. 85.

H. Keer, De rechten der gemeente volgens de Gw. Leiden, 1864, bl. 16.

afhankelijkverklaring de staten der provinciën souverain waren geworden, ging het recht tot het verleenen van dit octrooi op hen over ¹⁾). Maar het kan ons niet verwonderen, dat, bij den grooten invloed dien de steden op het provinciaal bestuur uitoefenden, verschillende van haar zich niet te vergeefs aan de verplichting tot het vragen van octrooi zochten te onttrekken. In Friesland kregen de steden de bevoegdheid zonder vergunning accijnzen te heffen op wijn en inkomend bier. In Holland konden zij zonder speciaal verlof accijns heffen, mits tot geen hooger bedrag dan dat van den provincialen accijns op dezelfde objecten. In de meeste provinciën werd bij de ordonnantiën op de gemeene landsmiddelen een maximum voor de stedelijke accijnzen op dezelfde waren vastgesteld ²⁾). Of de steden zich aan deze bepalingen wel zeer stipt hielden, mag met grond worden betwijfeld. De stedelijke accijnzen waren over het algemeen hoog en verzwaaarden den druk der provinciale accijnzen nog aanmerkelijk.

Zij werden tot op de helft der 18^e eeuw gewoonlijk

1) Het recht tot het verleenen van octrooi voor de heffing van accijnzen aan steden in de Generaliteitslanden behoorde aan den Raad van State. Zie v. Slingelandt, t. a. p., III, bl. 169.

2) Vgl. Pestel, Commentarii de Rep. Bat. L. B. 1795, II, 2, bl. 663. V. Leeuwen, R.-H. Regt, V, XXX, 6.

Ph. W. van Heusde, De autonomie der gemeente in Nederland. Utrecht, 1871, bl. 24.

Sickenga, t. a. p. bl. 472 en 473.

verpacht ¹⁾. In die provinciën, waar voor sommige provinciale accijnzen het stelsel van monopolie werd ingevoerd, vervielen de stedelijke; als equivalent werd een deel van de door den monopolist betaalde pachtsom aan de steden uitgekeerd. Hierdoor bracht het stelsel van monopolie een voordeel met zich: de vergemakkelijking namelijk van het binnenlandsch vervoer der betrokken waren. Beter werd hetzelfde voordeel bereikt door de admodiatie van enkele stedelijke accijnzen aan de verbruikers, welke, evenals ten opzichte van sommige provinciale imposten geschiedde, hier en daar ingevoerd werd ²⁾. In Friesland trachtte men de belemmeringen van het binnenlandsch verkeer in inlandsch bier en gedistilleerd te verminderen door de belasting, evenals den provincialen accijns, rechtstreeks van de brouwerijen en branderijen te heffen in verhouding tot het te bezigen graan ³⁾. De meest beslissende stap in de goede richting werd in 1749 in de provincie Utrecht gedaan; daar werden in dat jaar de stedelijke accijnzen afgeschaft en opgenomen in de provinciale imposten; als schadevergoeding werd aan de steden zeker deel in de opbrengt van de provinciale

1) V. Leeuwen, R.-H. Regt, V, XXX, 6.
 Nederl. Plac.- en Rechtsk. Woordenboek. II: Excijnsen.
 Sickenga, t. a. p. bl. 462.
 Engels, t. a. p. bl. 44—48.

2) Vgl. Advies van de Mist, Dagverh. IV, 499.

3) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 473, 474.

accijnzen toegekend. Door aan de steden dit equivalent voor hun derving van inkomsten te geven, kwamen de provinciale en de stedelijke financiën echter in veel te nauwen samenhang. Ook miste de afschaffing der stedelijke accijnzen voor een groot deel hare uitwerking, doordien de zoogenaamde beneficieerende imposten, belastingen geheven bij in- en uitvoer van verschillende waren tusschen plaatsen binnen de provincie, in stand gehouden werden ¹⁾.

Naast de accijnzen hieven de steden hooge retributiën in den vorm van poort-, markt-, haven-, hal-, waag-, kraangelden en dergelijke, als ook schoolgelden. De opbrengst dezer retributiën vloeyde slechts ten deele in de stadskas, deels was zij eene belooning voor de stedelijke ambtenaren.

Vele dezer rechten drukten niet slechts op de inwoners der steden, maar ook en vooral op die van het omringende platteland. De steden trachtten ook wel zich ten koste van elkander te verrijken, doch hielden elkander daarbij wederkeerig min of meer in toom; het machteloze platteland daarentegen moest het in den strijd met accijnzen, poort-, tol-, markt- en waagrechten ontgelden. Het werd des te zwaarder getroffen, doordien de octrooien voor markten zooveel mogelijk tot de steden beperkt bleven; het platte land moest zijne pro-

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 377.

ducten in de steden ter markt brengen en bovendien voor zijn reeds gewogen goederen daar nogmaals waaggeld betalen ¹⁾).

Met de accijnzen en de retributiën verwant, is in de eerste plaats de 80ste penning op den verkoop van onroerend goed in sommige steden van Holland boven den provincialen 40^{en} penning geheven, en zijn voorts het poorterrecht en het recht van issue of exue ²⁾).

Het poorterrecht was eene belasting, verschuldigd door hem die het poorterschap verkreeg, het was deels — somtijds ook geheel — een vacatiegeld voor de leden van het gerecht, deels eene heffing ten bate der stadskas. Het recht van exue werd geheven van nalatenschappen, welke werden geërfd door personen buiten de stad gevestigd, en van poorters, welke met hunne have de stad verlieten. Vooral in den lateren tijd der Republiek werden door vele steden overeenkomsten gesloten tot wederzijdsche opheffing van dit recht ³⁾. Voor de heffing van het recht van exue

1) Vgl. Exposé des maux de la Hollande, bl. 22.

V. Rees, t. a. p. bl. 160 v.v.

Vreede, t. a. p. I, bl. 101.

Sickenga, t. a. p. bl. 460—470.

V. Heusde, t. a. p. bl. 38, 39.

Naber, t. a. p. bl. 10, 11.

2) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 458, 459.

3) Zoowel over omvang als oorsprong van het recht van exue bestaat veel verschil van gevoelen. Men zie hierover: Boeij, Woorden-tolk, 's Hage, 1773: Issue; Nederl. Placaet en Rechtsk. Woordenboek:

behoefden de steden, evenals voor de heffing van accijnzen, octrooi van de staten, doch hier evenmin als dáár werd aan deze verplichting streng de hand gehouden.

Daarentegen schijnt het, dat de staten voor de heffing van directe belastingen, althans later, geen octrooi behoeften ¹⁾. Tot deze soort van belastingen behoorden de straatgelden, welke meestal werden omgeslagen over de straatbreedte der huizen, lantaarngelden, pompgelden, torengelden en dergelijke, voorts nachtwacht-, waak- en wachtgelden op te brengen door de schutters, die van den dienst waren vrijgesteld, logiesgelden voor den afkoop van inkwartiering bij doormarsch van troepen, en andere meer. Behalve voor de straatgelden werd de straatbreedte der huizen veelal ook voor andere belastingen in aanmerking genomen, eveneens kwamen omslagen naar de huurwaarde der huizen in verschillende steden voor. Ook ambtgelden werden in vele

Exue; Zurck Codex Batavus: Exue; v. Leeuwen, R.-H. Regt, Bk. III, Dl. XI, n°. 13; Publ. v. h. Prov. bestuur v. Holland. 6 April 1797, n°. 225; Keer, t. a. p. bl. 17; van Heusde, t. a. p. bl. 30.

1) Vgl. v. Heusde, t. a. p. bl. 23.

Redevoering van Farret, Dagverh. III, bl. 785.

V. Rees, t. a. p. I, bl. 85, 86.

Oorspronkelijk oefenden de poorters onmiddellijk invloed uit op het uitschrijven der belastingen; dit geraakte later in onbruik.

Zie Mr. R. Metelerkamp, Het staats-, stadh.- en stedelijk Bestuur, bl. 389, 390.

steden, in enkele zelfs tot hooger bedrag dan de provinciale, geheven ¹⁾).

Evenals de provinciale hadden ook de stedelijke belastingen ieder eene speciale bestemming ²⁾), bij vele duidt de naam dit reeds aan, bijv. straat-, markt-, haven-, pomp-, lantaarngelden, enz. „Hetzelfde had plaats ten opzichte van iedere buitengewone of nieuwe belasting; voor ieder middel van ontvangst werd terstond steeds de bepaalde post van uitgave waarvoor bestemd aangewezen.” (Sickenga, t. a. p. bl. 457).

Behalve de besproken belastingen hieven sommige steden uit kracht van de heerlijkheidsrechten, die zij over het omringende platte land hadden weten te verkrijgen, buiten de stad, tollën, veren, weggelden en andere dergelijke rechten.

Stelt men zich op het standpunt der heffende steden dan maken deze middelen deel uit van de stedelijke middelen, in wezen en werking echter waren het plattelandsbelastingen ³⁾).

Onder de belastingen welke ten platten lande tot goedmaking van eigen uitgaven geheven werden, bekleedden de omslagen eene eerste plaats. Deze omslagen

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 467—471.

2) Vgl. Kluit, Hist. der Holl. Staatsregeling, Amst. 1802, Dl. IV, bl. 163.

3) Vgl. v. Heusde, t. a. p. bl. 36, 37.

Sickenga, t. a. p. bl. 377.

waren deels hoofdelijk, d. w. z. gegrond op het geschat vermogen der belastingplichtigen ¹⁾; „meer algemeen echter was de verdeeling der omslagen, over de erven en boerehofsteden, naar de opgaven in de Lands-kohieren: gelijk in Drenthe die der Boerlasten, in Friesland der Dorps- en Grietenyfloreenen, in de andere provinciën van andere soortgelijke omslagen.” (Sickenga, t. a. p. bl. 485, 486).

Voor het heffen van omslagen hadden de plaatselijke besturen waarschijnlijk geen octrooi noodig; toch schijnt het niet ongewoon geweest te zijn, alvorens tot de heffing over te gaan, consent van de Staten te vragen ²⁾.

Ook accijnzen werden in vele dorpen geheven. Gewoonlijk waren deze gelegd op wijn, brandewijn, gedistilleerd en dergelijke waren; in vele dorpen, vooral in Holland en Friesland, waren ook gemaal, geslacht, visch,

1) In 1666 werd door de Staten van Holland en West-Friesland aan den Ambachtsheer, Schout, Ambachtsbewaarders en Schepenen van de heerlijkheid Voorschoten octrooi verleend tot het heffen van een omslag, waarin „yder naer dat hij gegoet sal wesen, sal behooren gestelt te worden.” In dit octrooi wordt van dezen omslag gezegd, dat hij is „gelijk in alle, immers 't merendeel van alle de dorpen in Rhynlant onder de naem van hooft of huyslasten andere onder den naem van steeck, kerff of beden wierde gedaen.” (Dit octrooi bevindt zich in het oud-archief der gemeente Voorschoten).

Vgl. over de omslagen: v. Leeuwen, R.-H. Regt, Bk. I, Dl. II, n°. 22.

2) In het zoo even vermeld octrooi komt voor onder de redenen, waarom het werd gevraagd, „dat de supplianten soodanige omme-slagen van hooflasten te doen, niet wel en dorsten onder-nemen, sonder ons voorgaende consent ende Octroy.”

turf en andere meer noodzakelijke artikelen met accijnzen belast. Heffing van accijnzen zonder octrooi was niet geoorloofd ¹⁾.

Meer algemeen nog dan de heffing van accijnzen was die van retributiën, zooals waaggelden, in enkele dorpen ook marktelden; dergelijke rechten ontbraken schier nergens. „Voor het onderhoud der vuurbakens in de visschersdorpen werd veelal opgebracht een pondgeld op den afslag van de visch.” (Sickenga, t. a. p. bl. 482).

Ook op het platte land werd aan elke belasting zoo veel mogelijk eene bepaalde bestemming gegeven, evenwel kon dit stelsel hier slechts ten deele in toepassing komen; de omslagen maakten in de meeste dorpen een zoo belangrijk deel der inkomsten uit, dat met de opbrengst daarvan zeer verschillende uitgaven moesten gedekt worden.

Vatten wij thans de slotsom onzer korte uiteenzetting in enkele woorden samen:

De middelen der verschillende belastingheffende corporaties stonden in bijzonder nauwen, maar weinig rationeelen samenhang.

Een belangrijk deel der provinciale belastingen, de consenten, waren inderdaad niet anders dan ongelijk drukkende generaliteitsmiddelen.

1) Vgl. Pieter Paulus, t. a. p. II, bl. 396.

Zurck, Cod. Bat.: Dorpen, § 8.

Keer, t. a. p. bl. 16.

Door verschillende wijzen van invordering kregen de provinciën bovendien deel in de stadsmiddelen, de steden in de provinciale middelen.

De geringe macht, die de generaliteit over de gewesten, deze over de steden bezaten, verergerde den verwarden toestand nog aanmerkelijk.

De verschillende belastingen te zamen genomen waren hoogst drukkend, en belemmerden handel en nijverheid; naar billijkheid in de verdeeling der lasten werd zelfs niet gestreefd. Verreweg het grooter deel der publieke inkomsten werd uit accijnzen getrokken; verreweg het grooter deel der accijnzen was op noodzakelijke levensbehoeften gelegd.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het overgangstijdperk.

§ 1. 1795—1798.

Zoo was in hoofdzaak de verhouding tusschen de financiën van de deelen der republiek, toen in 1795 het oude staatsgebouw met instorting werd bedreigd. Vernietiging van provinciale souvereiniteit en stedelijke autonomie, oprichting van een allesomvattend centraal gezag: dit was het doel der omwenteling. Doch het werk van meer dan twee eeuwen was niet opeens te verbrijzelen, wel werd het oude gebouw door den storm, dien het had te doorstaan, hier en daar beschadigd ¹⁾, instorten deed het niet.

Het provincialisme mocht zich een tijdlang schuil hou-

1) Vgl. C. Rogge, Tafereel van de Geschiedenis der jongste omwenteling in de Vereenigde Nederl. Amst. 1796, bl. 416.

den, spoedig stak het het hoofd weêr op ¹⁾). Slechts waren de partijen scherper geteekend; unitarissen en federalisten stonden als vijanden tegenover elkaar, gescheiden door eene kleine, maar uitgelezen schaar van gematigden. Zonder zich te laten medeslepen door de voortvarende revolutionairen, trachtten deze het beginsel der eenheid en ondeelbaarheid binnen zijn juiste grenzen te beperken. Zij vergeleken den ondeelbaren staat „met een wel georganiseerd bezielde gezond natuurlijk lichaam, waarvan alle de deelen, tot het bestaan en de voortduuring van hetzelfde medewerken, en aan dat groot oogmerk dienstbaar zijn. — Tot het daarstellen van zulk eene Maatschappij wordt vereischt eene éénheid van belang, van bestuur, van werking, — eene evenredigheid in de verdeeling der machten, — eene evenredige draging der lasten en het genieten der voordeelen; eene gelijke en gezamentlijke ondergeschiktheid van die Macht of Machten, welke zeer gevoeglijk het hoofd van het Maatschappelijk lichaam kunnen genaamd worden.” (Janus verreezen, 1787—1796 (door van den Bosch) Dl. II, bl. 287; vgl. Dl. I, bl. 372) ²⁾).

1) Vgl. Rogge, t. a. p. bl. 606 v.v.

Vreede, t. a. p. II, bl. 24.

Mr. G. Groen van Prinsterer, Handb. der Gesch. v. h. Vaderl. Amst. 1852, Dl. II, bl. 863 v.v.

2) Vgl. C. Rogge, Gesch. der Staatsregeling voor het Bat. Volk Amst. 1799, bl. 19 v.v.

Redevoeringen van Schimmelpenninck, Vitringa, van Maanen e. a. in de Nat. vergadering.

Doch mochten al enkelen eene dergelijke rationeele opvatting van het staatsorganisme huldigen, geen der beide strijdende partijen kon zich daarmede vereenigen. Voornamelijk op het gebied der financiën bewoog zich het verschil tusschen unitarissen en federalisten; de eersten wilden samensmelting der schulden en algemeene belastingen, de laatsten bestendiging van den feitelijken toestand ¹⁾. Ware hier, gelijk in Frankrijk, de omwenteling met hervorming van het centraal gezag voldongen geweest, wellicht hadden de unitarissen in den eersten roes hunner overwinning ook bij ons de oude belastingen terstond afgeschaft.

Het is geen toeval, dat de zaak zich hier anders toedroeg. In Frankrijk was reeds vóór de revolutie het centraal gezag de spil waar 't al om draaide ²⁾, hier hadden de Staten-Generaal slechts een schaduw van macht, de provinciën regeerden den staat, de steden de provinciën. Hier moest de omwenteling in de steden haar uitgangspunt zoeken, om vervolgens op te klimmen tot de besturen der provinciën. De Staten-Generaal bleven voorloopig, zelfs zonder ingrijpende wijzigingen, bestaan ³⁾.

1) Vgl. Appellius, De Staatsomw. v. 1795, bl. 52.

Dagv. I, 396 v.v., 495, II, 41—84, III, 683, IV, 47 v.v.

2) Vgl. A. de Tocqueville, L'ancien Régime et la Révolution, vooral Bk II, hfdst. II.

3) Vgl. Rogge, Gesch. d. Omw. bl. 270—351, 391, 404.

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, De Staatk. Gesch. v. Nederl. v. 1795—1814, Amst. 1867, bl. 259.

Voordat de behandeling der zaken van algemeen belang aan de orde kwam, had men tijd gehad tot wiken en wegen; het gevaar, dat roekeloos met bestaande toestanden zou worden gebroken, werd door het langzaam verloop der omwenteling veel verminderd.

Een der eerste gevolgen van de omwenteling was de vervanging der vijf admiraliteits-collegiën door een „comité tot de zaaken van de Marine,” waartoe de Staten-Generaal den 11 Maart 1795 besloten ¹⁾). Hoezeer wellicht de wijze, waarop deze verandering tot stand kwam, moet worden gelaakt ²⁾), was de zaak zelve zonder twijfel eene verbetering. De administratie door de verschillende admiraliteitscollegiën was veelal strijdig met het algemeen belang; meer eenheid te dezen opzichte was reeds lang als wenschelijk erkend.

Naar aanleiding dezer verandering scheen er in de Generaliteitslanden twijfel te ontstaan over de heffing der middelen te water, waarom de Staten-Generaal bij hunne publicatie van 26 Juni 1795 (Verz. II, n°. 53.) uitdrukkelijk verklaarden, „dat de voorsz. Middelen op den Ontfang der Convoyen en Licenten alomme weder zullen worden ingevorderd, provisioneel op den

1) Zie: Volledige Verzameling der Publicatiën van de provisioneele Repraesentanten van het Volk van Holland en der Staaten Generaal, Dl. I n°. 26.

2) Vgl. Appellius, t. a. p. bl. 26.

ouden voet, en agtervolgens de daar op bevorens en tot nu toe vastgestelde Placaaten en Ordonnantiën."

Ten opzichte der gewestelijke middelen hadden de provisioneele representanten van het volk van Holland reeds bij publicatie van 27 Januari 1795 (Verz. I, n°. 1.) verklaard, „dat alle ordinaire en extraordinaire Belastingen, welke tot dusverre in deeze Provintie zijn geheeven, provisioneel zullen zijn en blijven gecontinueerd op den ouden voet." Dit voorbeeld werd door de overige provinciën gevolgd, zoodat alle oude belastingen voorloopig onveranderd bleven ¹⁾.

Spoedig evenwel werd door het bestuur van Holland eene niet onbelangrijke verandering in den bestaanden toestand gebracht, op grond van het beginsel der gelijkheid van alle ingezetenen voor de wet. Bij publicatie van 5 Februari 1795 (Verz. I, n°. 7.) werd het besluit bekend gemaakt, „dat voortaan niemand onder welk voorwendsel ook eenigen vrijdom zal genieten van 's Lands, Stads of Dorps-Lasten, of Impositiën, Tollen, Pont of Poort-Gelden en wat dies meer zij, maar in tegendeel, dat alle deeze en andere Lasten, door een iegelijk op een gelijken voet zullen moeten worden gedraagen en betaald, zonder eenige de minste uitzonderinge."

Dit voorbeeld van het omwentelingsgezinde Holland vond navolging bij Gelderland, Stad en Lande en Zee-

1) Vgl. Rogge, Gesch. d. Omw. bl. 349 en 464.

land; ook daar werden alle privilegiën in zake van belastingen afgeschaft. In andere gewesten — met name in Overijssel — bleven ze voorloopig voortduren ¹⁾.

Met de vernietiging der privilegiën bedoelde men echter niet, die vrijdommen of voorrechten te doen vervallen, welke in het belang van instellingen van weldadigheid of ter bevordering van handel of nijverheid waren toegekend. Men beoogde slechts de afschaffing van die vrijdommen, — zoo werd door de provisioneele representanten van Holland, ter voorkoming van misverstand, bij publicatie van 19 Maart 1795 (Verz. I, n°. 29.) verklaard — welke „ten behoeve van eene of van eenige weinigen (waren) toegestaan geworden.”

De vernietiging der privilegiën was niet nieuw, reeds Karel V had bij plakkaat van 2 November 1553 alle nog bestaande vrijdommen afgeschaft. Doch ook op dit punt waren langzamerhand misbruiken ingeslopen. „In Overijssel stond tegenover de groote voordeelen der steden, voor de Ridderschap een vrijstelling van de Verponding voor de Ridderhofsteden; in Holland tegenover de (overigens veel minder uitgebreide) bijzondere voordeelen der steden, het regt der Ridderschap o. a. op de halve opbrengst der Verponding over twee der

1) Vgl. Rogge, *Gesch. d. Omw. bl. 476.*

Mr. F. N. Sickenga, *Gesch. der Nederl. Belastingen, Amst. 1865, bl. 4.*

groote Abdijen in de provincie. In Zeeland genoten enkele Vrije Heerlijkheden vrijdom van alle belastingen, alleen met uitzondering van de gemeene middelen van consumtie. In Gelderland waren de Vrije Heerlijke Goederen, in Drenthe de Havezathen binnen zekeren omtrek vrij van lasten." (Sickenga, t. a. p. tijdv. der republiek, bl. 293) ¹⁾.

Met hetzelfde doel, waarmede het de afschaffing der privilegiën had ondernomen, decreteerde het bestuur van Holland, bij publicatie van 3 Juni 1795 (Verz. I, n°. 44.), dat zoolang niet alle kerken aan de verponding zouden onderhevig zijn, ook die van de Roomsche Catholieke of van eenige andere gemeente, welke in die belasting waren aangeslagen, daarvan zouden bevrijd worden. Van meer ingrijpenden aard was het besluit, den 5^{den} Maart 1795 (Verz. I, n°. 19.) door hetzelfde bestuur genomen, tot afschaffing van „de Graaflijkheidstollen en plaatselijke Privilegiën op de passage van Personen en Goederen." Men wilde door dit besluit de belemmering doen vervallen, door dergelijke tollën en privilegiën aan den handel toegebracht, waartegen het voordeel van de provincie of van eenige plaats niet kon opwegen of mocht in aanmerking komen ²⁾. Hoe-

1) Vgl. v. d. Pot, t. a. p. bl. 323—358, vooral bl. 338.

Engels, t. a. p. bl. 41 en 42.

2) Vgl. Zillesen, t. a. p. bl. 446.

De zorg van het bestuur van Holland voor vrijheid van verkeer

zeer in abstracto de beweegreden, door de provisioneele representanten voor hun besluit aangevoerd, als juist moet worden erkend, dient toch te worden in het oog gehouden, dat bij den toenmaligen financieelen nood der provincie van geene inkomsten afstand mocht worden gedaan, zonder dat tevens een equivalent voor dat gemis werd in de plaats gesteld. In de gegeven omstandigheden was de maatregel minstens onvoorzichtig ¹⁾).

In Friesland begreep men dit beter, daar werden bij publicatie van 2 Mei 1795 (Bat. Jaarb. III n°. 25) allen, die minder dan f 600 gegoed waren, vrijgesteld van het halve hoofd- of familiegeld, doch daar tegenover werden eenige artikelen van weelde — of, zooals men toen zeide, van vrijwillig gebruik — door het provinciaal bestuur belast.

Evenwel, hoe loffelijk de pogingen dezer gewesten tot verbetering hunner belastingen ook mogen geweest zijn, er waren dringender eischen. Den nijpenden geldnood, waarin Frankrijks vriendschap niet minder dan Enge-

spreekt ook duidelijk uit een octrooi den 21 December 1795 aan het plaatselijk bestuur van Voorschoten verleend. Men had verzocht te mogen heffen accijnzen op tarwe, wijn, brandewijn en gedistilleerd, bier en turf; hierop besloten de provisioneele representanten: „in plaats van de bij voorsz. requeste verzogte belastingen de supplianten te octroijeeren en te qualificeeren, — om — te heffen den tachtigsten penning” van alle binnen het ambacht getransporteerde onroerende en aldaar publiek verkochte roerende goederen.

1) Vgl. Redevoering van de Mist, Dagv. II, bl. 528.

lands vijandschap de republiek bracht, moest het hoofd geboden worden; het gold middelen van inkomst te vinden. In alle gewesten waren de publieke kassen leeg, maar in Holland was de toestand nog ellendiger dan ergens anders ¹⁾).

Algemeen werden twee wegen ingeslagen ten einde in den dringenden nood te voorzien; men verhoogde bestaande belastingen — bijv. in Holland het klein zegel, in Utrecht de meeste imposten — of voerde nieuwe in — bijv. de belasting op speelkaarten eerst in Utrecht, later ook in Holland, de belasting op jachthonden in Overijsel, het recht op geboorte-, huwelijks- en doodsberichten in couranten in Holland opgelegd, — en men schreef buitengewone heffingen uit ²⁾).

Dit laatste middel werd verreweg het sterkst aangesproken. Gedurende het gansche tijdvak van 1795 tot 1798 werden de hooge buitengewone uitgaven van den staat bijna uitsluitend bestreden uit buitengewone provinciale heffingen. Deze heffingen, welke meerendeels

1) Vgl. Rogge, *Gesch. d. Omw.* bl. 77, 399 v.v. 445, 446.

Metelkamp, *De toest. v. Nederl.* bl. 45—52.

Zillesen, *t. a. p.* bl. 400.

2) Vgl. *Dagv.* IX, bl. 624 v.v.

Rogge, *Gesch. d. Omw.* bl. 466—476.

Metelkamp, *t. a. p.* II, bl. 84 v.v.

Mr. E. van Voorthuijsen Hzn., *De directe Belastingen, inzonderheid die op de inkomsten.* Utr. 1848, *DI.* II, bl. 192—196.

Sickenga, *t. a. p.* 12—17.

Vreede, *t. a. p.* I, bl. 105.

bestonden in een zeker percent van de bezittingen of van de inkomsten der ingezetenen, hadden gewoonlijk het karakter van gedwongen leeningen, doordien voor de opbrengst rentegevende obligatiën werden uitgegeven ¹⁾).

Onder den druk der heffingen gingen alle gewesten zwaar, niet alle echter even zwaar gebukt. Juist in dezen tijd bleek de fout van de aloude staatsregeling weer duidelijk. Niet deze of gene provincie, maar de staat was in nood, en toch konden geene algemeene, maar moesten provinciale heffingen worden uitgeschreven.

Terwijl de heffingen 's lands welvaart ondermijnden, kwam onder invloed van Holland, na heftige tegenkanting vooral van de provinciën Friesland en Zeeland, den 30 December 1795 een reglement tot stand voor de bijeen te roepen Nationale Vergadering, die de Staten-Generaal zou vervangen ²⁾). Dit reglement, als het ware eene voorloopige constitutie, gaf o. a. eenige bepalingen omtrent de verhouding tusschen de verschillende machten in den staat en omtrent de financiën ³⁾).

Volgens art. 92 zouden de inkomende en uitgaande rechten tot nadere regeling op den bestaanden voet

1) Zie Bat. Jaarb. IX, n°. 2.

Vlg. Rogge, Gesch. d. Omw. bl. 355.

2) Vgl. Rogge, Gesch. d. Omw. bl. 572—607.

Appelius, t. a. p. bl. 28—43.

De Bosch Kemper, t. a. p. bl. 260.

3) Zie Publ. 7 Januari 1796, Verz. III, n°. 122.

blijven ¹⁾. Art. 86 bepaalde dat ieder gewest in den staat van oorlog zou worden aangeslagen „volgens de thans plaats hebbende Quota's; — en zal het aandeel van Bataafsch Braband, alvorens de Repraesentanten in dat Gewest verkooren, in de Nationale Vergadering zullen kunnen verschijnen, bepaald moeten weezen.”

De laatste zinsnede van dit artikel vereischt eenige toelichting. Bij de vaststelling van het plan tot bijeenroeping eener Nationale Vergadering, had men de vroegere opvatting, als zouden Braband en Drenthe overwonnen landen zijn, laten varen; zij zouden gelijke rechten hebben als de overige gewesten en evenals deze, hunne afgevaardigden naar de Nationale Vergadering zenden. Tegenover deze gelijkheid in rechten moest natuurlijk gelijkheid in plichten staan; van daar het voorschrift dat Braband, evenals de overige gewesten, volgens eene bepaalde quote in de kosten der generaliteit zon bijdragen; voor Drenthe had de regeling der quote reeds vele jaren vóór de omwenteling plaats gevonden. Ten einde nu de voor Braband vast te stellen quote te vinden, berekende men hoeveel de inkomsten van Braband gedurende de laatste 10 jaren door el-

1) In den loop dezer jaren werden enkele rechten op den in- en uitvoer verhoogd, voor een deel tot bescherming der inlandsche nijverheid; zie Verz. V, n°. 193, VI, n°. 219 en 232, VII, n°. 269. Van eenige weinige artikelen werden de rechten verminderd; zie verz. VII, n°. 275.

Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 32 v.v.

kander hadden bedragen; daarop werd de som bepaald, welke Braband jaarlijks in de algemeene kas zou moeten storten, en voorts vastgesteld, „dat Bataafsch Braband zoude genieten en voor zich ontfangen alle zoodanigen inkomsten, die schoon over den Jare 1795 vervallen, volgens de gewone Cijnosure met den 1 Januarij 1796 beginnen moesten ontfangen te worden, en alle verdere ordinaire en extraordinaire van dien tijd af loopende lasten.” Den 29sten Februari 1796 werd Braband in de plaats van voor eene bepaalde som, evenals de andere gewesten, percentsgewijze aangeslagen in de algemeene kosten; voor het overige bleef de oorspronkelijke regeling onveranderd ¹⁾).

Art. 88 van het reglement gaf aan de vergadering het recht, om, indien eene provincie in gebreke bleef hare quote te voldoen, „van de gezamenlijke Ingezeten van zoodanige nalaatige Provincie of Gewest te heffen een 400ste, 100ste, 50ste of zoodanige buitengewone Penning, als vereischt zal worden tot voldoening van haare voortz. Quote.” Ten aanzien van Gelderland zou, volgens art. 90, laatste alinea, uit hoofde van de bijzondere financieele huishouding van dat gewest, „de gemelde executie eerst gedirigeerd worden tegen de Ingezeten van het in gebreken gebleven Quartier.”

Het recht van executie, bij art. 88 van het reglement

1) Zie Dagv. I, bl. 530, 531, II, bl. 132 v.v.

Vgl. Sickenga, t. a, p. bl. 5.

aan de Nationale Vergadering toegekend, was niet van belang ontbloot. Dat het niet onnoodig was deze verouderde bevoegdheid van de generaliteit in nieuwen vorm te doen herleven bleek spoedig ¹⁾. Bij publicatiën van 11 en 12 October 1797 (Verz. VII, 264 en 265.) werd bekend gemaakt, dat de Nationale vergadering had besloten ter executie van de provinciën, die in het voldoen harer quoten achterstallig waren: „1°. eene buitengewone heffing te doen, welke bedraagen zal van de bezittingen der Ingezetenen van Gelderland een 100sten, of zoodanige anderen Penning, als bij de executie zal blijken van de Quartieren of 't Quartier noodig te zijn; van de bezittingen der gezamenlijke Ingezetenen van Holland, Zeeland, Utrecht, Stad en Lande en Drenthe den 80sten, van Overijssel den 100sten, en van Bataafsch Braband den 200sten Penning; ten ware door vroegere betaaling voor den 15^{den} November eerstkomende, de achterstand van elk in gebreke gebleeven Gewest, of geheel aangezuiverd, of zoodanig verminderd mogte zijn, dat de heffing van den bovengemelden buitengewonen Penning of geheel konde vervallen, of zoodanig verminderd worden, als nader op denzelven 15 November zal worden gefixeerd en bepaald.” 2°. bovendien van elk ingezetenen van Holland te heffen „een 80sten penning van deszelfs bezittingen” ²⁾.

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 6.

2) Zie Dagv. VI, bl. 357, 387 v.v.

Van die heffingen zouden zijn vrijgesteld diegenen, wier bezittingen geen *f* 300.— zuiver bedroegen; terwijl er bovendien voor gezorgd zou worden, dat zij, die aan hunne verplichtingen hadden voldaan, niet dubbel zouden worden belast ¹⁾.

Evenwel de executie was gemakkelijker te decreteeren, dan uit te voeren. Eerst na lang dralen hadden de heffingen in Januari 1798 plaats in Holland, het kwartier Nijmegen, Stad en Lande, Utrecht en Zeeland; de overige gewesten hadden inmiddels hunne quoten voldaan ²⁾.

Belangrijk ook waren de bepalingen van art. 100 en 101 van het reglement. In de zaken van algemeen bestuur zouden de provinciën zich niet mogen mengen, daar tegenover zou de Nationale Vergadering zich niet mogen inlaten met de huishouding der gewesten.

„Ingevolge hier van zal het Provinciaal bestuur ten aanzien van het Huishoudelijke, speciaal met relatie tot het — Finantieele — zoodanige besluiten mogen nemen, als het dienstig zal oordeelen.” Een nuttige uitzondering op dezen algemeenen regel behelsde art. 94: „En zal na den 1 September des jaars 1796 geen — meerder bezwaar op den uitvoer of invoer van eenige Goederen van de eene Provintie of Gewest, in of uit

1) Zie Publ. 11 Augustus 1797, Verz. VI, n°. 250.

2) Zie voor Holland, Publ. 18 Jan. 1798, Verz. VII, n°. 281.
Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 42.

de andere mogen gelegd worden, dan het welk den 1 Januari 1795 plaats gehad heeft.” Men kon de belemmeringen van den binnenlandschen handel niet uit den weg ruimen, maar belette althans, dat ze zouden worden verergerd.

Met de hier gehuldigde provinciale souvereiniteit in eigen gebied strookte weinig het besluit, dat de Nationale vergadering den 2^{den} December 1797 met geringe meerderheid doordreef¹⁾. Na langdurige en heftige debatten werd namelijk besloten, dat tot herstel van de vloot na de nederlaag den 11^{den} October 1797 voor Egmond geleden, eene buitengewone heffing van 8 % zou geschieden van elk ingezetenen der republiek, wiens jaarlijksch inkomen gemiddeld, berekend over de laatste drie jaren, meer bedroeg dan *f* 300.—, na aftrek van *f* 50.— voor elk kind, waarvan het onderhoud op hem rustte. Voor zoo ver de opbrengst der heffing meer mocht bedragen, dan de kosten tot herstel der vloot zouden belooopen, zou het meerdere strekken tot dekking van een deel der kosten van de marine over 1798.

Het besluit tot deze heffing was van groot gewicht. Tot nog toe waren voor de behoeften der algemeene kas slechts rechten op den in- en uitvoer als algemeene belastingen geheven, nu zou eene — zij het dan ook buitengewone — directe belasting naar het inkomen

1) Zie Dagv. VII, bl. 773—807 en bl. 866—VIII, bl. 56.
 Publ. 5 December 1797, Verz. VII, n°. 273.

als zoodanig plaats grijpen. Of het besluit even rechtmatig als belangrijk was, mag met grond worden betwijfeld ¹⁾. Het is zeer wel mogelijk, dat het eene zoo spoedeischende zaak gold, dat de gewone weg niet kon worden bewandeld ²⁾; doch dit neemt niet weg, dat die leden der vergadering gelijk hadden, welke de heffing in strijd achtten met het reglement. Men brak eigenmachtig met het stelsel der quoten, dat door het reglement uitdrukkelijk was erkend.

De provinciale souvereiniteit op financieel gebied bleef wel in het algemeen bestaan, voor dit bijzonder geval echter werd zij op zijde gezet. Deze halfheid moest tot moeilijkheden aanleiding geven. Met recht werd dan ook bij de beraadslagingen gevraagd, wat te doen, indien een of meer gewesten weigeren tot de heffing mede te werken ³⁾? Te meer was men gerechtigd omtrent den goeden afloop der heffing twijfel te opperen, daar Holland eenige dagen te voren had getoond, niet te willen bukken voor het gezag der Nationale vergadering. Immers het bestuur van dat gewest had in de maand November het besluit genomen, niet langer volgens de bestaande quote

1) Vgl. Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 877.

Rogge, Gesch. d. Staatsr. bl. 459—466; Appelius, t. a. p. bl. 80—82.

Sickenga, t. a. p. bl. 42, 43; de Bosch Kemper, t. a. p. bl. 275.

C. Zillesen, Gesch. der Nederlanden. Dl. VI, bl. 150.

2) Zie redevoering van v. d. Kastele, Dagv. VII, bl. 803.

3) Zie Fronhoff, Dagv. VII, bl. 795.

te zullen betalen ¹⁾. Al had ook dit besluit kennelijk ten doel, de vergadering te dwingen tot het invoeren van algemeene belastingen; van andere gewesten was verzet in tegenovergestelden zin niet minder te duchten.

De vergadering werd echter van alle moeilijkheden bevrijd; eene nieuwe omwenteling hakte de knoop door.

Alvorens de gevolgen dezer nieuwe revolutie na te gaan, moeten we ons evenwel nog een oogenblik met eenige andere werkzaamheden van den Nationale Vergadering bezig houden.

Het hoofddoel waarmede de vergadering was bijeen-geroepen, was het samenstellen eener nieuwe constitutie voor de Bataafsche Republiek. Terstond benoemde zij dan ook eene commissie uit haar midden tot het ontwerpen van zoodanige constitutie; zoodra deze haar ontwerp, in federalistischen geest opgesteld ²⁾, gereed had, werd het in behandeling genomen ³⁾ en na verschillende meer of minder ingrijpende wijzigingen voorloopig vastgesteld. De hoofdtrekken van het alzoo vastgesteld ontwerp komen, voor zoo ver het voor ons onderwerp van belang is, op het volgende neer.

De bestaande provinciale belastingen zouden wel voorloopig voortduren, maar overgaan tot nationale middelen,

1) Zie Dagv. VII, bl. 795.

2) Vgl. Dagv. III, bl. 757.

3) Zie het oorspronkelijk ontwerp in Dagv. III, bl. 611 vv.

wier opbrengst zou vloeien in de kas der republiek (art. 432). Zoo spoedig mogelijk zouden de oude middelen worden vervangen door een stelsel van algemeene belastingen bestaande uit: de oude reële middelen, belastingen op de aanwinst van bezittingen, op bedrijven en op vrijwillige verteringen, eene belasting op de inkomsten en de huishuren, een algemeen collateraal en een nationaal klein zegel (art. 426)¹⁾. Het oorspronkelijk ontwerp ging veel minder ver en sloot zich in hoofdzaak aan het oude quotenstelsel aan (art. 405—409)²⁾.

De departementale behoeften zouden volgens het definitief ontwerp worden bestreden uit departementale middelen (art. 603). In het uitschrijven hunner belastingen zouden de departementale besturen geheel vrij zijn (art. 604). Slechts zouden hunne belastingen niet mogen drukken op dezelfde objecten als de rijksbelastingen; departementale in- of uitvoerrechten werden verboden, en in het algemeen zouden de departementale besturen geene belemmeringen aan het verkeer mogen in den weg leggen (art. 605—610)³⁾.

Volgens de meening van Schimmelpenninck was op deze wijze aan de departementen gelaten „het billijk zelfbestuur van hunne huisselijke belangen, voor zoo verre de algemeene belangen daar mede niet gemoeid

1) Vgl. Dag. IV, bl. 47 en 425 v.v. V, bl. 117—156, 589 en 780.

2) Zie ook de art. 427—439 v. h. oorspronkelijk ontwerp.

3) Vgl. Dagv. V, bl. 747 v.v.

zijn." (Dagv. V, bl. 753). Naar onze tegenwoordige begrippen echter, was aan de departementen wel iets meer overgelaten, dan het billijk zelfbestuur hunner bijzondere huishouding; immers hun bijna volkomen onafhankelijkheid in het uitschrijven hunner eigen belastingen zou aan het algemeen belastingstelsel, hoe dit ook mocht zijn ingericht, groote nadeelen berokkend hebben.

Ook de gemeentebesturen zouden bij het uitschrijven van belastingen niet gebonden zijn aan eenige goedkeuring van hooger gezag. Slechts zouden de plaatselijke middelen geene belemmeringen voor het verkeer mogen opleveren en zou het recht van exue worden afgeschaft (art. 652—659) ¹⁾.

Den 8 Augustus 1797 had de stemming over het ontwerp in de grondvergadering plaats; het werd verworpen. Men oordeelde — en niet geheel ten onrechte — dat het te veel op federalistische leest geschoeid was.

Eene hervorming van veel minder beteekenis dan die der geheele staatsinrichting, zocht de Nationale Vergadering op het gebied der plaatselijke financiën te weeg te brengen; haar streven had hier een eenigszins beteren uitslag. Den 27 Februari 1797 werd namelijk besloten aan de gewestelijke besturen te verzoeken het recht van exue reeds dadelijk af te schaffen ²⁾. Aan dit

1) Vgl. Dagv. III, bl. 715 en 735, V, bl. 764 en 771 v.v.

2) Zie Dagv. V, bl. 33, 34.

verzoek werd door Holland en Utrecht gevolg gegeven bij hunne publicatiën van 6 April van dat jaar ¹⁾. Holland evenwel schafte het recht niet af ten opzichte van inwoners van plaatsen, gelegen in provinciën, waar het recht tegenover Hollands ingezetenen behouden bleef.

Ter bevordering der gelijkheid werd door het bestuur van Holland ook bepaald, „dat de waagen in de zoogenaamde kleine steden en op het platte Land, even en in dier voegen voordaan zullen worden gerespecteerd, als die der groote steden, en dat mitsdien de Inwoners van de zoogenaamde kleine steden en het platte Land, zullen worden ontheft van het bezwaar om, naar vertooning hunner Waagcedullen, andermaal het recht op de waag te moeten voldoen.” Ter vergoeding van de schade, die hierdoor ook aan de provinciale kas werd berokkend, werd het waagrecht van enkele artikelen verhoogd ²⁾.

Voor het overige bleven ook de plaatselijke belastingen voorshands op den ouden voet ³⁾, en behielden de steden hunne oude onafhankelijkheid op financieel gebied. Daar niet alleen de gewesten, maar ook verschillende steden in groote geldverlegenheid verkeerden, kwa-

1) Zie Verz., Dl. V, n°. 225, en Bat. Jaarb., Dl. X, n°. 71.

2) Zie Pnbl. 26 Juni 1797, Verz. Dl. VI, n°. 238.

Vgl. Vreede, t. a. p. I, bl. 100, 101.

3) Zie Bat. Jaarb. I, n°. 47 en n°. 141.

men ook stedelijke buitengewone heffingen, op gelijken voet als de gewestelijke, in deze jaren voor.

§ 2. 1798—1801.

Al was de val van het ontwerp-constitutie van 1797 voor de unitarissen eene overwinning geweest, toch was hun vreugde niet onverdeeld; vooral niet, toen in de tweede Nationale Vergadering, die den 1 September 1797 bijeenkwam, hun partij weinig sterker was dan in de eerste. Na dien uitslag meenden zij, dat langs rechtmatigen weg hun doel niet was te bereiken, en eene nieuwe revolutie moest bewerkt worden.

In December 1797 maakten 43 leden der Nationale Vergadering eene verklaring bekend, waarin als hunne beginselen waren neergelegd: volkomen eenheid en ondeelbaarheid der republiek, storting van alle inkomsten uit elk deel der republiek in ééne nationale kas, afschaffing der quota's gewijze heffing, algemeene belastingen gegrond op het relatief vermogen der ingezetenen. Geen plan van constitutie zou door hen worden aangenomen, tenzij daarin al deze beginselen waren verwezenlijkt ¹⁾. Deze verklaring was de voorbode van hetgeen spoedig zou volgen.

1) Vgl. Rogge, *Gesch. d. Staatsr.* bl. 472 v.v.

Zillesen, *Gesch. d. Nederl. Dl. VI*, bl. 136.

Appelius, *t. a. p.* bl. 82.

Den 19 Januari 1798 werd in de Nationale vergadering een besluit genomen omtrent de beginselen, die aan de nieuwe staatsregeling moesten ten grondslag liggen; als hoofdbeginsel werd erkend: „Eenheid in bestaan en bestuur, zoo naar binnen als naar buiten in het politieke en finantieele.” Evenwel werd geene algemeenmaking van alle gewestelijke belastingen gevorderd. „De Finanties zouden blijven onder het beheer der Gewestelijke Bestuuren, maar het overschot der penningen, na aftrek der huislasten, in de Nationale schatkist gestort worden; zullende voor het overige het te kort komende bij algemeene heffingen over alle de ingezetenen gevonden worden.” (Rogge, t. a. p. bl. 490).

Met dit besluit achtten de unitarissen de maat volgemeten. Den 22 Januari 1798 zuiverden zij de Nationale Vergadering van hunne tegenstanders; de overblijvenden verklaarden zich als de wettige Constitueerende Vergadering representerende het Bataafsche volk, en vernietigden het reglement der Nationale Vergadering. Een Uitvoerend Bewind van vijf personen zou worden gekozen; alle gewestelijke en plaatselijke besturen zouden voorloopig blijven, maar slechts als louter administratieve lichamen, onderworpen aan de Constitueerende Vergadering ¹⁾.

1) Zie Dagv. VIII, bl. 419 v.v.

Publ. 22 Januari 1798. Verz. VIII, n°. 1^a.

Vgl. Rogge, t. a. p. bl. 491—513,

Reeds aanstonds bracht deze omwenteling een grooten omkeer in de verhouding tusschen de rijks- en de provinciale financiën. Als „blootelijk Administrative Lichaamen” verloren de provinciale besturen alle tot dusver uitgeoefende macht; de constitueerende Vergadering kreeg de beschikking over de provinciale kassen, alleen de zorg voor de loopende ontvangsten en uitgaven bleef aan de gewestelijke besturen toevertrouwd ¹⁾.

Toen de unitarissen zich op deze wijze de leiding der zaken eenmaal in handen hadden gespeeld, zaten zij niet stil. Den 25 Januari stelden zij in de constitueerende Vergadering de gronden vast, waarop de nieuwe staatsregeling zou rusten. „Alle Provintiale verdeeling wordt vernietigd; — alle Provintiale inkomsten werden in één Kas gestort; de quota's vernietigd” ²⁾. (Rogge, t. a. p. bl. 529).

Tengevolge van deze beslissing verdwenen de provinciale belastingen van het tooneel; de oude impositiën werden wel niet vernietigd, maar van provinciale werden zij nationale middelen. De kosten van het bestuur

De Bosch Kemper, t. a. p. bl. 278, 279.

Appelius, t. a. p. bl. 94.

Zillesen, *Gesch. d. Nederl. Dl. VI*, bl. 187 v.v.

Groen van Prinsterer, t. a. p. bl. 878 v.v.

1) Vgl. Rogge, t. a. p. bl. 520.

2) Zie Dagv. VIII, bl. 443—450,

der gewesten zouden voortaan uit rijksmiddelen bestreden worden.

Het laten voortduren van de oude belastingen was evenwel slechts een voorloopige maatregel; zoo spoedig mogelijk moesten zij door algemeene belastingen worden vervangen. Om hiertoe te geraken werden de burgers J. Hora Siccama en B. van Rees, aan wie den 4 November 1797 het ontwerpen van een uitgewerkt plan van algemeene belastingen was opgedragen, door het Uitvoerend Bewind aangemaand, met hun arbeid spoed te maken. Den 19 Februari hadden zij hun plan gereed en boden het aan de commissie voor het ontwerpen der constitutie aan. Hoewel het hier niet de plaats is, dit in vele opzichten belangwekkend rapport in bijzonderheden na te gaan, moet toch wegens den invloed, dien het op de staatsregeling van 1798 heeft uitgeoefend, met een enkel woord over de hoofdtrekken van het plan gesproken worden.

Men stelde voorop, dat het recht van belasten rust „op de bescherming en beveiliging welke de Maatschappij verleend aan leeven, bezittingen en inkomsten;” zoodat het aandeel, dat ieder burger in de lasten van den staat draagt, behoort te zijn „het equivalent voor het aandeel, welke hij in de algemeene bescherming en beveiliging van den Staat geniet of genieten kan” (bl. 5 en 8 der 8° uitg.). Uit deze in die dagen algemeen aangenomen theorie werd afgeleid, dat alleen belasting

naar het vermogen rechtvaardig is. Steunende op de leer van het contrat social, wilden de ontwerpers de minvermogenden ontlasten, doch niet geheel vrijstellen. Immers „de Maatschappij is een Compagnieschap, waar van alle Leden participanten zijn; ieder moet kunnen zeggen, dat hij ook iets toebrengt om haar in stand te houden en te draagen in haare lasten, daar hij in haare voordeelen deelt.” (bl. 8.)

Uitgaande van deze algemeene stellingen, stelden de ontwerpers voor: de heffing van eene reële belasting op huizen en landerijen en van „eene tweeledige quotisatie van alle de Ingezetenen, naar derzelver presumtief vermogen.”

De grondbelasting op de gebouwen zou bedragen 1 $\frac{1}{2}$ % van de waarde, die op de landerijen moest blijven op den ouden voet. Aangezien „de prijs der Landerijen overal en altijd gegrond is op derzelver zuivere opbrengsten, vooral na aftrek van de Landslasten, naar welken zich ook de waarde en de Huur der Landerijen hebben bepaald, zouden alle veranderingen, welke hierin, op grond van gelijkheid in het dragen der belastingen gemaakt wierd niets anders zijn dan eene gelijkheid in schijn en eene wezentlijke ongelijkheid in de belasting voortbrengen.”

Ik zou bij deze stelling der rapporteurs niet stil staan, ware het niet, dat zij langen tijd als schier onbetwistbaar is aangemerkt en ook thans nog vele aanhangers

vindt. Met de juistheid of onjuistheid dezer theorie hangt de beoordeeling van al hetgeen over de geschiedenis der grondbelasting nog te vermelden zal vallen nauw samen; reden genoeg, naar het mij toeschijnt, om hier ons standpunt tegenover deze vraag uiteen te zetten.

Stellen wij ons een oogenblik een staat voor, waarin geene enkele belasting wordt geheven en waar de opbrengst van den grond gemiddeld 5% van de koopwaarde bedraagt. Nu wordt eene grondbelasting ingevoerd van 1% dier waarde, het gevolg zal zijn, dat de eigenaars voortaan in plaats van 5% der waarde slechts 4% trekken, of juister uitgedrukt, dat de waarde 20% zal dalen. Immers deze belasting zal de vraag naar grondeigendom niet verhoogen; wanneer dus grond ter markt wordt gebracht, zal de koper niet toeslaan, tenzij het grondbezit hem nog evenveel voordeelen oplevert, als het vóór de invoering der grondbelasting zou hebben gedaan. M. a. w. hetgeen van de opbrengst van den grond, na aftrek der belasting, voor den eigenaar overblijft, zal minstens 5% van den koopprijs moeten bedragen, en de prijs zal derhalve het gekapitaliseerd bedrag der belasting, ter hoogte van 20%, lager zijn dan de oorspronkelijke koopwaarde.

In deze onderstelling nu wijken wij in twee opzichten van de werkelijkheid af. In de eerste plaats is de opbrengst van den grond niet constant; stijgt deze, dan stijgt ook de koopwaarde, de constant gebleven belas-

ting zal dus niet meer bedragen 1 % van de werkelijke koopwaarde en de gekapitaliseerde belasting in werkelijkheid lager zijn dan 20 % der waarde van den grond. Daalt de opbrengst dan heeft juist het tegenovergestelde plaats. Daar nu de opbrengst en dien ten gevolge ook de waarde van elk stuk grond aan schommelingen onderhevig is, zal het gekapitaliseerd bedrag der onveranderlijke grondbelasting in telkens wisselende verhouding tot de waarde van den grond staan. Bij rijzing der waarde ontvangt derhalve de staat van de grondeigenaren een telkens kleiner, bij daling ontnemt hij hun een telkens grooter wordend deel hunner inkomsten.

Bij dit eerste bezwaar tegen de theorie van de onveranderlijkheid der grondbelasting op grond van de kapitaliseering van haar bedrag, komt nog een tweede.

In den door ons onderstelden staat wordt alleen de grond belast, doch hoe, wanneer — zooals in de werkelijkheid het geval is — ook andere bronnen van inkomst direct of indirect belast zijn? Wanneer, bijv. ten gevolge van patent- of bedrijfsbelasting, de rente van kapitalen, welke in nijverheidsondernemingen belegd zijn, ook daalt en wel van 5 % tot $4\frac{1}{2}$ %, zoodat de kapitalist, op welke wijze hij zijn geld ook belegge, toch niet meer dan $4\frac{1}{2}$ % kan trekken, zal hij dan van den grond, die onbelast 5 % opleverde, ook nu nog 5 % kunnen vorderen? Immers neen, ten gevolge van de „Gleichheitstendenz” van alle soorten van interest,

zal ook de grondeigenaar zich met $4\frac{1}{2}\%$ van den door hem betaalden koopprijs moeten vergenoegen? Voor het grondstuk, dat zonder belasting f 100.— zou gegolden hebben, zal hij nu niet slechts f 80.— maar f 90.— besteden; slechts de helft der belasting slaat zich in dit geval in den prijs neer. In elken staat derhalve, waar de grondbelasting niet de eenige belasting is, hangt het van de hoogte der gemiddelde belasting van de andere bronnen van inkomst af, welk deel der grondbelasting door kapitaliseering zal worden geamortiseerd, doch kan dit nooit met de geheele belasting het geval zijn ¹⁾. Hiermede ontzinkt aan de theorie van de onveranderlijkheid der grondbelasting haar bodem.

Doch hervatten wij den draad van ons verhaal.

De tweeledige quotisatie door Siccama en van Rees voorgesteld zou bestaan in: 1°. eene belasting naar de huurwaarde der huizen te heffen van de bewoners. „Zij rust op de onderstelling, dat de menschen over het algemeen beetere of slegttere huizen bewoonen, naar mate van hun vermogen en middelen van bestaan.” (bl. 26); 2°. eene belasting van 4% der zuivere in-

1) Vgl. Dr. K. H. Rau, Grundsätze der Finanzwissenschaft, 4e dr., 1860, Dl. II, bl. 21—23.

Schäffle, Steuerpolitik, bl. 183.

Dr. Josef Kaizl, Die Lehre von der Ueberwälzung der Steuern, Leipz. 1882, bl. 85—89.

Paul Leroy-Beaulieu, Traité de la science des finances, Paris, 1877, Dl. I, bl. 299—301.

komsten. Deze beide personeele belastingen zouden strekken ter vervanging van de oude „gemeene middelen, haven-speciën en dergelijke indirecte belastingen,” welke door de ontwerpers strijdig met hunne vooropgestelde beginselen werden gekeurd (bl. 78). Zij meenden, dat de vier door hen voorgestelde belastingen voldoende zouden zijn tot dekking der staatsuitgaven. Voorzichtigheidshalve stelden zij echter voor, uit de bestaande belastingen nog over te nemen, „het recht op de collaterale successie, het recht op aliënatiën en Hypotheken van Goederen en het recht op het Klein Zegel.” Ook de rechten op den in- en uitvoer, tot een bedrag van twee millioen gulden, vonden voorloopig genade in de oogen der ontwerpers. Zij achtten al deze middelen evenwel niet beter dan de andere indirecte belastingen, en bevalen ze alleen uit noodzaak aan.

Op deze voorstellen kwam het plan van Siccama en van Rees in hoofdzaak neer. De commissie tot het ontwerpen der staatsregeling zat intusschen ook niet stil. Na den 22 Januari herzag zij het grootendeels reeds voltooide ontwerp, voor zoo ver het noodig bleek, en leverde haren arbeid den 17 Maart bij de Constitueerende Vergadering in; zonder beraadslaging werd het ontwerp in zijn geheel aangenomen¹⁾. Vervolgens werd het aan het volk aangeboden, en den 23 April namen de, vooraf wijselijk gezuiverde, grondvergaderingen het

1) Vgl. Rogge, t. a. p. bl. 538 v.v.

met groote meerderheid aan. Het Bataafsche volk had eene Staatsregeling verkregen ¹⁾).

Art. 210 behelsde de grondslagen van het nieuwe stelsel van algemeene belastingen, dat binnen één jaar na de eerste zitting van het Vertegenwoordigend Lichaam ²⁾ door het Uitvoerend Bewind aan die vergadering moest worden ingediend. Het zou zoodanig moeten ingericht zijn, „dat alle de belastingen en ieder derzelven, zoo veel mogelijk, geëvenredigd zijn aan het betrekkelijk vermogen der Ingezetenen, en opgemaakt uit de vergelijking van derzelver bezittingen, inkomsten en bekende verteeringen.”

Daarbij zouden de volgende regelen in acht genomen moeten worden:

De belastingen op onroerende goederen zouden — met afwijking van het voorstel van Siccama en van Rees — in de geheele republiek op gelijke wijze naar de waarde belast worden ³⁾).

Bij voorbaat werd de in Friesland afgeschafte reëele belasting weer ingevoerd, zonder opheffing evenwel van de belasting op de rijtuigen, die gedeeltelijk ter vervanging der eerste had gestrekt ⁴⁾).

1) Zie Publ. 6 Mei 1798. Verz. VIII, n°. 37a.

Vgl. Rogge, t. a. p. bl. 560 v.v.

Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 881.

De Bosch Kemper, t. a. p. bl. 282.

2) De Constitueerende Vergadering werd met de aanneming der Staatsregeling Vertegenwoordigend Lichaam.

3) Vgl. Zillesen, Gesch. d. Nederl. Dl. VI, bl. 333.

4) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 55.

Er zou geen hoofdgeld zonder evenredigheid aan het vermogen geheven worden, en overal, waar dat nog plaats had, zou zoodanige belasting ophouden met het einde van het eerste jaar na de aanneming der Staatsregeling.

Ten gevolge van deze bepaling werden de hoofdgelden in Overijsel, Stad en Lande en Drenthe vervangen door eene in de drie gewesten op gelijken voet geheven belasting naar het inkomen ¹⁾).

Er zou ten spoedigste over de geheele Republiek eene belasting op de collaterale successie en eene op het klein zegel worden ingevoerd.

Alle belastingen „op het consumtieve, indien en voor zoo verre die plaats zullen hebben,” zouden noodzakelijke levensbehoeften vrijlaten.

Naar gelang het nieuwe stelsel van belastingen in werking zou komen en voldoende blijken, zouden de oude worden afgeschaft. De nieuwe belastingen zouden niterlijk binnen twee jaren na de aanneming der Staatsregeling ingevoerd moeten worden (art. 211).

De beginselen neergelegd in art. 210 weken alzoo weinig af van die, gehuldigd in art. 426 van het ontwerp 1797 en in het rapport van Siccama en van Rees.

Ter voldoening aan art. 211 werd door het Uitvoerende Bewind in Juli 1799 tot het Vertegenwoordigend

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 56.

Lichaam een brief gericht, waarin een nieuw stelsel van algemeene belastingen werd ontvouwd ¹⁾. Deze brief werd den 31 dier maand in het Vertegenwoordigend Lichaam ter tafel gebracht, waarna eene commissie van 9 leden werd benoemd tot onderzoek van het daarin opgesloten belastingstelsel. Deze commissie deed echter meer; zij onderzocht niet slechts den inhoud van den brief van het Uitvoerend Bewind, maar werkte in een uitvoerig rapport een zelfstandig stelsel van belastingen uit ²⁾. Natuurlijk was zoowel het plan van het Uitvoerend Bewind, als dat der commissie gegrond op de beginselen, neergelegd in art. 210 der Staatsregeling ³⁾. Ook kwamen de beide stelsels in hoofdpunten bijna geheel met elkander overeen. Zoowel het stelsel van het Uitvoerend Bewind, als dat van de commissie berustte op de toen algemeen geldende leer, dat de belasting de ruilpraestatie is voor de diensten door den

1) Zie Besluiten der 1^e Kamer van het Vertegenw. Lich. Augustus 1799, Dl. XIII, 1^e stuk, 2^e bijlage van de besluiten van 31 Juli.

2) Zie Handelingen van het Vertegenwoordigend Lichaam, IX, bl. 507. Naar den eersten onderteekenaar is het rapport bekend als het rapport van Appelius c. s.

Het rapport is ook afzonderlijk verschenen.

3) Eene partijdige en weinig billijke critiek op het plan van Appelius c. s. leverde G. K. van Hogendorp in zijne Gedachten over 's Lands finantiën. Zie bijv. bl. 82, waar hij de commissie verwijt te veel te blijven hangen aan het beginsel van eenheid der belastingen, als ware zij aan art. 210 der constitutie niet gebonden.

Meer waardeerend is het oordeel van Zillesen, Gesch. d. Nederl. Dl. VI, bl. 234.

Staat aan het individu bewezen. Evenals Siccama en van Rees leidden zoowel het Uitvoerend Bewind, als de commissie hieruit af, dat de belastingen in juiste evenredigheid aan het vermogen moeten gedragen worden.

Toch waren de stelsels door het Uitvoerend Bewind en de commissie voorgedragen veel minder revolutionair dan het plan van Siccama en van Rees. In het rapport der commissie werd dan ook vooropgesteld, dat de eenheid in zake van belastingen, hoe wenschelijk ook, behoedzaam moest worden ingevoerd, daar „eene gezonde staatkunde zich zooveel mogelijk naar oude vooroordeelen, naar oude gebruiken en vooral naar den bekenden volksgeest schikt.” Ten gevolge van deze concessie aan de eischen der historische school viel het stelsel der commissie iets minder stelselmatig, maar daarentegen veel praktischer uit, dan het plan van Siccama en van Rees.

Wij zullen hiermede van den brief van het Uitvoerend Bewind en het rapport der commissie afstappen, en alleen nog mededeelen, welk stelsel van algemeene belastingen, naar aanleiding der gedane voorstellen, door het Vertegenwoordigend Lichaam, na langdurige en dikwijls heftige beraadslagingen, den 25 Maart 1801 werd aangenomen¹⁾. Er werd besloten, dat zou worden ingevoerd:

1) Zie Handelingen, IX, bl. 752, XI, bl. 186—202, 810—831.

Vgl. Appellius, t. a. p. bl. 153—157.

Sickenga, t. a. p. bl. 63—75.

Eene verponding van alle vaste goederen naar de huurwaarde; fabrieken en trafieken zouden hierin een derde lager worden aangeslagen dan andere onroerende goederen ¹⁾).

Een land- en huisgeld, eene belasting op de onzuivere huur ten laste van den gebruiker van huizen en landerijen, tot een bedrag van 7°/_o der jaarlijksche huur ²⁾). Deze huur werd beschouwd als kenmerk van de gegoedheid der gebruikers. Het is echter eene klaarblijkelijke dwaling huur van woningen en huur van landerijen in dit opzicht gelijk te stellen.

Een progressief dienstbodengeld, waarvan werkboden zouden zijn vrijgesteld, en dat voor mannelijke dienstboden hooger zou zijn dan voor vrouwelijke ³⁾). Al deze bepalingen verdienen onverdeelde instemming.

Een eveneens progressief „pleziergeld” op de paarden. Werkpaarden zouden hiervan zijn vrijgesteld en paarden tot werk en vermaak dienende lager belast worden ⁴⁾).

Een lastgeld van vaartuigen, afhankelijk van de grootte en de vaart en verschillend voor vrachtschepen, beurtschepen en pleziervaartuigen ⁵⁾).

Verschillende indirecte belastingen, waartoe zouden

1) Zie Handelingen, IX, bl. 579—628, 746, XI, bl. 244—253, 398.

2) Handelingen, IX, bl. 628, 739, 751. XI, bl. 276, 386—398.

3) Handelingen, IX, bl. 629, 630, 639. XI, bl. 286—289.

4) Handelingen, IX, bl. 632. XI, bl. 290.

5) Handelingen, IX, bl. 697, XI, bl. 308.

behooren in- en uitgaande rechten, accijnzen op niet noodzakelijke levensbehoeften (hetgeen niet belet, dat ook zout, zeep, tarwe en vleesch daaraan onderworpen zouden zijn), rechten op de waag en op de ronde maat, een recht op het klein zegel, een recht op de collaterale successie en een collectief zegel¹⁾. Deze laatste belasting, een recht op kwitantiën van betaalden impost, zou voornamelijk strekken ter controleering van de invordering der andere onbeschreven middelen.

De opbrengst van alle middelen te zamen zou, volgens de raming voorkomende in het rapport van Appellius c. s., omstreeks 41 millioen gulden bedragen. Ruim 25 millioen zou uit de onbeschreven-, nog geen 16 millioen uit de beschreven middelen gevonden worden.

Ten opzichte der indirecte belastingen bestond alzoo een groot onderscheid tusschen het aangenomen stelsel en het plan van Siccama en van Rees. Terwijl in het laatste slechts noode eenige indirecte belastingen waren opgenomen, zou volgens het eerste de opbrengst dier belastingen het belangrijkste deel der staatsinkomsten zijn.

Aan het einde van het besluit tot vaststelling van het stelsel van algemeene belastingen werden de oude

1) Handelingen, IX, bl. 644, 661—669, 677—698, XI, bl. 290—308 en 402.

Tot het invoeren van eene belasting op de inkomsten werd eerst besloten, doch dit besluit werd later weer vernietigd. Zie Handelingen, XI, 392, 412, 503.

belastingen, die door de invoering der nieuwe zouden vervallen, met name aangewezen.

Volgens art. 208 der staatsregeling zou het Vertegenwoordigend Lichaam na de invoering der algemeene belastingen jaarlijks beslissen of daarin veranderingen zouden gebracht moeten worden. Geene wet, waarbij eene nieuwe belasting werd ingevoerd, zou langer van kracht zijn dan één jaar, indien zij niet uitdrukkelijk vernieuwd werd. De afzonderlijke administratie van de middelen te water zou bij de invoering van het nieuwe stelsel ophouden (art. 210 f.)

Doch niet alle hervormingen op financieel gebied zouden afhangen van de invoering der algemeene belastingen. Als gevolg van de aan het hoofd der staatsregeling gedecreteerde een- en ondeelbaarheid van de Bataafsche republiek stempelde art. 200 alle inkomsten der generaliteits-, provinciale- en kwartierskassen tot nationale inkomsten van het geheele volk.

Hierdoor werd de overgang der provinciale tot rijksbelastingen, welke reeds bij het besluit van 25 Januari was bepaald, voor het vervolg bevestigd. Aan de departementale besturen bleef slechts de verplichting opgedragen hunne medewerking te verleen en bij de invordering der nationale belastingen (art. 179).

Volgens art. 3 zou de republiek worden verdeeld in acht departementen; zoolang deze verdeling nog niet was ingevoerd, zouden echter volgens het IX^{de} der ad-

ditioneele artikelen de administratieve besturen der oude gewesten in functie blijven. Deze voorloopige toestand bleef voortduren tot den 17 November 1798, op welken dag de nieuwe verdeeling in departementen in werking trad ¹⁾. Het Vertegenwoordigend Lichaam was evenwel genoodzaakt te besluiten, dat „niettegenstaande het in trein brengen der nieuwe Departementale verdeeling — voor zooverre de oude of thands nog bestaande belastingen betreft, de voormaalige verdeeling der Republiek, form en wetten zullen blijven in haar geheel en zulks voor elk middel, zoo lang tot dat hetzelfde door een ander werkelijk zal zijn vervangen of vernietigd” ²⁾. (Publ. 18 Januari 1799, Verz. X n°. 69).

Op de voortduring der oude belastingen, welke hier opnieuw ³⁾ gedecreteerd werd, moest echter ingevolge art. 52 der staatsregeling eene uitzondering worden gemaakt voor die belastingen, welke eene belemmering opleverden voor den doorvoer van vaderlandsche producten door alle departementen en plaatsen.

Hiertoe was den 6 Augustus 1798 eene commissie

1) Zie Verz. X, n°. 53.

2) Zie Handelingen, III, bl. 372 v.v.

Voor het beheer der financiën kwamen in de plaats van de gewestelijke besturen „commissarissen tot de Administratie der Finantiën in de voormalige Gewesten der Bataafsche Republiek.” Deze moesten o. a. „administreeren de invordering van alle 's Lands Middelen en Inkomsten, gewoone en buitengewoone.” Zie de instructie dezer ambtenaren in publ. 22 Februari 1799, Verz. X, n°. 81.

3) Zie Publ. 10 Mei 1798, Verz. VIII, n°. 40a.

benoemd, ten einde te adviseeren, op welke wijze het spoedigst aan het voorschrift der constitutie kon worden gevolg gegeven ¹⁾. Den 7 September bracht deze commissie een voorstel ter tafel. Binnen drie maanden na het in werking treden van het te nemen besluit zouden de belemmeringen op den doorvoer van bezwaarde goederen worden opgeheven. Voor het overige zouden de bepalingen omtrent den in-, uit- en doorvoer tusschen de verschillende oude gewesten voorloopig onveranderd blijven ²⁾.

Den 17 September werd overeenkomstig het voorstel der commissie besloten ³⁾, ten gevolge waarvan met den 1 Januari 1799 de tollén op den doorvoer door de oude gewesten vervielen. Die op den in- en uitvoer en evenzoo de tollén en andere belastingen, gevorderd tot onderhoud van bruggen, wegen, enz., bleven onveranderd ⁴⁾.

Daar dit besluit, volgens art. 208 der constitutie, slechts gedurende één jaar van kracht was, werd het in de beide volgende jaren, telkens in October, vernieuwd ⁵⁾.

1) Handelingen, II, bl. 348.

2) Zie Handelingen, II, bl. 466.

3) Zie Handelingen, II, bl. 550—556, III, bl. 398 v.v. en 528. Publ. 1 October 1798. Verz. IX, n°. 38.

Publ. 28 December 1798. Verz. X, n°. 65.

4) Vgl. Advies van Appellius, Handelingen, III, bl. 950.

5) Zie Publ. 5 October 1799, Verz. XII, n°. 133.

Publ. 11 October 1800. Verz. XIV, n°. 204.

Volgens art. 175—177 werden „de huislijke Departementale Kosten, voor ieder Departement, — jaarlijks, door het Vertegenwoordigend Lichaam bepaald;” en werden ter bestrijding dier kosten aan de departementen bepaalde sommen uit 's rijks schatkist toegestaan. Departementale belastingen kende de staatsregeling van 1798 niet ¹⁾).

De plaatselijke bleven door de staatsregeling onaangetast, slechts verklaarde art. 26 der algemeene beginselen het recht van exue binnen de republiek voor vernietigd en maakte daardoor de afschaffing, die in Holland en Utrecht reeds vroeger had plaats gevonden, algemeen. Men was het er echter niet over eens, of de bepaling van art. 26 het recht van exue ook tegenover buitenlanders deed vervallen ²⁾).

Het recht der gemeentebesturen tot het uitschrijven van nieuwe belastingen werd te recht zeer beperkt. Volgens art. 194 zou geen gemeentebestuur eenige plaatselijke belasting mogen vaststellen, „dan na alvorens

Eene hervorming van minder beteekenis had plaats in Overijssel door de opheffing van het monopoliestelsel op de dranken. Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 56.

1) Vgl. Mr. J. N. Bastert, De Provincie in Nederland, Utrecht 1883, bl. 10.

Hetgeen Mr. Sickenga hieromtrent meedeelt (t. a. p. bl. 55), is te eenen male onjuist en berust deels op verwarring van de tot rijksbelastingen geworden provinciale middelen met departementale belastingen, deels op verkeerde lezing van art. 188 der Staatsregeling.

2) Zie Handelingen, IX, bl. 751.

daaromtrent te hebben gehandeld, en te zijn overeengekomen met gevolmagtigden uit de Stembevoegde Burgers binnen deszelfs gemeente — en onder opvolgende goedkeuring van het Vertegenwoordigend Lichaam.”

Kwamen voorstellen tot het heffen van nieuwe plaatselijke belastingen bij het Vertegenwoordigend Lichaam in, dan liet deze vergadering zich bij hare goed- of afkeuring gewoonlijk leiden door de overweging, of de beginselen in de staatsregeling omtrent belastingen neergelegd in de voorstellen al of niet waren gehuldigd. Accijnzen op noodzakelijke levensmiddelen en plaatselijke invoerrechten werden slechts zelden toegestaan ¹⁾.

Het reglement voor de gemeentebesturen, dat ingevolge art. 191 door het Vertegenwoordigend Lichaam werd vastgesteld en hetwelk eerst den 6 Februari 1801 (Verz. XV, n°. 229) kon worden afgekondigd, gaf nog enkele nadere voorschriften over de plaatselijke financiën. Nieuwe plaatselijke belastingen moesten volgens art. 107 „worden omgeslagen over alle de Ingezetenen van de Gemeente, na alvorens, over de wijze van Omslag, de bekrachtiging van het Departementaal Bestuur bekomen te hebben.”

Een nieuwe voorzorg werd derhalve ingevoerd. Niet alleen zou elke voorloopig vastgestelde belasting aan de goedkeuring van het Vertegenwoordigend Lichaam

1) Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 57.

onderworpen zijn, maar bovendien zou het departementaal bestuur telkens onderzoeken, of de kenmerken van goedheid door het gemeentebestuur voor de verdeeling van zijnen omslag aangenomen, werkelijk als zoodanig mochten gelden.

Werden twee plaatsen onder één gemeentebestuur gebracht, dan zouden de geldmiddelen dier plaatsen afgescheiden blijven, totdat de ingezetenen bij meerderheid van stemmen zouden hebben beslist, of zij al dan niet vereeniging in het financiëele wenschelijk keurden (art. 101, 102 en 104). De beginnende reactie tegen de overdreven zucht tot centralisatie doet zich in deze artikelen reeds merkbaar gelden.

Aangezien de voorschriften van constitutie en reglement — op eene kleine uitzondering na — alleen de nieuw in te voeren plaatselijke belastingen raakten en de bestaande op den ouden voet lieten, bleef de feitelijke toestand der gemeentelijke middelen onder de werking der staatsregeling van 1798 vrij wel onveranderd.

Voor wij van deze staatsregeling en hare gevolgen afstappen, moet nog met een enkel woord over de buitengewone heffingen worden gesproken.

Volgens art. 209 der constitutie zouden buitengewone uitgaven zooveel mogelijk uit buitengewone heffingen, als dons gratuits, evenredig aan de inkomsten en de verteringen der ingezetenen moeten bestreden worden. Werden dergelijke uitgaven uit leeningen bekostigd, dan

zou voor rente en aflossing eene tijdelijke belasting moeten geheven worden. Dit voorschrift moest maar al te dikwijls worden nagekomen. Reeds dadelijk na zijn optreden moest het Uitvoerend Bewind bekend maken, dat alle uitgeschreven buitengewone heffingen zouden voortgang hebben ¹⁾; met name werd op de voldoening van de onder het vorig bestuur zoozeer aangevochten heffing voor de marine aangedrongen ²⁾. Maar hierbij bleef het niet; ettelijke buitengewone heffingen van een deel der inkomsten of der bezittingen van de ingezetenen der republiek volgden elkander op ³⁾. Elke nieuwe heffing werd zwaarder dan de voorgaande gevoeld, en daar voor de opmaking der kohieren het stelsel van eigen aangifte gevolgd werd, hielden de ontduikingen met de stijging van den druk gelijken tred. De opbrengst der heffingen verminderde dan ook telkens, zoowel door den achteruitgang der volkswelvaart, als door de toeneming der ontduiking.

Dat de heffingen eene ware plaag voor het land waren, ligt voor de hand. Men zij echter niet te haastig in de veroordeeling dezer belastingen. Het was eene zeer goede

1) Zie publicatie van 30 Januari 1798, Verz. VII, n°. 3^a.

2) Zie publicatie van 20 Maart 1798, Verz. VII, n°. 17^a.

3) Vgl. Zillesen, *Gesch. d. Nederl. Dl. VI*, bl. 342.

Van Voorthuijsen, t. a. p. II, bl. 206—216.

Metelerkamp, *De toest. v. Nederl. tabel III achter Dl. II*, bl. 86.

Appelius, t. a. p. bl. 128 v.v.

Sickenga, t. a. p. bl. 57—63.

staatkunde buitengewone uitgaven zooveel mogelijk met buitengewone belastingen te dekken. Het kon dan ook niet de vraag zijn, of er al dan niet buitengewone belastingen zouden geheven worden, maar alleen of men buitengewone inkomsten- en kapitaalbelastingen dan wel andere heffen zou. De oude provinciale belastingen nu drukten te ongelijk, dan dat eene eenigszins afdoende verhooging van deze middelen billijk, ja mogelijk geweest zou zijn. Was het wonder, dat men zich in die omstandigheden aan de heffingen van kapitaal en inkomsten vastklampte?

Men kan den achteruitgang der volkswelvaart onder den druk der buitengewone heffingen betreuren; de uitschrijving dezer belastingen aan de staatslieden van die dagen verwijten, kan men in billijkheid niet. Zouden zij, wier critiek te dezen opzichte gewoonlijk zoo scherp is, een minder verderfelijk middel van inkomst voor den staat hebben weten te vinden?

De buitengewone heffingen waren gedurende dit tijdvak, naast de middelen te water, de eenige belastingen, die over de geheele republiek op eenparigen voet geheven werden. De provinciale belastingen waren wel rijksbelastingen geworden, maar drukten daardoor niet gelijk; een stelsel van algemeene belastingen was wel aangenomen, maar niet in praktijk gebracht. De gemeentebelastingen hadden zelfs geene ingrijpende regeling ondergaan.

§ 3. 1801—1805.

Hoewel de staatsregeling van 1798 in art. 304 verbod vóór het einde van het jaar 1803 eenigerlei verandering in de constitutie te maken, werd reeds voordat ten volle drie jaren sedert hare vaststelling verlopen waren, een voorstel tot wijziging uitgebracht. De overdreven centralisatie gaf tot zooveel moeilijkheden aanleiding, dat de bepaling van art. 304 moest worden op zijde gezet.

Het Uitvoerend Bewind deed den 2 Maart 1801 een voorstel tot herziening der staatsregeling aan het Vertegenwoordigend Lichaam toekomen. De Eerste Kamer stelde het in handen eener commissie, welke den 17 dier maand adviseerde het in overweging te nemen; bij dit advies sloot de Kamer zich aan ¹⁾. Ten gevolge van dit besluit werd het voorstel andermaal in handen der commissie gesteld, ten einde een nader onderzoek daaromtrent in te stellen. Den 19 Mei was zij hiermede gereed en bracht zij haar rapport in de vergadering uit, vergezeld van een ontwerp voor eene nieuwe staatsregeling als bijlage ²⁾. Heftige discussiën ontsponnen zich over het rapport en de bijlage, met dit gevolg dat den 11 Juni 1801 het voorstel van het Uitvoerend Bewind

1) Zie Handelingen, XI, bl. 757.

2) Zie over het rapport: Handelingen, XII, bl. 265, 282—290; en het ontwerp ibidem, bl. 290—312.

en het ontwerp der commissie beide werden verworpen ¹⁾. Men wilde art. 304 der bestaande constitutie niet schenden.

Deze uitslag was niet alleen hoogst onbevredigend voor hen, die verandering wilden, maar strookte ook weinig met Frankrijks wenschen. Doch ook nu weer werd met geweld doorgedreven, wat langs anderen weg niet was te verkrijgen geweest.

Den 18 September lieten drie leden van het Uitvoerend Bewind de deuren der vergaderzaal van het Vertegenwoordigend Lichaam verzegelen en de toegangen door militairen afzetten. Deze daad was een gevolg van het besluit, vier dagen te voren door die vergadering genomen, tot schorsing van de proclamatie van het Uitvoerend Bewind, waarbij aan het volk werd aangeboden het ontwerp eener nieuwe Staatsregeling in vele opzichten overeenstemmende met het ontwerp, dat eenige maanden te voren door de Eerste Kamer was verworpen.

De schorsing der proclamatie bleef nu zonder uitwerking. Het volk werd tegen den 1 October tot stemming over het ontwerp opgeroepen ²⁾ en den 16 dier maand werd het ontwerp ten gevolge — of liever niettegenstaande — den uitslag der stemming als Staatsregeling geproclameerd ³⁾.

1) Zie Handelingen, XII, bl. 547—549.

2) Zie Verz. XVI, n°. 269 en 270.

3) Zie Verz. XVI, n°. 273.

Vgl. Appelius, t. a. p. bl. 162—166.

Evenwel, al kwam men terug van de overdreven centralisatie, men wilde geenszins den toestand van vóór 1795 doen herleven. Ook volgens de nieuwe Staatsregeling was het Bataafsche Gemeenebest één en ondeelbaar (art. 20). De belastingen, welke strekken moesten tot bestrijding van de kosten van het Staatsbestuur zouden bij voortduring onmiddellijk in de nationale kas vloeien. Toch was er op financieel gebied groote reactie.

Volgens art. 90 van het door de Eerste Kamer verworpen ontwerp zouden de grondlasten in de geheele republiek op den bestaanden voet blijven, en „voor 't overige het stelsel van Algemeene Belastingen op den 25 Maart 1801 gedecreteerd ten spoedigste worden ingevoerd.” De Staatsregeling zelve ging echter veel verder. Haar art. 57 bepaalde: „De tegenwoordige Belastingen zullen blijven op den voet, zooals dezelve thans in ieder der voormalige Gewesten plaats hebben, zijnde echter alle Wetten en Ordonnantiën dienaangaande aan herziening onderworpen ¹⁾; en kunnen dezelve Belastingen, bij het opleggen van soortgelijke algemeene, worden afgeschaft of veranderd.”

Mocht de opbrengst dezer belastingen niet voldoende

Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 894 v.v.

De Bosch Kemper, t. a. p. bl. 297—302.

Bastert, t. a. p. bl. 12, 13.

1) Het monopoliestelsel voor de invordering van den accijns op gedistilleerd werd in Overijssel weder ingevoerd. Vgl. Sickenga, t. a. p. bl 78.

zijn tot dekking der gewone Staatsuitgaven, dan zou het Staatsbewind nieuwe algemeene belastingen aan het Wetgevend Lichaam voorstellen (art. 40). Deze nieuwe gewone lasten zouden „gelijkelijk door alle de Ingezetenen der Republiek naar gelang van derzelver Inkomsten gedragen worden” (art. 58).

Volgens het oorspronkelijk ontwerp moest het Wetgevend Lichaam, evenals onder de vorige Staatsregeling, jaarlijks beslissen „over het continueeren, vermeerderen of verminderen der gewoone Belastingen” (art. 92). Doch ook hieromtrent week de Staatsregeling van 1801 van haar voorgangster af; wel zou het Staatsbewind jaarlijks aan het Wetgevend Lichaam de inwilliging der vereischte geldmiddelen vragen, maar alleen buitengewone lasten zouden niet langer dan voor één jaar voorgedragen worden (art. 40).

Het voorschrift, buitengewone uitgaven met buitengewone belastingen te dekken, werd ook in de nieuwe Staatsregeling teruggevonden.

Maar daarentegen verviel de bepaling (welke het oorspronkelijk ontwerp nog had willen behouden)¹⁾ dat ook de buitengewone lasten aan de bezittingen of de inkomsten der ingezetenen evenredig moesten zijn.

Ten gevolge hiervan bestaat er dan ook geen constitutioneel bezwaar tegen de besluiten van April en

1) Zie Handelingen, XII, bl. 301, art. 92.

Mei 1803, waarbij de gemeene middelen, in de departementen geheven, met een tiende werden verhoogd ¹⁾. Daarentegen was het lijnrecht in strijd met art. 40 der Staatsregeling deze verhooging voor den tijd van twee jaren vast te stellen.

Doch de vermeerdering van inkomsten, die van dezen maatregel het gevolg was, kon de groote behoeften op verre na niet dekken. Alweer moest het middel der buitengewone heffingen worden te baat genomen. Verscheidene van die heffingen hadden gedurende de jaren 1801 tot 1805 plaats ²⁾; eerst het nieuwe Staatsbestuur, dat in 1805 optrad, maakte aan deze kwelling een einde. Eigenaardig is het op te merken, dat sedert 1795 een geleidelijke overgang in het karakter der buitengewone heffingen plaats greep: eerst waren het overwegend gedwongen leeningen, van 1798 tot 1801 bleven de

1) Zie Verz. XVIII, n°. 353, 354, 358, 360—362, 364 en 366. Bij publicatie van 28 Februari 1805 (Verz. XX, n°. 441) werd deze verhooging in alle departementen voor één jaar verlengd.

2) Vgl. Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 838.

Engels, t. a. p. bl. 186.

Van Voorthuijsen, t. a. p. bl. 219 v.v.

R. J. Schimmelpenninck en eenige gebeurtenissen van zijnen tijd, 1845, Dl. II, bl. 67—72, 119 en 124.

J. A. Sillem, De polit. en staathuishoudk. werkzaamheid van I. J. A. Gogel. Amst. 1864, bl. 161.

Sickenga, t. a. p. bl. 81—91. Ten onrechte meent deze schrijver, dat door de publicatie van 17 Februari 1803 (Verz. XVII, n°. 352) werd gebroken met het stelsel van geheimhouding der aangiften van de belastingplichtigen. Zie ook de publ. van 9 Juli 1804 (Verz. XIX, n°. 420).

heffingen van een deel der bezittingen dit karakter behouden en werden de heffingen van een deel der inkomsten dons gratuits, van 1801 tot 1805 namen alle heffingen het karakter van dons gratuits aan. Deze overgang laat zich uit de schrikbarende stijging van den schuldenlast gereedelijk verklaren.

Ten opzichte der verdeeling van het rijk keerde de staatsregeling van 1801 schier geheel tot den ouden toestand terug. Slechts de naam departement bleef behouden ¹⁾, de grensscheidingen kwamen overeen met die der vroegere gewesten; Brabant maakte het achtste departement uit, Drenthe werd met Overijsel tot één departement vereenigd.

Aan de departementale besturen werd het toezicht op de invordering der nationale middelen, maar ook niet meer dan dat, opgedragen ²⁾. Hieromtrent slopen echter spoedig zulke groote misbruiken in, dat het

1) „La province se distingue d'un département comme d'une pure circonscription territoriale arbitraire, surtout au point de vue historique, par la communauté d'affections, par les traditions, les souvenirs des familles, des communes, même par les idiômes par lesquels les diverses parties se trouvent unies.” Ahrens. Cours de droit naturel; ed. 1868, II, bl. 460.

2) Zie de reglementen voor de departementen van 1802.

Vgl. Missive van 18 April 1803 van Thesaurier-Generaal en Raaden van finantiën aan het Staats-Bewind (Rijksarchief). Deze missive is hoogst belangrijk voor de kennis der verhouding van het gezag van het Staatsbewind en dat van de departementale besturen ten opzichte der financiën.

Staatsbewind den 13 September 1802, uit overweging „dat sommige departementale besturen, overschrijdende de hun toegekende beheering over de finantiën van den Staat, en derzelver Departementen, zich veroorloofden ruimschoots te disponeeren over de Nationale Cas,” zich genoodzaakt zag, tot die besturen eene aanschrijving te richten, opdat zij zich binnen de perken hunner bevoegdheid zouden houden ¹⁾.

Volgens art. 65 kregen de departementale besturen de bevoegdheid tot regeling der kosten hunner eigen huishouding. Behalve uit leeningen en opbrengsten van bezittingen jure privato zouden deze kosten worden gedekt met departementale belastingen. Dit onderwerp werd op de volgende wijze nader geregeld.

Tot goedmaking der gewone departementale kosten moesten de departementale besturen begrootingen aan het Staatsbewind voordragen, „alsmede welke artikelen der thans in hetzelfde Departement geheven wordende Belastingen voortaan tot stijving van dezelve kosten in de kas van hetzelfde zouden behooren te worden gestort en in het vervolg als Departementale Belastingen aangemerkt. In gevalle deze in vervolg van tijd niet toereikende bevonden mogten worden, draagt het Departement nieuwe Departementale Belastingen voor, welke

1) Notulen van het Staats-Bewind, besluit van 13 September 1802, n°. 60. Vgl. besluiten van 15 Juni 1802, n°. 68^a en van 8 Augustus 1803, n°. 23.

echter niet zullen mogen gelegd worden op den doorvoer door, den uitvoer naar, of den invoer uit eenig ander departement. Zullende mede de voortbrengzelen van den grond of de nijverheid van andere Departementen nimmer mogen worden bezwaard, boven die van het Departement zelve, alwaar de Belasting geheven wordt" (art. 66).

De belastingen die aan de departementen werden afgestaan tot bestrijding der huishoudelijke uitgaven, zouden, volgens art. 57, naar gelang van de vermeerdering of vermindering dezer uitgaven door de departementale besturen worden verhoogd of verlaagd ¹⁾.

Moesten nieuwe departementale belastingen worden ingevoerd, dan zou het departementaal bestuur een voorstel, daartoe strekkende, aan het Staatsbewind doen, dat hierop de bekrachtiging van het Wetgevend Lichaam moest verzoeken; „welke bekrachtiging niet geweigerd zal mogen worden, dan om redenen, dat de Belasting of wijze van Heffing voor de algemeene Belastingen schadelijk zoude zijn, of strijdig bevonden worden met de bepalingen in art. 66 vervat."

Deze bepaling kan niet anders dan onverdeelde instemming vinden; zij vereenigt op uitstekende wijze de gewenschte zelfstandigheid van het gewest met zijne

1) Vgl. Bastert, t. a. p. bl. 13.

noodzakelijke afhankelijkheid van het Staatsbestuur ¹⁾. Had de staatsregeling het maken eener wet houdende algemeene regelen voor de departementale belastingen voorgeschreven, en de goed- of afkeuring der voorstellen laten afhangen van het al of niet opvolgen dezer regelen, zij zou in dit opzicht een model geweest zijn.

De voorschriften in de staatsregeling omtrent de invoering van nieuwe departementale belastingen gegeven, werden nog aangevuld door eene bepaling voorkomende in de meeste der reglementen voor de departementen, welke in 1802 werden vastgesteld.

Hier werd namelijk bepaald, dat de departementale besturen geene nieuwe belastingen zouden mogen heffen zonder de goedkeuring van gecommitteerden uit de ingezetenen. Zoo kwam men voor het meerendeel der departementen langs een omweg terug tot art. 116 van het oorspronkelijk ontwerp, dat men eerst had laten vallen.

Van al deze bepalingen bleef in de uitvoering evenwel weinig over. Gedurende de beide eerste jaren van het in werking treden der staatsregeling bleef het herstel der departementale belastingen geheel achterwege. Bij voortduring werden op de algemeene begrooting

1) Vgl. de Bosch Kemper, t. a. p. bl. 302 v.v.

Appelius, t. a. p. bl. 189—203.

Vitringa, t. a. p. III bl. 202.

Mr. R. Metelkamp, De regeeringsvorm der vereenigde Nederlanden 's Hage, 1814, bl. 20.

zekere sommen uitgetrokken tot bestrijding der huishoudelijke kosten van de departementen. Eerst bij besluit van het Wetgevend Lichaam van 17 December 1803 ¹⁾, genomen overeenkomstig de voordracht door het Staatsbewind den 28 November ²⁾ gedaan, had de definitieve regeling plaats:

De huishoudelijke departementale kosten waren geraamd:

voor Braband. . .	op f	158,050	: —	: 0	: —	: 0
„ Friesland . .	„ „	484,698	: —	: 15	: —	: 14
„ Gelderland. .	„ „	397,557	; —	: 0	: —	: 0
„ Stad en Lande. „	„ „	417,395	: —	; 19	: —	: 0
„ Holland. . .	„ „	1053,700	: —	: 0	: —	: 0
„ Overijsel . .	„ „	267,040	: —	: 0	: —	; 0
„ Utrecht. . .	„ „	306,212	: —	: 0	: —	: 0
„ Zeeland. . .	„ „	470,800	: —	: 5	: —	: 0

Het is niet van belang ontbloot, bij deze raming reeds aanstonds op te merken, dat het gewest Holland, welks bevolking ruim een derde van die der geheele republiek bedroeg, voor kosten van departementale huishouding nog geen derde behoefde van de som dier

1) Te vinden in het Register der besluiten van het Wetgevend Lichaam op die dagteekening (Rijksarchief).

2) Zie Notulen van het Staatsbewind, 28 Nov. 1803, n°. 34.

Bij secreet besluit van 24 Januari 1803 was eene voorloopige regeling voorgesteld en aan den Thesaurier-Generaal en Raaden van Finantiën opgedragen met afgevaardigden van de departementale besturen hierover te onderhandelen. Van deze onderhandelingen was de voordracht van 28 Nov. 1803 het gevolg.

kosten in alle gewesten der republiek te zamen, zoodat hetgeen per hoofd tot bestrijding dezer kosten in Holland moest worden opgebracht een weinig lager kon zijn, dan gemiddeld in de andere departementen het geval was.

Ingevolge de artt. 58 en 66 der Staatsregeling werd vervolgens besloten aan de departementen aan te wijzen, „tot het vinden van de Departementale Lasten, een Aandeel in alle Middelen, immers zoo na mogelijk; — en zulks in de plaats van de geheele afzondering van sommige Middelen tot bestrijding van voorsz. Lasten.”

Dat de Staatregeling voorschreef aan de departementen afzonderlijke belastingen en niet zekere aandeelen in alle rijksmiddelen af te staan, ontveinsde men zich geenszins. Men achtte deze afwijking van de constitutie echter gerechtvaardigd door de overweging, dat men „bij eene geheele splitsing der middelen volstrekt bedugt moest zijn, dat de Nationaale Finantiën ten kosten der Departementaale zouden moeten worden verwaarloosd ¹⁾.” Eene overweging die hoogstens tot verontschuldiging, maar zeker niet tot rechtvaardiging der gevolgde handelwijze kan strekken. Vooral niet, daar deze eene afwijking van de constitutie eene tweede ten gevolge had. Immers de bepaling van art. 57, dat de departementale besturen de hun aangewezen belastingen zou-

1) Brief van 18 October 1803 Thesaurier-Generaal en Raaden van Finantiën over deze aangelegenheid (Rijksarchief).

den mogen verhoogen of verlagen naar gelang van de vermeerdering of vermindering hunner uitgaven werd door de vastgestelde regeling tot eene doode letter.

Op grond nu van de gemaakte raming der departementale kosten werd het aandeel aan elk departement toe te kennen in de binnen zijn gebied geheven middelen bepaald voor:

Braband	op 13 0/0
Friesland	„ 18 0/0 (van de havenmiddelen en de belasting op de rijtuigen 20 0/0).
Het kwartier Nijmegen	„ 23 0/0
„ Zutphen	„ 23 0/0
„ Veluwe	„ 23 0/0 (van het middel op de dranken 25 0/0).
Stad en Lande	„ 30 0/0 (van het collateraal en het middel op de vrijwillige verkoopingën 34 0/0).
Holland	„ 5 0/0 (van het middel op den boter 14 0/0).
Overijsel	„ 26 0/0 (van den 50 ^{sten} penning en het collateraal 24 0/0).
Utrecht	„ 14 0/0 (van het eene deel oud-schildgeld 24 0/0).
Zeeland	„ 22 0/0 (van het middel op de dranken 29 0/0).

Hieruit blijkt dat het gewest Holland tot dekking zijner departementale kosten slechts 5 % der binnen zijn gebied geheven middelen behoeft, de andere gewesten daarentegen gemiddeld ongeveer 22 %. Aangezien nu, gelijk we zagen, de departementale kosten van Holland in verhouding tot hare bevolking iets lager waren, dan die der andere gewesten in gelijke verhouding, mogen we, zonder al te ver mis te tasten, aannemen, dat in Holland een bedrag van 5 % der middelen een gelijke last per hoofd der bevolking was als in de andere gewesten gemiddeld 20 %, met andere woorden, dat Holland in verhouding tot de bevolking ongeveer 4 maal zwaarder belast was, dan in de andere gewesten gemiddeld het geval was. Al neemt men nu in aanmerking dat Holland welvarender was dan de andere gewesten en dus tot de bestrijding der kosten van het rijksbestuur in verhouding tot de bevolking niet alleen meer kon-, maar ook meer moest bijdragen dan de andere departementen, dan nog springt de onevenredig zware last van dit gewest duidelijk in het oog. Men wachte zich echter bij de beoordeeling dezer aangelegenheid voor de overdrijving, waaraan de regering van 1805 zich wel niet bepaald schuldig maakte, maar die zij toch in de hand werkte door het volgende voorbeeld: „Hij toch die, om een voorbeeld daar te stellen, aan het Departement Holland, slechts $\frac{1}{20}$ gedeelte der voorheen Gewestelijke Inkomsten, tot Depar-

tementaal gebruik, behoefde af te staan, terwijl hij zich genoodzaakt vond, aan dat van Stad en Lande van Groningen $\frac{1}{3}$ gedeelte, en van Overijssel en Zeeland nagenoeg $\frac{1}{4}$ daarvan aan te wijzen, bekwam daardoor tevens eene in het oog loopende overtuiging van de ongelijkheid, waarmede de Ingezeten en dier beide Gewesten, in de Lasten van het Gemeene Vaderland, tot dusverre hadden voorzien" ¹⁾. Dit voorbeeld op zich zelf beschouwd bewijst hoegenaamd niets.

Voor wij van de regeling der departementale lasten volgens het besluit van December 1803 afstappen, moet nog worden vermeld, dat enkele middelen geheel voor het rijk bleven, (dat dit ook met de middelen te water het geval was, spreekt van zelf). Werde eene belasting door eene andere vervangen, dan zou aan het betrokken departement een gelijk aandeel in de nieuwe belasting worden toegekend, als het in de oude had gehad.

Het geheel draagt de duidelijke kenmerken van den invloed van het Fransche stelsel der *sous additionnels*. Bij de aangenomen regeling behoefde men geene splitting der bestaande belastingen te maken in nationale en departementale, en bracht men bovendien te weeg, dat de departementale besturen onmiddellijk belang-

1) Rapport van den Raadpensionaris behorende bij het Staatsbesluit van 11 Juni 1805, n°. 14^a.

hebbenden bleven bij de richtige invordering der rijksmiddelen.

Hetgeen de staatsregeling van 1801 omtrent de plaatselijke belastingen bepaalde, kwam voor een groot deel overeen met hare voorschriften voor de departementale middelen. Dat de oude plaatselijke belastingen niet werden opgeheven, behoeft nauwelijks te worden vermeld. Iedere gemeente kreeg de vrije beschikking over hare financiën. Het plaatselijk bestuur mocht echter geene belastingen opleggen, dan in overleg met gecommitteerden uit de ingezetenen en onder goedkeuring van het departementaal bestuur (art. 75)¹⁾. Ten opzichte der gemeentebelastingen werd niet bepaald, dat afkeuring alleen zou mogen geschieden op grond van strijd met de wet of schade voor de algemeene of departementale belastingen. Dergelijke bepaling voor de departementale belastingen wel-, voor de plaatselijke

1) Te recht bestrijdt Mr. C. Duijmaer van Twist (Over de bevoegdheid der Gemeentebesturen, Deventer 1860, bl. 19) de meening, welke door Boissevain en de Vries schijnt te worden voorgestaan, dat namelijk onder de Staatsregeling van 1801 de gemeenten geene goedkeuring tot het heffen van belastingen zouden hebben noodig gehad.

Zie Mr. J. H. G. Boissevain, De gemeentewet opgehelderd door eene aantekening, aangevuld door Mr. G. van Oosterwijk, Arnhem 1864, bl. 20 en 21.

Mr. G. de Vries Az., De wetg. macht der pl. besturen, Haarl. 1846, bl. 7.
Vgl. Ph. W. v. Heusde, t. a. p. bl. 60.

Mr. J. B. Baron van Hugenpoth tot den Berenclauw, De Gemeente, hare vrijheden en hare finantiën. Utr. 1867, bl. 17.

niet op te nemen, was eene groote inconsequentie.

In de bepalingen omtrent het toezicht op de invoering van plaatselijke belastingen verschillen de staatsregeling van 1798 en die van 1801 alleen hierin, dat de eerste de goedkeuring aan het centraal gezag, de laatste aan het departementaal bestuur opdroeg. Ten einde te beletten, dat de gemeentebelastingen nadeel toebrengen aan de rijksmiddelen, is goedkeuring door het centraal gezag zeker wel zoo wenschelijk.

Nieuw op te leggen plaatselijke belastingen mochten evenmin als de departementale, den in-, uit- of doorvoer belemmeren, of producten uit andere plaatsen meer bezwaren dan die der gemeente zelve.

Gedurende het overgangstijdperk kwam geene noemenswaardige verandering in de oude belastingen. Alleen de rechten van staat en gewest op de opbrengst daarvan waren aan sterke schommeling onderhevig. Eerst vloeide de opbrengst der middelen te lande geheel in de provinciale kassen, daarna geheel in de rijksschatkist, en ten slotte voor een deel in de laatste, voor een ander deel in de eerste. De gemeentebelastingen bleven wat en voor wien ze waren.

DERDE HOOFDSTUK.

Het stelsel van Gogel.

Ook aan de staatsregeling van 1801 was geen lange levensduur beschoren. Vooral Frankrijks invloed, die hoe langer zoo machtiger was geworden, deed het staatsbewind vallen. Had Napoleon als primus inter pares met welgevallen gezien, dat een aristocratisch bestuur bij ons de teugels in handen nam, als alleenheerscher wilde hij ook hier een eenhoofdig gezag in het leven roepen. Tot drager van zoodanig gezag scheen hem Rutger Jan Schimmelpenninck, dien hij had leeren kennen, toen deze als gezant te Parijs verblijf hield, de geschikte persoon.

Na lange onderhandelingen keurde Napoleon een hem door Schimmelpenninck aangeboden ontwerp eener nieuwe staatsregeling goed, volgens welke het staatsbewind door een Raadpensionaris zou worden vervan-

gen. Na deze goedkeuring, welke in het begin van het jaar 1805 plaats greep, werd het ontwerp ook door de grondvergaderingen van het volk aangenomen, en dien ten gevolge den 26 April als staatsregeling afgekondigd ¹⁾).

Den 29 dierzelfde maand aanvaardde R. J. Schimmelpenninck de waardigheid van Raadpensionaris ²⁾. De bevoegdheden aan dit hooge ambt verbonden waren uitgebreider, dan die welke het staatsbewind had gehad; de regeering zou niet langer verplicht zijn zich te vergenoegen met praten over het herstel van 's lands zaken, maar eindelijk ook eens handelend kunnen optreden. Overigens werden de beginselen, die aan de staatsregeling van 1801 ten grondslag lagen, in hoofdzaak behouden. Departementen en gemeenten bleven zelfstandige — maar niet onafhankelijke — deelen van den staat ³⁾.

Doch al te spoedig kwam weder verandering in dezen stand van zaken. De proefneming was aan Napoleon niet bevallen ⁴⁾. Nederland moest een koninkrijk worden, en

1) Publ. 26 April 1805, Verz. XX, n°. 446.

2) Vlg. Schimmelpenninck, t. a. p. II, bl. 89—127.

Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 919 en 920.

Zie publ. 29 April 1805, Verz. XX, n°. 447.

3) Vgl. de Bosch Kemper, t. a. p. bl. 308 v.v.

Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 921.

Schimmelpenninck, t. a. p. II, bl. 128 v.v.

Metelerkamp, De regeeringsv. d. Ver. Nederl. I, bl. 24.

Bastert, t. a. p. bl. 16.

4) Vgl. Thorbecke, Historische schetsen, bl. 155, 156.

dat wel met een Franschen prins tot koning: zoo bracht het de Europeesche politiek des keizers mede. Als ware het een weldaad ons bewezen, werd ons prins Lodewijk als koning opgedrongen ¹⁾, en aan Schimmelpenninck de regeering ontnomen, onder voorwendsel zijner zwakke gezondheid. Den 24 Mei 1806 kwam het beslissende tractaat tusschen Napoleon en de vertegenwoordiging der Bataafsche republiek tot stand ²⁾, en den 5 Juni aanvaardde koning Lodewijk de regeering.

Bij die aanvaarding werden uitgevaardigd de „constitutioneele wetten van staat,” welke zouden gelden tot de definitieve constitutie zou zijn vastgesteld ³⁾. Het eerste artikel dier wetten luidde: „De constitutionele wetten thans vigeerende, inzonderheid de constitutie van den Jare 1805, gelijk mede de — wetten, tegenwoordig in de Bataafsche Republiek in gebruik, — zullen in hun geheel bewaard blijven, met uitzondering alleenlijk van de zoodanige, welke uitdrukkelijk door de tegenwoordige constitutionele wetten zullen vernietigd zijn.”

1) Vgl. de Bosch Kemper, t. a. p. bl. 322—326.

Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 925—927.

A. Réville, *Revue des deux Mondes*, 1 Juni 1870, *La Hollande et le roi Louis Bonaparte*, Ire part.

2) Zie Mr. J. van de Poll, *verzameling van vaderlandsche wetten en besluiten*, Amst. 1840, bl. 347.

3) Zie v. d. Poll, t. a. p. bl. 353.

Koning Lodewijk haastte zich echter aan dezen voorloopigen toestand een einde te maken; ten gevolge van zijn aandrang werd reeds den 7 Augustus van hetzelfde jaar de definitieve „constitutie voor het Koninkrijk Holland” afgekondigd ¹⁾. Te gelijk met de constitutie werd ook eene wet gepubliceerd, welke verschillende algemeene bepalingen bevatte en met de constitutie als het ware één geheel vormde ²⁾.

„In de organieke wetten op de departementale en plaatselijke besturen week Lodewijk af van de beginselen van het gematigde unitarisme van Schimmelpenninck, zonder geheel in het euvel der Fransche centralisatie te vervallen” ³⁾ (de Bosch Kemper, t. a. p. bl. 334).

Niet alzo ten opzichte der financiën. Op dit gebied drukte koning Lodewijk geheel de voetstappen van Schimmelpenninck ⁴⁾. Wat onder het koninkrijk Holland op het gebied der belastingen plaats greep, was slechts eene voortzetting van de regeling door Schim-

1) Zie v. d. Poll, t. a. p. bl. 357.

2) Zie denzelfde, bl. 368.

3) Vgl. Metelerkamp, De regeeringsvorm, bl. 29.

Van Hugenpoth, t. a. p. bl. 17, 18.

Boissevain, de prov. wet, bl. 18 en de gemeentewet, bl. 21.

De Vries, t. a. p. bl. 8.

Van Heusde, t. a. p. bl. 63, 64.

Bastert, t. a. p. bl. 18, 19.

4) Vgl. Louis Bonaparte, *Documens historiques et Réflexions sur le gouvernement de la Hollande*, Paris, 1820, I, bl. 177 en 178.

melpenninck begonnen en bijna voltooid. En geen wonder! De financieele wetten van Lodewijk, zoowel als die van Schimmelpenninck waren afkomstig van den grootsten financier, dien Nederland ooit bezeten heeft, van Isaac Jan Alexander Gogel.

Van daar dat voor ons doel eene scheiding tusschen de regeeringen van Rutger Jan en van Lodewijk niet gewenscht is.

§ 1. De algemeene belastingen.

Aanvankelijk bleven volgens de staatsregeling van 1805 evenals te voren „de middelen van Financiën — voortduren op den voet, zooals dezelve in ieder der Departementen” toen bestonden.

Evenwel moest het „onder de eerste en voornaamste zorgen van den Raadpensionaris” behooren „Ontwerpen van Wetten voortedragen, het zij om de tegenwoordige Belastingen te verbeteren, het zij om een algemeen systema van Finantiën te doen aannemen, waardoor de tegenwoordig bestaande Departementale Belastingen ¹⁾ zouden kunnen worden vervangen” (art. 60).

Bij het hem gestelde alternatief koos de Raadpen-

1) De Staatsregeling bevat hier eene verkeerde uitdrukking, men bedoelde de belastingen „zooals dezelve in ieder der Departementen eigenwoordig bestaan.”

sionaris, onder Gogels invloed, het voordragen van een stelsel van algemeene belastingen. „Dit stelsel”, zeide hij den 15 Mei in de vergadering van het Wetgevend Lichaam, „Dit stelsel, voor de relatieve krachten der ingezetenen in de onderscheidene gewesten gelijkelyk werkende, zal, zoo door deszelfs eenvoudigheid, als door de zekerheid der perceptie, in staat zijn om 's Lands ressources zeer aanmerkelijk te vermeerderen; — die vermeerdering met de vermindering der uitgaven gepaard, moet 's Lands schatkist in staat stellen, om in gewone tijden voor de algemeene behoeften te voldoen, en, wanneer oorlogen of andere rampen buitengewone uitgaven vorderen, zal het beloop daarvan moeten gevonden worden door eene voorzigtige verhooging van die middelen, welke, door derzelver drukking, daarvoor het meest zullen vatbaar zijn”, (Schimmelpenninck, t. a. p. II, bl. 134).

Gelukkig bleef het ditmaal niet bij de toezegging. Bij missive van 20 Juni 1805, n°. 17/3, werd door den Raadpensionaris aan het Wetgevend Lichaam de voordracht van een plan van algemeene belastingen ingediend. Het ontwerp werd in handen gesteld van eene commissie, die over het voorgedragen stelsel met de regeering in onderhandeling trad, en, nadat enkele kleine wijzigingen in de voordracht waren gemaakt, den 10 Juli tot aanneming adviseerde. Het Wetgevend Lichaam sloot zich bij het rapport zijner commissie aan, en bij

staatsbesluit van 12 Juli 1805, n°. 3, werd het plan van algemeene belastingen vastgesteld ¹⁾).

De voordracht begon met eenige algemeene beschouwingen over het voordeel van een stelsel van algemeene belastingen boven de bestaande. Zij wees er op, hoe het reeds in de bedoeling der ontwerpers van de Unie van Utrecht had gelegen, algemeene belastingen op voorwerpen van vertering te leggen, en hoe dit belangrijk punt der Unie nooit was ten uitvoer gebracht.

Het nieuwe stelsel moest niet slechts de bestaande en naar de verschillende departementen onderscheiden belastingen vervangen; ook de buitengewone heffingen moesten daardoor vervallen. De nieuwe belastingen moesten meer opbrengen en tevens zoo zijn ingericht, dat zij zoo noodig tijdelijk verhoogd konden worden. Zoo-danige verhooging van de bestaande middelen kon zonder onbillijkheid niet geschieden, aangezien deze geen rekening hielden met de vermogens der ingezetenen. Aan wederinvoering van de belastingen, welke sedert 1795 waren afgeschaft, was nog minder te denken. Deze afschaffingen hadden immers juist plaats gehad ten gevolge van de groote nadeelen aan de betrokken middelen verbonden; hier bijv. zouden het hoofdgeld, ginds

1) Zie alle de Publicatiën en Notificatiën, betreffende de Algemeene Belastingen, den Haag, 1806, I, bl. 50.

Vgl. Sickenga, t. a. p. bl. 112, 113.

de impost op de rogge, elders de grafelijkheidstollen moeten worden hersteld.

Het stelsel van algemeene belastingen daarentegen zou evenredig drukken op alle ingezetenen. Eenvoudigheid en zuinigheid in de invordering en het beheer, het verdwijnen der gedwongen heffingen en „het geheel cesseeren der belemmeringen op den in- en doorvoer van en door het eene departement naar het andere,” waren bijkomende, maar niet gering te schatten voordeelen van het stelsel.

De algemeene belastingen zouden de minvermogende gewesten niet te zwaar treffen. Niet de meer of mindere rijkdom der gewesten, maar die der belastingplichtigen moest worden in aanmerking genomen. Het is immers billijk, zoo werd in de voordracht zeer te recht betoogd, dat de meervermogenden in de rijkere en in de armere gewesten op gelijken voet behandeld worden. De weelde was bovendien in de landgewesten minder groot dan bijv. in Holland, en tengevolge van de mindere waarde van het geld in laatstgenoemd gewest, kon men in de landgewesten met minder vermogen even welgesteld leven als in Holland. Aangezien nu de nieuwe belastingen zooveel mogelijk gelijken tred moesten houden met de op geld gewaardeerde vermogens der ingezetenen, en daartoe ook het gebruik van verschillende weeldeartikelen belast werd, zou een inwoner van Holland gewoonlijk meer in de belastingen bijdragen dan

een inwoner van een der landgewesten, die even welgesteld mocht heeten. Immers de inwoner van Holland zou voor huishuur, huur van dienstboden, meubelen enz. heel wat meer geld moeten uitgeven dan een even welgesteld inwoner van een der landgewesten, en de belasting, naar deze kenmerken geheven, zou dus voor hem heel wat hooger zijn dan voor zijn op gelijken voet levenden medeburger.

De algemeene belastingen zouden ook de financiëele grenzen der gewesten en kwartieren vernietigen; dien ten gevolge zou de sluikerij belangrijk verminderen en zou men bovendien zijne waakzaamheid geheel kunnen richten op het tegengaan der smokkelarij aan de rijksgrenzen. Dit argument had te meer kracht, daar het ten tijde der republiek niet ongewoon schijnt geweest te zijn, dat de besturen van verschillende gewesten den inwoners in den sluikhandel ten koste hunner naburen behulpzaam waren, zooals blijkt uit verschillende Staatsrapporten, „waarbij de Bestuuren der gewezen Provinciën — beschuldigd zijn — ter beneficering hunner Ingezetenen derzelver sluikerijen in de nabuurige Gewesten te hebben geïmporteerd.”

„De meerdere circulatie van consumptieve Waaren, door het opheffen van de meeste dwangmiddelen, welke ofschoon daaraan hinderlijk zijnde, door den bestaanden staat van zaken noodwendig gevorderd wierden, en de meerdere consumptie, welke daarvan het weldadig ge-

volg (zou) zijn:" ook dit waren voordeelen, die men van het nieuwe stelsel verwachtte.

De gelijkheid onder de ingezetenen zou het nieuwe stelsel ook nog bevorderen, doordien „de bewoners van niet minder dan 112 Hollandsche Dorpen aan de confiniën der Departementen Gelderland, Utrecht en Brabant gelegen, aldaar op halve, één of twee derdens Belasting gesteld geweest, — met hunne Medeburgers onder eene gelijke verplichting gebragt" werden ¹⁾.

Het stelsel nu, dat al deze voordeelen in zich moest vereenigen en dat ten gevolge van de aanneming der voordracht met één enkele uitzondering reeds in 1806 in werking werd gebracht, bestond uit de volgende belastingen:

A. Beschreven middelen.

1. Verponding, „eene reële Belasting van alle vaste en onroerende goederen," geheven naar de waarde dier goederen. Deze waarde zou worden berekend tegen zestien en twee derde maal den jaarlijkschen huurprijs, na aftrek van dijk-, polder- en dergelijke lasten en voor gebouwen van een derde van dien prijs voor reparatiekosten. Kerken en godshuizen, alsmede alle ge-

1) Vgl. Gogel, Memoriën en Correspondentiën, bl. 86—93, 128—145.
Mr. J. A. Sillem, De pol. en staathuishoudk. werkzaamheid van
I. J. A. Gogel, Amst. 1864, bl. 175—224.
Sickenga, t. a. p. bl. 109—112.

bouwen „het onmiddellijk eigendom van den Lande, Steden of Dorpen zijnde, voor zoover dezelve zijn dienende tot publieke dienst,” werden vrijgesteld. De verponding zou bedragen $1\frac{1}{2}\%$ der waarde en voor fabrieken en trafieken tot de helft worden teruggebracht. (Ordonnantie van 20 Januari 1807, Publ. Alg. Bel. II, bl. 433).

Hoewel men zich in het begin van het jaar 1806 geenszins ontveinsde, dat de regeling dezer belasting geruimen tijd zou kosten en dus in den loop van dat jaar niet zou kunnen worden ingevoerd, werd toch den 3^{den} Januari 1806 (Publ. Alg. Bel. II, bl. 1) besloten ook de oude reële belastingen op vaste goederen op te heffen ¹⁾. Het Wetgevend Lichaam werd tot dit besluit gebracht door de toezegging van den Raadpensionaris, dat het middel der verponding in den loop van dat jaar zou worden geregeld, en dat hij voornemens was „voor te stellen, dat de Verponding over 1806 niet dan met het jaar 1807 (zou) worden betaald.” (Missive van 26 December 1805). Op dit besluit moest echter reeds den 9^{den} October van hetzelfde jaar worden teruggekomen, daar de regeering aan de gedane toezegging onmogelijk kon voldoen. Volgens art. 1 der wet van 9 October 1806 (Publ. Alg. Bel.

1) De mededeeling van Mr. Sickenga, t. a. p. bl. 114, is niet volkomen juist.

II, bl. 344) moest over het jaar 1806 worden opgebracht „even zooveel als was het beloop van alle — reëele Belastingen, onder welke benaming ook, als over den jare 1805, uit eenige vaste en onroerende Goederen en Bezittingen, door of vanwege de Eigenaren derzelve aan den Lande zijn of hebben behooren te worden opgebracht.” De heffing der oude reëele lasten werd derhalve feitelijk bestendigd.

Ten einde tot de heffing der nieuwe verponding te kunnen geraken zouden volgens de wet van 1807 de vaste goederen in den loop van dat jaar naar hunne huurwaarde worden getaxeerd en op grond dezer waardeering de kohieren worden samengesteld. „In den loop van den jare 1815, zullen de Quohieren worden vernieuwd, en weder in stand blijven, tot en met en over den jare 1830. Gelijke vernieuwing zal vervolgens telken vijftien jaren plaats hebben.

„Ter wegneming nogtans der ongelijkheden, die wellicht uit de eerste approximative opgaven, waarnaar de provisionele betaling dezer Belasting geschiedt, kunnen geboren worden, zal zoo spoedig mogelijk een plan worden geformeerd, volgens hetwelk binnen eenen daartoe door den Koning te bepalen tijd, eene algemeene opneming van Landerijen binnen het Rijk zal kunnen geschieden, om tot grond eener permanente evaluatie der Huren, gedurende het eerste Verpondingstijdperk, te kunnen strekken” (art. 14).

Doch, hoe ijverig men ook aan de uitvoering van dit voorschrift werkte, het kan ons niet verwonderen, dat een zoo omvangrijk werk als eene nieuwe kadastreering van het gansche rijk tijdens Lodewijks kortstondige regeering niet kon worden ten einde gebracht. Ook de voorloopige waardeering kostte meer tijd dan men zich had voorgesteld. Over de jaren 1807 en 1808 moesten de verpondingen „over alle zoodanige Districten, over welke de nieuwe Quohieren nog niet (hadden) kunnen ingebracht worden,” nog op denzelfden voet worden geheven als die over 1806 ¹⁾). Eerst met het jaar 1809 kon hierin ten aanzien van de verponding op de gebouwen verandering komen: met uitzondering der belasting op fabrieken en trafieken werd deze verponding over dat jaar geheel volgens de nieuwe kohieren opgebracht. De reële lasten op de landerijen bleven daarentegen onder het koninkrijk Holland op den ouden voet. (Wet van 13 Februari 1809, P. A. B. IV, bl. 64) ¹⁾).

Dat het voortbestaan dier oude reële lasten naast de nieuwe algemeene middelen eene groote ongelijkheid te weeg bracht, erkende men gereedelijk. „Zoo (werd)

7) Zie de wetten van 28 September 1807 en 14 April 1808. Publ. Alg. Bel. III, bl. 166 en 203.

8) Den 12 April 1809 werd afgekondigd, dat Oost-Friesland en Reiderland over de jaren 1809 en 1810 in de plaats van verponding jaarlijks zouden opbrengen f 350.000, welke som over de onroerende goederen zou worden omgeslagen. Publ. Alg. Bel. V, bl. 42.

om een enkel voorbeeld van deze ongelijkheid en moeilijkheid bij te brengen, het Departement Vriesland boven mate gedrukt, bijaldien alle de overige Belastingen in hetzelfde moesten worden geïntroduceerd, en tevens het Floreen en het Reëel geheven (bleven), welke de vaste Goederen in dat Departement zoo zeer buiten alle proportie met de meeste andere (bezwaarden).” (Missive van den Raadpensionaris van 26 December 1805). Men wijte echter deze ongelijkheid niet aan de toenmalige regeeringen. Al wat mogelijk was, werd gedaan om haar zoo spoedig mogelijk te doen verdwijnen; het ligt evenwel in den aard der zaak, dat hier toe veel tijd noodig was.

De grondslag door het stelsel van 1805 voor de heffing der verponding aangenomen, de berekening naar de huurwaarde na aftrek van lasten en kosten, berust op een volkomen juist beginsel. De zuivere huurwaarde toch regelt zich naar de netto opbrengst, zoodat belasting in verhouding tot die huurwaarde aan den staat een evenredig deel van de zuivere opbrengst doet toekomen, hetgeen juist het doel der verponding is.

Zoodanige evenredigheid wordt in de praktijk evenwel hoogstens ten naasten bij bereikt. In de eerste plaats is eene volkomen gelijkmatige taxatie over het geheele rijk niet te verkrijgen, en zelfs al zou deze te bereiken zijn, zij zou slechts korten tijd met de bestaande toestanden in overeenstemming blijven. De verdeeling der

verponding gaat met zooveel moeilijkheden gepaard, dat zij, eenmaal doorgevoerd, noodwendig gedurende betrekkelijk langen tijd onveranderd moet blijven en derhalve zich niet kan regelen naar de telkens wisselende waardeverhoudingen. Doch hoe verder men zich verwijderd van het tijdstip der taxatie, hoe grooter de afwijking der belasting van eene aan de werkelijke opbrengst evenredige heffing wordt; van daar dat periodieke herziening, bijv. om de vijftien jaren, zooals de wet van 1807 voorschreef, noodzakelijk is, zal de grondbelasting aan haar doel zooveel mogelijk beantwoorden.

De algemeene regelen der wet van 1807 verdienen dan ook onverdeelde instemming; aan het doel, dat men zich voorstelde, beantwoordden zij volkomen.

2. Personeel, „zijnde eene Belasting van tien Guldens van elke honderd Guldens der onzuivere Huur, zooals dezelve door den Huurder betaald wordt, of van eigen vaste Goederen, naar de Huur, welke van dezelve, bij Verhuuring, zoude worden betaald, en mitsdien van alle Woonhuizen, of gedeelten van dien, Buitenplaatsen, Stallen, Landerijen, Visscherijen enz., te betalen door den Bruiker, hetzij dezelve Eigenaar zij van het Goed, het geen hij in gebruik heeft of niet — met uitzondering van zoodanige Woonhuizen, welke geen dertig Guldens in Huur doen.” (Ord. 23 Mei 1806, P. A. B. II, bl. 281).

Het personeel moest vervangen „een aantal Belastingen, onder allerlei benamingen, in de onderscheidene deelen der Republiek geheven wordende, als daar zijn Hoofd-geld, Famielie-geld, Haardstede-geld, Schoorsteen-geld, koffij- en Thee-geld, bezaaide Landen, Schapen-geld, Hoorn-geld, Koehouders Zout-geld, en meer anderen.”

Deze belasting hinkt, evenals het in 1801 vastgestelde land- en huisgeld, op twee gedachten. Deels eene belasting van de inkomsten opgemaakt uit de huur der woning, deels eene belasting van het landbouwbedrijf, was zij een samenvoegsel van twee geheel heterogene bestanddeelen. Het feit dezer even onlogische als onpraktische samenvoeging laat zich verklaren uit de omstandigheid, dat de belastingen, die door het personeel moesten worden vervangen, ook deels belastingen op de vertering, deels belastingen op het landbouwbedrijf waren. Dit rechtvaardigt evenwel de samenkoppeling van twee belastingen, die niet bij elkander behooren, in het minst niet.

Beschouwen we eerst een oogenblik het personeel voor zoo ver betreft de huur van woningen. Door alleen woningen van eene onzuivere huurwaarde van minstens *f* 30 voor de belasting in aanmerking te nemen, werd te recht „het onontbeerlijke tot huisvesting van den Minvermogenden daar van vrijgekend.” Daarentegen was het eene fout de belasting proportioneel aan de

huren te maken. Immers is het van algemeene bekendheid, dat het deel van het inkomen, dat voor kosten van woning besteed wordt, stijgt naar mate het inkomen zelf daalt ¹⁾).

Wordt dus de belasting geheven in gelijke verhouding tot de huren, dan wordt het inkomen zwaarder belast naar mate het kleiner is. Voor eene billijke belasting der inkomsten op grond van huur van woning is derhalve progressie noodzakelijk ²⁾).

Doch zelfs al ware de belasting progressief geweest, dan nog zou zij als rijksbelasting niet billijk hebben kunnen werken. De huurprijzen zijn voor een groot deel afhankelijk van de gemeente binnen welke de woningen liggen, zij stijgen met de welvaart en de volkrijkheid der gemeente. Binnen dezelfde gemeente geven de huurprijzen van woningen althans eenigszins een maatstaf voor de gegoedheid der bewoners; zoodra men daarentegen huurprijzen uit verschillende plaatsen tot maatstaf gaat aannemen, begaat men eene groote ongerijmdheid. Wie ziet niet in, dat de bewoning van een huis van f 800 huurprijs in eene kleine plaats op veel grooter gegoedheid wijst, dan de bewoning van een huis van gelijken huur-

1) Voor zeer vermogende personen, die paleizen of kasteelen bewonen, gaat deze regel dikwijls niet door.

2) Vgl. Dr. Leon Ritter von Bilinski, *Die Gemeindebesteuerung und deren Reform*, Leipzig, 1878, bl. 302.

prijs in Rotterdam of Amsterdam ¹⁾? En wanneer dit zoo is, hoe kan dan eene belasting naar de huishuur als rijksbelasting billijk werken? Voor gemeente-belasting is zij uitstekend geschikt, als rijksbelasting is zij een onding.

De proportioneele belasting naar de huren van landerijen enz. is veel rationeeler. Wil men de opbrengsten van het landbouwbedrijf proportioneel belasten, dan valt voor het in aanmerking nemen der landhuren veel te zeggen. Men zal zoodoende zijn doel wel niet volkomen bereiken, maar kan toch tot ten naasten bij juiste uitkomsten geraken, een resultaat waarmede men zich in belastingzaken steeds moet tevreden stellen ²⁾.

3. Mobilaire belasting, ten bedrage van 1 % van alle inboedels ter waarde van f 500 tot f 4000, 1 $\frac{1}{4}$ % van die tusschen f 4000 en f 8000, en 1 $\frac{1}{2}$ % van die boven f 8000. Juweelen en gouden en zilveren werken werden voor de halve waarde in aanmerking genomen. Bibliotheken, kabinetten van schilderijen, in-

1) Vgl. Mr. N. G. Pierson, Leerboek der Staathuishoudkunde, Haarlem, 1884, I, bl. 124—129.

2) Den 11 April 1807 (P. A. B. II, bl. 484.) werd een nieuwe wet op het personeel uitgevaardigd; het bedrag der belasting werd hierdoor echter niet gewijzigd. Er zou nader worden bepaald, hoeveel in volgende jaren voor dit middel zou betaald worden. Het personeel bleef echter gedurende de jaren 1808—1810 onveranderd. Zie de wetten van 14 Maart 1808, 19 Januari en 18 December 1809, (P. B. A. III, bl. 292, IV, bl. 15 en bl. 528).

Vgl. L. Bonaparte, Doc. hist. I, bl. 281.

strumenten, gereedschappen enz., alsook inboedels beneden *f* 500 waren vrijgesteld. (Ord. 23 Mei 1806. P. A. B. II, bl. 250).

Deze belasting is een noodzakelijk correctief van de belasting naar de huur der woning. Immers al staat deze laatste steeds in eenig verband met het inkomen, zij hangt dikwijls voor een groot deel af van omstandigheden, welke van de grootte van het inkomen geheel onafhankelijk zijn, bijv. van de talrijkheid van het huisgezin. Bewoont nu iemand een huis, waarvoor hij meer huur betaalt, dan even welgestelde personen gemiddeld doen, dan zal zijn meubilair gewoonlijk wel beneden de gemiddelde waarde blijven; bewoont daarentegen iemand door bijzondere omstandigheden een kleiner huis, dan hij zich met reden zou kunnen veroorloven, dan zal zich gewoonlijk meer weelde in zijn meubilair vertoonen. Van daar dat de belastingen naar de huishuur en naar het meubilair elkanders fouten compenseeren of althans tot kleiner afmeting terugbrengen. Natuurlijk gelden voor progressieve belasting naar het meubilair dezelfde redenen als voor progressie der belasting naar de huishuur. Het stelsel van 1805 erkende dit hier wel in zekere mate, maar ging in hare progressie lang niet ver genoeg.

4. Belasting op de haarsteden, geheven „van elk Huisgezin, 't welk meer dan twee Haardsteden ten gebruike heeft” tot een bedrag „van twee Guldens van

iedere Haardstede." Deze belasting was oorspronkelijk in het stelsel van 1805 niet opgenomen, maar werd bij de ordonnantie van 9 Juli 1807 (P. A. B. II, bl. 378) ingevoerd. Het moest zijn „eene belasting op gemak of weelde. Vier vijfden der bevolking koken de pot en verwarmen zich bij ééne of twee haardsteden, en meer heeft ook een huisgezin in den striksten zin niet nodig. Het is dus alleen de meerdere *aisance*, welke het bewonen van een lokaal waarin meer dan twee stookplaatsen voorhanden zijn te kennen geeft, welke hier belast wordt" (Gogel, Mem. en Corr. bl. 153). Te recht was deze opvatting in het rapport van Appelius c. s. niet gedeeld, zij hadden in het haardstedengeld eene onevenredige verhooging van het huisgeld (personeel) gezien. En dit niet zonder grond: òf het aantal haardsteden houdt gelijken tred met den huurprijs en dan is deze belasting slechts eene gelijkmatige verhooging van het personeel, òf — en dit zal wel gewoonlijk het geval zijn — de huurprijs staat slechts in verwijderd verband met het aantal haardsteden, en in dit geval is het aantal stookplaatsen een zeer onvolkomen bewijs van meerdere of mindere gegoedheid, en de belasting derhalve slechts eene onevenredige verhooging van het personeel. Zoodanige belasting kan bovendien tot eene voor de volksgezondheid schadelijke beperking van het aantal stookplaatsen aanleiding geven.

5. Dienstbodengeld, eene belasting op de dienstboden van *f* 5 voor één tot *f* 250 voor 10 dienstboden

en *f* 50 voor elk daarboven; voor elken mannelijken dienstbode moest *f* 30 meer worden opgebracht. Voor inwonende werkboden moest worden betaald *f* 3, indien zij in het geheel geen- en *f* 8, indien zij enkele malen persoonlijke diensten verrichtten. (Ord. 9 Mei 1806, P. A. B. II, bl. 180).

De sterke progressie voor deze belasting aangenomen, zoowel als de hoogere belasting voor mannelijke dienstboden was volkomen rationeel. Daarentegen was de belasting voor werkboden niet op hare plaats; „deze staan toch gelijk met de werktuigen, die een ieder tot zijne kostwinning gebruikt,” zooals in het rapport van Appelius c. s. zeer te recht was aangemerkt. Het dienstbodengeld wilde eene belasting naar de vertering zijn, het was echter voor een deel eene belasting der productie, en wel voornamelijk van den landbouw.

6. „Impost op de paarden en het Plaisier-, mitsgaders het Land-Passagegeld, — eene Belasting op alle Paarden boven de drie jaren oud, welke tot vermaak, gemak of noodzakelijk gebruik, zoo mede tot verhuring aan anderen en vervoering van Passagiers, in eigendom of in huur worden gehouden.” Voor paarden tot vermaak dienende moest worden betaald *f* 25 van 1 tot *f* 310 van 6 paarden, en *f* 50 van elk daarboven. Paarden tot fabriek- of neringwerk dienende werden belast met *f* 6, paarden van landlieden met 1—10 per stuk. Werden evenwel de paarden der fabrikanten en land-

bouwers ook voor vermaak gebruikt, dan werd de aanslag verhoogd met f 5 per stuk. Verhuurders van paarden voor vermaak betaalden voor elk paard, behalve f 6 als neringdrijvenden, nog f 25 voor landpassagegeld. Het was de bedoeling, dat de verhuurders deze laatste belasting van de gebruikers zouden terugvorderen door den huurprijs te verhoogden. (Ord. 9 Mei 1806, P. A. B. II, bl. 199).

Ook bij deze belasting berust de progressie op goeden grond, doch merken we weder eene grenzenlooze verwarring tusschen belasting van verbruik tot vertering en belasting der nijverheid.

Bij wetten van 22 April 1809 (P. A. B. IV, bl. 199 en 218) werden het paardengeld en het landpassagegeld opnieuw geregeld. Het eerste middel onderging geene voor ons onderwerp belangrijke wijzigingen. Het landpassagegeld werd voortaan geheven volgens eene berekening, waarbij het gebruik, waartoe de paarden verhuurd werden, in acht genomen werd, en welke voor de zomer- en de wintermaanden verschilde.

7. „Land-Passage-Geld van vreemde Voerlieden en Reizigers, — eene Belasting van drie Guldens van elk Paard, waarmede buiten 's Lands wonende Voerlieden, hetzij onder het Zadel of voor eenig Rijtuig gespannen, en Passagiers vervoerende ¹⁾, hunne Vrachten ver-

1) Van voerlieden, die alleen goederen vervoerden, werd een lager recht geheven, evenzoo van vreemde reizigers, die hun eigen paarden

der zullen willen brengen dan binnen de eerste besloten Stad of Plaats binnen de Grenzen, telkens bij het inkomen te betalen." (Ord. 7 Maart 1806, P. A. B. II, bl. 117).

Naar haar karakter zou deze belasting niet hier, maar onder de onbeschreven middelen te huis behooren; zij werd echter in de voordracht onder de beschreven middelen opgenomen om haar verband met het binnenlandsch landpassagegeld. Zij staat tot dit middel in dezelfde verhouding als het invoerrecht op eenig artikel tot den accijns daarop; zonder het buitenlandsch landpassagegeld zou in en bij grensplaatsen de buitenlandsche voerman van gunstiger conditie zijn geweest dan de binnenlandsche. Door deze belasting daarentegen werd ook de vreemde voerman verplicht zijn prijs te verhoogen en zodoende het bedrag van den impost op de reizigers te verhalen.

Men streefde evenwel het doel voorbij. „Wanneer een Verhuurders Paard slechts twee honderd vijftig dagen in een jaar diensten doet, zal daarvoor in deze Belasting (het binnenlandsch landpassagegeld) niet meer dan twee stuivers daags worden opgebracht, hetwelk

gebruikten (art. 3 en 4). De lagere belasting dezer laatste reizigers laat zich alleen daaruit verklaren, dat van hen geene concurrentie met binnenlandsche voerlieden te vreezen was. Op zuiver fiscale gronden had men deze reizigers niet lager, maar hooger dan de anderen moeten belasten.

zulk een gering bezwaar oplevert, dat althans niemand het reizen daarom zal achterwege laten." Stelt men hiertegenover, dat de vreemde voerman telken male, dat hij zijne reizigers verder dan de eerste grensplaats wilde vervoeren, f 3 moest betalen, dan blijkt ten duidelijkste, dat met het buitenlandsch landpassagegeld bescherming van den inheemschen voerman zoo al niet beoogd dan toch bereikt werd. De beide middelen op het vervoer van personen te lande strekten ter vervanging van de passagegelden, welke te voren in bijna alle gewesten werden geheven.

8. Runderbeesten, „eene Belasting op ieder rund, twee jaren en daarboven oud, van vijftien Stuivers 's jaars, voor een Rund, beneden de twee jaren oud tien Stuivers 's jaars." (Ord. 11 Maart 1806, P. A. B. II, bl. 125).

Deze belasting kwam in de plaats van het middel op den boter, zij „strekt zich, wel is waar, tot alle runderbeesten uit, zoo wel tot de Koeijen, waarvan de Melk tot Kaas, of in natuurlijken staat gebruikt, als die, welke tot Boter gebezigd wordt, mitsgaders ook tot de Ossen en het Slagtvee, maar dezelve is, van eene andere zijde beschouwd, een Middel van Controle op andere belastingen, als zijn het Personeel en het Geslagt, en verschaft aan het Gouvernement het zekerst middel om den af- of toenemenden staat van de Vee-teelt gade te slaan."

Hoe schoon de voordracht deze belasting ook voorstelde, zij was naast het personeel en het paardengeld een zware last voor den veeteelt. Werden deze belastingen thans nog geheven, dan zou een boer, die eene middelmatige hoeve van 20 hectaren goed land in Holland huurt tegen een prijs van f 90 per hectare, en die daarop ongeveer 24 stuks vee benevens een werkpaard en een paard voor werk en genoeg weidt — eene onderstelling die der werkelijkheid geen geweld aandoet — moeten betalen: personeel 10% van f 1800 of f 180, paardengeld tweemaal f 1.50 en f 5, runderbeesten 24 maal f 0.75 of f 18, dus te zamen f 206. Nemen we in aanmerking, dat de prijs van runderen en paarden sedert 1806 aanmerkelijk is gestegen, en dat derhalve de druk van het runderbeesten en het paardengeld betrekkelijk veel zwaarder was, dan hij thans zijn zou, dan staan we verbaasd over den zwaren last, dien de veeteelt toen te dragen had.

En als ware dit nog niet genoeg, werd eerst bij de wet van 30 Mei 1806 (P. A. B. II, bl. 310) en later bij de wet van 12 April 1809 (P. A. B. IV, bl. 174) de werking bestendigd van de wet van 26 December 1799, houdende heffing eener belasting van eenige stuivers van elk rund, elk paard, elk achttal schapen. Deze belasting stond buiten het algemeen stelsel, de opbrengst zou „geheel onvermengd en separaat van alle andere 's Lands Finantiën — worden geadministreerd — en

alleen — mogen strekken tot nut van den Nederlandschen Landbouw (en wel voornamelijk) — tot stuiting van Runderpest.” Zoodanige belasting heeft eenige overeenkomst met eene premie van assurantie en kan in sommige gevallen zeker nuttig werken. Bij het bestaan van den toch reeds hoogen last voor den veeteelt was de teedere zorg der regeering evenwel wat al te groot. Zij geleeke de moeder die uit louter liefde haar kind aan de borst dood drukt.

Wij hebben hiermede de beschreven middelen afgehandeld, wier gezamenlijk kenmerk is — of althans zijn moest — dat zij „hetzij Reëel hetzij Personeel, naar bepaalde en vaste Aan- of Omslagen volgens Quotisatie daar van (geformeerd, werden) ingevorderd,” en komen thans tot:

B. Onbeschreven Middelen,

„die, welke dadelijk bij het gebruik, den inslag, uitslag, opslag, het vertier, en wat dies meer is, der belastte voorwerpen gevorderd of bij het inkomen of uitgaan derzelve, in of buiten de Republiek (werden) geheven.”

1. „Regt van Patent op allen Handel, Neringen, Beroepen en Bedrijven, en eenige andere (!) Objecten van Weelde of Vermaak” (Ord. 2 December 1805, P. A. B. I, bl. 141). Deze wet was verdeeld in vijf af-

deelingen, waarvan de eerste en de tweede handelden over het patent op beroepen en bedrijven, de derde over dat voor openbare vermakelijkheden, de vierde over de belasting op het dragen van gepoederd haar, en de vijfde over het patent op de jacht. Geheel verschillende belastingen derhalve werden hier onder eenzelfde naam vereenigd.

Het recht van patent op de uitoefening van beroepen en bedrijven leverde, volgens de missive van den Raadpensionaris van 14 October 1805, „eene Contributie op — voor de bescherming welke ieder Ingezetten in de uitoefening van zijn Beroep en van zijne Maatschappelijke Regten in het algemeen geniet, — Contributie, welke zoo na mogelijk meerder in evenredigheid met zijne Winsten, en dus ook met de opoffering welke de Maatschappij redelijker wijze van hem mag vorderen, kan worden gebragt.”

Ten einde eene behoorlijke verdeeling der belasting te verkrijgen, zou „alles daar op (aankomen), of de hoogte der Belasting, in evenredigheid (stond) met de voordeelen, welke ieder Beroep, zoo wel aan dengenen die hetzelfde uitoefend, als aan de Maatschappij aanbrengt.” Door ook het algemeen belang voor de meer of minder verschoonende behandeling van de verschillende bedrijven in aanmerking te nemen, week men eenigszins af van het fiscaal- en plaatste men zich met één voet op het sociaal standpunt. M. i. volkomen te recht.

Waar de staat het belang van den fiscus met het belang van de maatschappij kan vereenigen, waar hij, door een geldelijk voordeel voor zich te bedingen, een voor de maatschappij wenschelijken toestand in het leven roepen of bevorderen kan, is de staat hiertoe niet alleen bevoegd maar ook verplicht. De moeilijkheid van de juiste vereeniging van fiscale en sociale politiek mag hiervan niet terughouden.

Ten aanzien van zoodanige beroepen, welker winsten van de plaats der vestiging niet of althans weinig afhangen, werd „de Belasting naar het Vertier, zonder onderscheid van Plaats berekend.” De handel in koffie, thee, chocolade en tabak werd „iets hooger dan die in andere Goederen bezwaard, omdat deze Waaren of sommige derzelve in de meeste gedeelten der Republiek aan Belastingen (waren) onderworpen geweest, welke thans (wegvielen).”

Voor die beroepen, welker voordeelen wel van de plaats der vestiging afhankelijk zijn, werden „acht verschillende Klassen gemaakt, in ieder van welke meer of minder betaald (werd), naar mate der Volkrijkheid van de Plaats, waar het Beroep (werd) uitgeoefend, en voorts in de meest Volkrijke Plaatsen afdalende van honderd zestig tot één, en in de minst Volkrijke van honderd tot één, en waarbij (was) in het oog gehouden zoowel de gelegenheid van meerdere winsten, welke de eene Plaats boven de andere oplevert, als de meerdere

winsten, welke de een in hetzelfde Beroep, boven den anderen kan verkrijgen.”

Het kan niet worden geloochend, dat sommige beroepen en bedrijven meer-, andere minder afhangen van de volkrijkheid der plaats van vestiging, evenmin dat belasting naar het debiet somtijds wel-, somtijds ook niet mogelijk is. De combinatie der beide middelen tot het vinden van het billijk bedrag der belasting is derhalve geheel gerechtvaardigd. Evenwel ging de regeling aan enkele groote fouten mank, die de in beginsel geheel juiste belasting, dikwijls zwaar en zonder evenredigheid deden drukken. In de eerste plaats had men verzuimd een voldoende stelsel van uiterlijke kenmerken uit te werken ¹⁾ en te veel laten afhangen van de eigen aangifte der belastingplichtigen en het goedvinden der plaatselijke besturen. Voorts had de verdeeling in klassen en tabellen naar winstgevendheid van het beroep en volkrijkheid der plaats aan periodieke — bijv. vijfjarige — herziening onderworpen moeten zijn. Immers de volkrijkheid der verschillende plaatsen stijgt niet in constante verhoudingen, en de kenmerken der betrekkelijke winstgevendheid van de verschillende bedrijven wijzigen zich ten gevolge van den vooruitgang op technisch gebied gedurig.

1) Vgl. P. Leroy-Beaulieu, *Traité de la science des finances*, I, bl. 373.

Het is dan ook zeer wel mogelijk, dat het patentrecht, zooals het was geregeld, niet voldeed ¹⁾; dit belet evenwel niet, dat het, mits goed geregeld, zeer goed is te verdedigen, ja voor elk goed belastingstelsel onmisbaar mag genoemd worden.

Vrijgesteld van het recht waren: „de Ambtenaren — om dat zij bij de Ordonnantie op het Zegel reeds (waren) bezwaard; de Schippers en Voerlieden omdat hunne Bedrijven door het Binnen- of Buitenlandsch Last- en Passagie-geld aan een direct bezwaar (waren) onderworpen; de Domestieken, om dat het Dienstbodengeld voor hen (werd) betaald (!); de Landlieden met al hunne Inlandsche Bedienden, om dat de Landbouw, zoo door de Verponding als meer speciaal door het Personeel en de Belasting op het Rundvee — reeds een voldoende direct aandeel in de Lasten (droeg), en omdat deze stand aan geen overmatige Lasten behoort te worden onderworpen (!); de Zeevarende Lieden en Visschers, omdat beide deze bedrijven hier te Lande niet te veel kunnen worden aangemoedigd; Geestelijke Personen, uit hoofde van derzelver geringe bezoldiging; en Kantoorbedienden, geen salaris of voordeel genietende, en Jongens en Meisjes, in of voor Fabrieken werkende, en geen twintig jaren oud zijnde, omdat zij in de termen vallen van tot nuttige Leden der Maatschappij te wor-

1) Vgl. Gogel, Mem. en Corr., bl. 230, 231.

den gevormd; Renteniers en andere Personen, welke generlei Handel, Beroep of Bedrijf exerceeren, (waren) mede uitgezonderd; dan valt in het oog, dat deze onder generlei reden aan dit regt konden worden onderworpen, dat hun verblijf, immers voor zoo verre zij een independent fortuin bezitten, reeds op zich zelven voordelig is in de Maatschappij, en dat zij indirect ook in deze Belasting (deelden), voor zoover het eene bewezene waarheid is, dat alle Belastingen tot op eene zekere mate ten laste komen van dengenen, die de Goederen en Waaren gebruikt of consumeert; terwijl deze Klasse van Ingezetenen buiten de mogelijkheid (geweest) zijn zoude, om haren geheel willekeurigen aanslag geheel of gedeeltelijk ten laste van anderen te brengen.”

Deze passage uit de toelichting der regeering bij het ontwerp der patentwet is zeer belangrijk. Zij doet zien, dat het niet de bedoeling was — zooals dikwijls gemeend wordt, — door het patentrecht alleen het industriele kapitaal te belasten. Alle beroepen en bedrijven vielen daaronder, hetzij voor de uitoefening kapitaal noodig is of niet; alleen die beroepen en bedrijven werden vrijgesteld, die reeds elders waren belast of ten opzichte van welke men eene bijzondere belangstelling wilde aan den dag leggen. De patentbelasting was volkomen terecht eene belasting zoowel op arbeid als op kapitaal; het zou bovendien een ijdel streven zijn geweest eene belasting te willen heffen, die het industri-

eele kapitaal trof, maar den industrieelen arbeid vrijliet. Bij de nijverheid hangen kapitaal en arbeid te nauw samen, dan dat zoodanige scheiding mogelijk zou zijn geweest.

De opbrengsten van den grond werden getroffen door de verponding, die uit kapitaal en arbeid of uit arbeid alleen, door het patentrecht. Slechts de opbrengst van het kapitaal alleen, van het vermogen in portefeuille, bleef onbelast; de reden dezer uitzondering zagen we reeds: men vreesde hierbij vooral willekeurigen aanslag en meende, dat het verblijf van kapitalisten reeds op zichzelf een voordeel voor een land is.

Volgens de derde afdeeling der wet van 2 December 1805 werd recht van patent geheven van „alle schouwburgen, waar in door levende Personen (!) Treur-, Blij-, Tooneel- of Kluchtspelen, Opera's, Pantomimes of dergelijken worden vertoond.” Deze belasting werd wel geheven van de schouwburgondernemers maar met het oogmerk, dat zij het bedrag daarvan door verhooging van de prijzen der plaatsen van de bezoekers zouden terugvorderen. Men had daarom „in het oog gehouden, dat de meer kostbare Vermakelijkheden, in welke de rijkere standen dus ook het meest deel nemen, proportioneel aan eene hoogere Belasting (waren) onderworpen.”

Het recht op het dragen van poeder werd geheven van allen, „hetzij Man of Vrouw, welke (zouden) verkiezen Haarpoeder te dragen, het zij met rond of ge-

kapt Haar, Paruiken, Tourtjes of wat iets meer is." Zeer te recht hadden de representanten Siccama en van Rees in hun rapport van 1798 dergelijke belasting verworpen. „Eene belasting, zeiden zij, op Paruiken en Hairpoeder is bijkans niets waardig, zoodra mode of overdrijving van zekere beginselen geene Paruiken of Hairpoeder gedoogd." Het recht op het dragen van gepoederd haar bedroeg f 5 's jaars. Dat op het uitoefenen van de jacht was even hoog. Dit laatste recht werd geheven niet alleen van jagers van beroep, maar ook van jachtliefhebbers.

Zoowel voor het recht op tooneelvertooningen als voor dat op de jacht is veel aan te voeren.

De in de wet van 2 December 1805 geregelde belastingen komen hierin overeen, dat men geen belast bedrijf mocht uitoefenen, geen gepoederd haar dragen, geen openbare gemakelijkheid houden en geen jachtrecht uitoefenen, zonder te zijn voorzien van eene akte of patent, waarbij zulks door het gemeentebestuur werd toegestaan. Deze patenten nu werden geschreven op zegels ter hoogte van de verschuldigde belasting en niet afgegeven voordat het recht betaald was.

In nauw verband met het patentrecht stond het:

2. „Regt van het Klein Zegel op eenige Voorwerpen van Handel en Weelde." Deze belasting werd het eerst geregeld bij de ordonnantie van 2 December 1805 (P. A. B. I, bl. 127), en rustte toen op hoeden, hand-

schoenen, kousen, pantalons, broeken en vesten, horologiën en pendules, parfumeriën, platenwerken, speelkaarten, almanakken, couranten en andere gedrukte werken. Zij werd over verschillende voorwerpen uitgebreid door de wet van 11 April 1807 (P. A. B. II, bl. 520). Haar naam ontleende deze belasting aan de omstandigheid, dat vóór den verkoop der belaste waren daaraan door den verkooper een zegel tot het bedrag van het verschuldigde recht gehecht moest worden. Bij de invoering meende men, dat deze belasting, welke slechts rustte op artikelen van weelde, gemakkelijk zou worden gedragen en zonder bezwaar ingevorderd; doch men bedroog zich. Gogel zelf zeide er later van: „Théorétisch was het eene der beste belastingen, als trefende alleen en evenredig, meest overtollige voorwerpen, of die, welke door hunne meerdere waarde voorwerpen van weelde wierden; de last was ook zeer matig en te gering om van dien kant eenig bezwaar op te leveren; dan hier schoot de kracht van den minister die met de uitvoering der wet belast was, tegen de publieke opinie, maar vooral tegen de kwaadwilligheid der winkeliers, en van hen die het spel van tegenstand dreven, te kort” (Mem. en Corr. bl. 129, 130).

Gogels uitspraak — hoe onpartijdig hij zijn eigen werk ook telkens beoordeelde — schijnt mij te gunstig. Theoretisch was de hier besproken belasting lang niet een der beste: de controle op de heffing was moei-

lijk, de opbrengst door de steeds veranderende mode ten opzichte van weelde-artikelen geheel wisselvallig, en bovendien behoorden lang niet alle belaste artikelen tot de overtollige weelde ¹⁾. De belasting op couranten, almanakken en andere gedrukte stukken was eene belemmering voor volksontwikkeling en beschaving.

Zoowel het recht van patent als het klein-zegel der weelde-artikelen waren nieuw. Men had „in Zweden, en vervolgens in Frankrijk, met een gewenschten uitslag, de faculteit om eenig Bedrijf, welke dan ook, uitteöfenen, met eene Belasting bezwaard, door het doen uitgeven van publieke Acten van Admissie, voor welke, naar gelang van het Bedrijf, de Klasse van den Contribualen, de plaats waar, zekere prijs wierd betaald. Zoodanig iets bij ons intevoeren, doch de Belasting door middel van het Zegel op de Acte te heffen, (was) hier de bedoeling.” De patentbelasting kwam in de plaats van de rechten, welke vóór 1795 aan de besturen der gilden moesten worden voldaan ²⁾. De belasting der artikelen van weelde werd van Engeland overgenomen.

3. „Binnenlandsch Last-, Water-Plaizier en Passage-

1) Vgl. Vissering, Handb. n°. 874.

Paul Leroy-Beaulieu, t. a. p. I, bl. 421: „vouloir taxer par le menu tous les objets de luxe, ce serait donner à l'État une tâche inextricable et assujettir les citoyens à un contrôle insupportable.”

2) Vgl. Vissering, Handb. n°. 821.

geld," eene belasting „geheven van alle Binnenlandsche Schepen en Vaartuigen, van welken aard en natuur, of tot welke einden dezelve zullen zijn geschikt, hetzij tot Transport en vervoer van Waaren, Goederen en Koopmanschappen, ofte tot eenig ander einde of tot vermaak dienende, mitsgaders op het gebruik derzelve voor of ten behoeve van Passagiers." (Ord. 6 December 1805, P. A. B. I, bl. 194).

Binnenlandsche beurtschepen en vrachtschuiten betaalden „naar de Lasten, die dezelve kunnen laden, de Reizen die zij doen, en de Wateren, die zij bevaren, van eene Gulden per schuit, tot drie Guldens het Last; alle Volks of Passagiers Schuiten — bij wijze van Tauxatie en Quotizatie, in evenredigheid van de verdiend wordende Vrachten, (en) alle andere Vaartuigen van Plaizier, naar de qualiteit van dezelve." Deze belasting werd opnieuw geregeld bij de wet van 23 Januari 1809 (P. A. B. IV, bl. 22); vaartuigen die uitsluitend dienst deden tot het overbrengen van passagiers, werden toen van het lastgeld vrijgesteld, voor het overige kwam de nieuwe wet in hoofdzaak met de oude overeen ¹⁾.

Bij de invoering dezer belasting vervielen „alle Tol-
len en Belastingen, welke binnen deze Republiek op den

1) Bij koninklijk decreet van 13 December 1806 (P. A. B. II, bl. 360) waren alle schepen, welke uitsluitend gebruikt werden tot het vervoeren van meede naar de meestoven, van het lastgeld vrijgesteld.

Binnenlandschen Handel, Vervoer en Doorvoer van Waaren, Goederen en Koopmanschappen, mitsgaders Passagiers, zijn gelegd, zoomede de Plaizier-gelden of Belastingen op Jagten, Boeijers, en andere Vaartuigen van vermaak, voor zooverre deze Belastingen en Tollén, ten behoeve van den Lande — (werden) geheven, — voor zooverre daaromtrent — (geene) uitzondering (werd) gemaakt.”

Het thans besproken middel was ten opzichte van het vervoer te water, wat het land-pleizier- en -passagegeld was ten opzichte van het vervoer te lande. Deels vulden beide belastingen het patentrecht aan, deels werkten zij als accijnzen.

4. Accijnzen op:

a. „Zout, hetwelk binnen de Bataafsche Republiek is geraffineerd, en door de Zoutzieders — wordt uitgeslagen, — (en) Pekel (anders Woes genaamd) welke bij hun zal worden uitgeslagen, — en wel: van iedere zak zout vijf Guldens, en van ieder Oxhoofd Pekel van zes Ankers, zes Guldens.” (Ord. 18 December 1805, P. A. B. I, bl. 402, vervangen door wet 24 Februari 1809, P. A. B. IV, bl. 71).

b. Zeep, „hetzij hard of zacht, welke binnen de Bataafsche Republiek is gefabryceerd, en door de Zeepzieders of Zeepmakers wordt uitgeslagen, — en wel van iedere honderd ponden harde Zeep — vijf Guldens, en van iedere Ton zachte Zeep, wegende twee honderd

en veertig ponden, twaalf Guldens." (Ord. 24 December 1805, P. A. B. I, bl. 426, vervangen door wet 21 December 1805, P. A. B. III, bl. 509).

c. Gemaal, ten bedrage van *f* 108 „van ieder last Tarwe of Spelt, mitsgaders Mastelein of Tarwe met Rogge, of ook Tarwe met andere Granen vermengd," en van *f* 45 „van ieder last Rogge, of Rogge met eenige andere Granen, (Tarwe alleenlijk uitgezonderd) vermengd." (Ord. 17 December 1805, P. A. B. I, bl. 308). Bij de wet van 8 Januari 1807 (P. A. B. II, bl. 376) werd de accijns op rogge teruggebracht van *f* 45 tot *f* 21.12 per last.

d. Beestiaal, ten bedrage van drie stuivers van elke gulden der geschatte waarde „van alle Stieren, Ossen, Koeijen, Vaarsen, Pinken, Kalveren, Varkens, Speenvarkens, Schapen en Lammeren, welke binnen de Baatafsche Republiek worden geslagt," (Ord. 6 December 1805, P. A. B. I, bl. 228.)

e. Turf, ten bedrage van vier stuivers „van ieder Ton Spon- of Bagger-turf," twee stuivers van iedere ton „zwarte turf, die van de hooge Veenen of uit andere Veengronden alleenlijk af- of uitgestoken, afgegraven of uitgegraven, en mitsdien niet tot Bagger gemaakt of bereid wordt," en één stuiver van iedere ton „zoogenaamde Zand-kluiten of Zand-turf" (Ord. 10 Januari 1807, P. A. B. II, bl. 399).

f. „Inlandsche Koren-Brandewijn, Jenever en inland-

sche Brandewijn van Wijn, gedistilleerde Wateren en fijne Likeuren," ten bedrage van *f* 30 per okshoofd jenever of moutwijn, en *f* 40 per okshoofd brandewijn, gedistilleerde wateren of fijne likeuren (Ord. 3 Januari 1806 P. A. B. I, bl. 476). Bij de wet van 2 December 1806 (P. A. B. II, bl. 347) werd de impost op jenever en moutwijn van *f* 30 tot *f* 42 per okshoofd, en die op brandewijn van *f* 40 tot *f* 48 verhoogd.

g. Wijn, ten bedrage van „van vier en twintig Guldens van ieder Oxhoofd, dat binnen de Bataafsche Republiek ter consumtie wordt ingeslagen" (Ord. 3 Januari 1806, P. A. B. I, bl. 514). Bij de zooeven vermelde wet werd deze accijns verhoogd tot dertig gulden per okshoofd.

In het belang der nijverheid waren in de accijns wetten verschillende gunstige bepalingen opgenomen ten aanzien van het verbruik van veraccijnsde waren in fabrieken en trafieken.

Overzien wij nu de gezamenlijke accijnzen uit het stelsel van 1805 dan treft het ons, dat vijf van de zeven rusten op noodzakelijk levensbehoeften, en slechts twee min of meer rekening houden met de draagkracht der inwoners. Bij deze overweging gevoelen we ons geneigd terstond een veroordeelend vonnis uit te spreken; „dan, hierbij komt in aanmerking, dat het Bier geheel wordt vrijgelaten, het Kaarslicht onbezwaard blijft, de Binnenlandsche Fruiten en Brandhout, de

Aardappelen, de Azijn, de Tabak, het Mout, de Gist, de Gerst, de Boekweit, de Haver, de Gort, Koffij, Thee, Chocolate, Wolle Lakenen, en wat dies meer (toen) belast (was), buiten bezwaar blijven, immers aan niets anders onderworpen, dan aan de Belasting op de Patenten of Acten van Admissie voor diegenen, welke in deze speciën handel drijven, en waaraan ook alle anderen gelijkelijk onderworpen worden."

Deze opmerking uit de voordracht van het stelsel stemt tot nadenken. Immers vóór 1806 werd een zoo belangrijk deel der publieke inkomsten gevonden uit eene bonte mengeling van accijnzen, welke òf in het geheel niet òf althans weinig rekening hielden met den welstand der ingezetenen, dat het onmogelijk was al deze middelen op eens te laten vallen zonder het evenwicht in de staatsfinanciën geheel te verbreken. Men schafte een aantal oude imposten af en deed daarmede eene belangrijke schrede op den goeden weg; verder te willen gaan en alle belastingen op noodzakelijke behoeften te laten vallen zou dwaasheid geweest zijn. Maar eene vraag moet ons toch van de lippen: waren er niet onder de oude imposten, die in de plaats van of althans naast de uitverkoren zeven hadden behouden moeten worden? Ten einde hierop een antwoord te geven is het in de eerste plaats noodzakelijk de werking van de zeven accijnzen van het stelsel in het kort na te gaan.

Het zout is een voor de instandhouding van het

menschelijk lichaam noodzakelijk voedsel, zoowel armen als rijken hebben het noodig. De accijns op dit artikel houdt dan ook in het minst geen rekening met de draagkracht en werkt als een indirect hoofdgeld. Het verbruik van zout zou evenwel bij afschaffing van den accijns weinig stijgen, daar deze niet zoo sterk drukt, of de behoefte aan zout vindt zelfs bij de minder gegoeden niettegenstaande den accijns voldoende bevrediging. Van daar dat men m. i. te ver gaat door tegen den zoutaccijns aan te voeren, dat hij een schadelijken invloed op de volksgezondheid uitoefent.

Minder gunstig moet de zeepaccijns in dit laatste opzicht worden beoordeeld. Deze werkt de onreinheid ongetwijfeld in de hand. Vooral de minder gegoeden munten gewoonlijk niet uit door zindelijkheid. In de plaats nu van te trachten in dezen toestand, die vooral in tijden van besmettelijke ziekten, zoo veel gevaren voor leven en gezondheid oplevert, verbetering te brengen, werkt de staat door den zeepaccijns de reinheid tegen. Natuurlijk zou zonder den zeepaccijns niet ieder een even zindelijk zijn, maar wel zou verlaging van den zeep prijs het ook voor den minderen man gemakkelijker maken zich rein te houden. De staat die aan den eenen kant de volksgezondheid wil bevorderen en aan den anderen kant een zeepaccijns heft, werkt zijn eigen streven tegen.

Ook de accijns op het geslacht heeft een niet te

miskennen schadelijke werking; hij beperkt het vleeschverbruik van den minder gegoede, belet dezen daardoor zijne lichaamskrachten voldoende te onderhouden en werkt derhalve zwakheid en ziekte in de hand.

Van den accijns op de turf geldt ongeveer hetzelfde, hoewel — vooral bij de vrijlating van andere brandstoffen — in mindere mate. Ook werkt deze accijns belemmerend op de industrieën, voor welke het stoken van turf noodzakelijk is ¹⁾.

Bij de beoordeeling van den accijns op het gemaal stuiten we op eene moeilijkheid. Verschillende malen toch is beweerd, dat de accijns op het gemaal niet den verbruiker maar den grondeigenaar treft.

Nemen we ter oplossing van dit vraagstuk voor een oogenblik aan, dat de belasting werkelijk alleen den grondeigenaar treft, en derhalve de prijs van het graan niet doet stijgen. Wanneer nu zonder den accijns de hoeveelheid graan, die van eenig stuk grond wordt getrokken, eene geldswaarde van A vertegenwoordigt en een accijns wordt opgelegd van een derde van den prijs van het graan, zal naar onze onderstelling het gevolg hiervan zijn, dat van de opbrengst $A \frac{1}{3}$ aan den staat komt en $\frac{2}{3}$ voor grondeigenaar en pachter overblijft; en daar dit voor alle met graan bebouwde gronden eveneens het geval zal zijn, blijft voor alle grondeige-

1) Vgl. Economist, 1863, bl. 225—242.

naars en pachters van bouwland slechts $\frac{2}{3}$ van hetgeen zij vroeger trokken over.

Maar vóór het opleggen van den accijns was al de grond, welks bebouwing nog rekening gaf, reeds in cultuur gebracht. Stel nu de minst vruchtbare grond gaf een opbrengst B, dan moet ook na het opleggen van den accijns voor den bebouwer minstens een opbrengst B overblijven, en aangezien van elken grond $\frac{1}{3}$ der opbrengst aan den staat komt, kan dus nog alleen de bebouwing van dien grond rekening geven, welks opbrengst $\frac{3}{2}$ B bedraagt. Al de grond van minder kwaliteit zal of braak blijven liggen of voor andere doeleinden worden gebruikt. De aangeboden hoeveelheid graan zal dus met evenveel verminderen als de gezamenlijke opbrengst bedroeg van alle grondstukken, die tusschen $\frac{3}{2}$ B en B opleverden.

In onze onderstelling nu is de prijs en derhalve ook de vraag constant gebleven, en blijft dus een deel der behoefte onbevredigd. Doch juist doordien de behoefte niet geheel wordt bevredigd, zal de prijs rijzen; hierdoor zal het aanbod vermeerderen, doordien de bebouwing van grond, die minder dan $\frac{3}{2}$ B oplevert, nu weer winstgevend wordt. De prijsverhooging zal eerst ophouden op dat punt, waar de vraag en het aanbod tegen den verhoogden prijs elkander dekken.

Nu is het een algemeen bekend verschijnsel, „dat de prijzen der eerste levensmiddelen bij eene vermin-

dering der hoeveelheid in veel sterker verhouding klimmen dan de hoeveelheid afneemt," (Mr. J. d'Aulnis de Bourouill, Het inkomen der maatschappij. Leiden, 1874, bl. 99), en omgekeerd, dat de vraag naar eerste levensmiddelen bij eene verhooging van den prijs in veel zwakker verhouding afneemt dan de prijs stijgt. Immers de behoefte aan eerste levensmiddelen kan niet onbevredigd blijven; bij eene verhooging van den prijs zal derhalve een grooter deel van het inkomen ter bestrijding dier behoefte worden besteed, en op minder noodzakelijke behoeften worden bezuinigd.

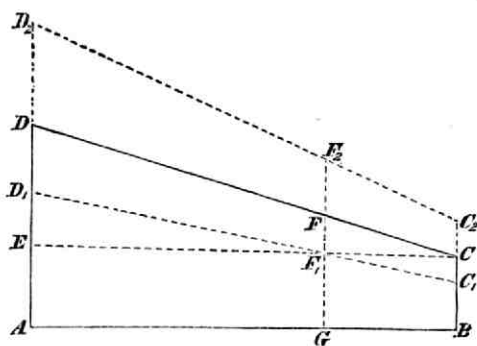
Ten einde nu deze bijna constant gebleven behoefte aan graan te kunnen bevredigen moet al — of ten minste nagenoeg al — het land, dat met graan bebouwd werd, in cultuur blijven. Doch dit is alleen mogelijk, wanneer de prijs van het graan met het volle — of bijkans het volle — bedrag van den accijns stijgt ¹⁾. Dat

1) Ter verduidelijking van het in den tekst geleverd betoog strekke achterstaande figuur.

Hierin meten we den bebouwbaren grond op de lijn A B af. B stelt den minst vruchtbaren grond voor, wiens bebouwing nog juist rekening geeft. De verticale lijnen A D, G F en B C stellen de in geldswaarde uitgedrukte opbrengst der verschillende gronden voor. Wordt nu een accijns geheven van $\frac{1}{3}$ van den graanprijs en steeg deze niet, dan zou van de opbrengst A D, slechts A D₁, van G F slechts G F₁ en van B C slechts B C₁ voor landheeren en pachters overblijven. D D₁, F F₁ en C C₁ zouden in de schatkist vloeien, doch in dit geval zou de grond van minder vruchtbaarheid dan G niet meer zonder verlies kunnen bebouwd worden. Moet echter het aanbod constant blijven, dan kan dit alleen, doordien de opbrengst in

het kleine deel van den accijns, dat niet den verbruiker treft, door den grondeigenaar en niet door den pachter wordt gedragen, valt ieder, die doordrongen is van de juistheid van Ricardo's theorie over de pachtwaarde van den grond, terstond in het oog.

Wat wij hier voor den accijns op het gemaal onderzochten, geldt voor alle accijnzen op noodzakelijke levensbehoef ten, zij treffen de verbruikers bijkans met het volle bedrag. Wel is het waar, dat dien ten gevolge de

graan, dat B oplevert, met het bedrag van den accijns verhoogd wordt. De opbrengst van B in geld zal dan zijn BC_2 en hiervan zal $C C_2$ aan den Staat, BC aan den landbouwer toekomen. Doch de prijs van het graan van den grond B kan niet stijgen, zonder gelijke stijging van al het aangeboden graan. De opbrengst in geldswaarde van G wordt derhalve $G F_2$ en hiervan komt $F F_2$ aan den Staat, die van A, $A D_2$, waarvan ook $D D_2$ in de schatkist vloeit, zoodat voor landheeren en pachters de oorspronkelijke bedragen van A D, G F en B C overblijven.

loonen op den langen duur moeten stijgen, maar in de overgangperiode zijn dergelijke accijnzen een ware last op de schouders der mindergegoeden. Hier tegenover staat, dat bestendiging van sinds lang geheven accijnzen op eerste levensmiddelen, zooals in 1806 plaats greep, door de arbeidende klasse veel minder sterk gevoeld wordt, dan met invoering van nieuwe accijnzen op noodzakelijke behoeften het geval is.

Keeren wij thans tot den gemaalaccijns van 1806 terug, dan moeten we nog wijzen op de goede eigenschap van dezen accijns, dat hij de rogge aanmerkelijk lager belastte dan de tarwe, een voordeel dat door de wet van Januari 1807 niet onbelangrijk verhoogd werd.

Doch niettegenstaande men door de lagere belasting van de rogge den accijns op het gemaal ten minste eenigszins rekening deed houden met de draagkracht, geen der vijf besproken accijnzen stond met deze draagkracht in evenredigheid. Verre van dien; al deze accijnzen werkten als indirecte hoofdgelden progressief in omgekeerde richting. En is dan de vraag niet gerechtigd, of het niet eene verkeerde politiek was den accijns op tabak en den accijns op bier af te schaffen, en brood, vleesch, zout, zeep en turf te blijven bezwaren? Ware het althans niet beter geweest naast de imposten op deze laatste artikelen ook de beide genoemde accijnzen te laten bestaan? Mij dunkt ongetwijfeld. Men kan een tegenstander zijn van de invoering van een accijns op

tabak, waar deze niet bestaat, en toch moeten erkennen, dat wanneer zoowel tabaks- als gemaalaccijns geheven worden, de laatste voor afschaffing meer in aanmerking moet komen dan de eerste. Men kan een accijns op bier weinig gewenscht achten — en ook schrijver dezes is voor een groot deel deze meening toegedaan, — maar boven den accijns op gemaal of op zout moet hij toch ver de voorkeur verdienen ¹⁾).

De accijnzen op wijn en sterken drank zijn veel meer in overeenstemming met de eischen, die men aan eene belasting stellen mag, dan de vijf andere van het stelsel van 1805. De accijns op sterken drank vervult eene dubbele roeping. Bij de heffing van dezen impost wordt niet alleen gelet op de draagkracht van den verbruiker, maar ook op het maatschappelijk belang. Dit belang nu eischt het te keer gaan van het misbruik van sterken drank; kan de wetgever hiertoe het zijne bijdragen en daarmede tevens eene bate aan de schatkist verzekeren, zoo is hij hiertoe niet slechts gerechtigd, maar verplicht. Immers hij doet hiermede de dubbele weldaad van een kwaad tegen te gaan en ontlasting (positieve

1) „Ein Reich, welches in der Lage ist, durch Tabak- und Getränkesteuerreform die Salzeinnahmen überflüssig zu machen, musz Englands Beispiel folgen und die Salzsteuer, welche Frankreich 1848 ermäsigt und auch 1871 wieder zu erhöhen unterlassen hat, aufheben. Landwirthschaft und Industrie gewännen bei dieser gerechtesten, obwohl negativen Steuerreform unberechenbar viel.“ Schäffle, Steuerpolitik, bl. 32.

of negatieve) te bewerken, daar waar belasting belemmerend zou werken en waar belemmering schadelijk zou zijn. De gemoedelijke tegenwerping, dat een Staat geen voordeel mag trekken uit eene volkskwaal, behoeven we hier niet in het breede te weerleggen. Van meer beteekenis zijn een tweetal andere bezwaren.

Zoodra eene belastingwet wordt te baat genomen ter bereiking van een ander oogmerk dan stijving der schatkist, gaat — zoo zegt men — het zuiver karakter der belasting verloren en blijft de draagkracht niet meer de eenige maatstaf der heffing. Deze opmerking is zeer waar, maar meer doctrinair dan praktisch; immers de draagkracht moet dan alleen de eenige maatstaf zijn, wanneer men niet anders wil dan belasten, zoodra men tevens een ander doel bereiken wil, heeft men een tweede maatstaf aan te leggen. Dat het moeilijk is in zoodanig geval het juiste midden te houden, kan niet worden tegengesproken. Maar moeilijkheid in de toepassing mag geen reden zijn om naar de bereiking van het gewenschte tweeledig doel niet te streven. Het is beter een goed doel slechts ten halve te bereiken, dan het geheel te verwaarloozen.

Eene tweede opmerking van niet te miskennen gewicht is deze, dat men door de heffing van een hoogen accijns op sterken drank den minderen man er toe brengt een groot deel van zijn inkomen te besteden voor het genot van jenever. Bij elke verhooging van den accijns

wordt dit deel bovendien noodzakelijk grooter. Ten eerste evenwel verliest men bij deze tegenwerping uit het oog, dat het juist het doel is door het jeneververbruik duur te maken hierin vermindering te brengen, een doel dat in vele gevallen zeker wel bereikt wordt. Maar er is meer; blijkt toch dat de accijns geen vermindering brengt in de consumtie van sterken drank, dan zal op den langen duur eene stijging der loonen het gevolg zijn. In het overgangstijdperk nu zal de accijns zeker onevenredig zwaar drukken, maar men vergeete niet, dat hij die zijn jeneververbruik wil verminderen dezen last van zich kan afschuiven en dat zoodanige afschuiving juist het oogmerk is, welks bereiking men zich voorstelt.

Een hooge accijns op gedistilleerd heeft ongetwijfeld even als elke belasting zijne bezwaren, deze worden echter door de voordeelen ruimschoots opgewogen. Bovendien houdt deze accijns wel degelijk eenigszins rekening met de draagkracht; immers slechts in zeer bijzondere gevallen is het gebruik van sterken drank eene noodzakelijke behoefte, gewoonlijk is het weelde of misbruik.

Dat de accijns de branderijen drukt en benadeelt, zal niemand ontkennen; evenwel moet de waarde van elken tak van handel of nijverheid, uit algemeen maatschappelijk oogpunt, worden beoordeeld naar de nuttigheid van het product, dat voortgebracht of verhandeld wordt.

Nu is de sterke drank, ook uit dit oogpunt, verre van nutteloos, maar minder dan nutteloos is elke hoeveelheid daarvan, die voor het gebruik niet noodig, voor het misbruik bestemd is. Zoolang nu meer wordt voortgebracht en verhandeld dan gebruikt wordt, is het in het belang der maatschappij zoodanige nijverheid, zoodanigen handel niet te steunen, maar te bemoeilijken. Natuurlijk moeten evenwel ook op dit gebied geweldige schokken zooveel mogelijk worden vermeden. *Mutatis mutandis*, strekken deze redenen evenzeer tot ontzenuwing — althans tot verzwakking — van de bezwaren, die men voortdurend tegen de invoering van een accijns op tabak hoort aanvoeren.

Na al hetgeen over den accijns op het gedistilleerd gezegd is, behoeft die op den wijn geene lange bespreking. Deze vereenigt beide voordeelen van den accijns op het gedistilleerd in zich, evenwel in andere verhouding. Hij houdt namelijk veel meer rekening met de draagkracht der verbruikers, daarentegen bewijst hij veel minder — zoo al eenigen — dienst als middel tot het te keer gaan der dronkenschap.

5. „De Impost op de Waag, — een Waaggeld van alle Waaren en Koopmanschappen, die men boven de twintig ponden bij Gewigt verkoopt of ter Waag doet wegen.” (Ord. 13 December 1805, P. A. B. I, bl. 256).

6. „De Impost op de Ronde Maat, — eene Belasting van alle Waaren en Koopmanschappen, welke met

de Ronde Maat gemeten of verkocht worden.” (Ord. 13 December 1805, P. A. B. I, bl. 285).

De tarieven van beide deze middelen kwamen overeen met die, welke in de provincie Holland hadden gegolden. Beide deze belastingen belemmerden den handel en verhoogden voor een deel de accijnzen en invoerrechten. Zij droegen eenigszins het karakter van retributiën en drukten meer door de formaliteiten der heffing dan door hun zwaarte. In de toelichting bij het ontwerp op het recht van de waag werd dit middel geprezen: „deels, als een Object van jaarlijksch inkomen voor den Staat, het welk, ofschoon aanzienlijk door de menigvuldigheid der Voorwerpen aan de Belasting onderhevig, echter bij de Ingezetenen naauwelijks gevoeld zal worden, uit hoofde der geringheid van de telkens gevorderde betaling; deels ook, om dat de verplichting, om de Goederen ter Waag te brengen, de Kooper voor de juistheid van het Gewigt vrij beter waarborgt, dan bij aldien alles zonder Controle op eigen schalen wierdt gewogen; en bovendien pleit ten voordeele dezer Belasting, dat de Ingezetenen in de meeste Departementen, het zij dan als eene Provinciale, het zij als eene Plaatselijke inrigting, aan het Middel van de Waag van oudsher, gewoon zijn geweest.” Dit laatste argument is ongetwijfeld het meest steekhoudend; bij de vorige wordt de last der formaliteiten te veel weggecijferd.

7. „De Impost op onderscheidene Buitenlandsche

Producten, — bij den invoer van dezelve binnen deze Republiek, en onverminderd zoodanige gewone Inkomende Regten, als onder de benaming van Convoyen en Licenten, tot dus verre zijn geheven, en in het vervolg zullen geheven worden.” (Ord. 18 December 1805, P. A. B. I, bl. 366)¹⁾.

„Onder de Middelen, welke bij den Invoer te percipieren (werden) voorgesteld, (waren) slechts weinige nieuwe.” De meeste waren reeds vroeger hetzij in Holland, hetzij in eenig ander gewest bekend. „Door dezelve bij den Invoer te heffen, wordt dit voordeel voor de Ingezetenen geboren, dat, voor zoo verre onze Bodem of Trafieken de bezwaarde Artikelen mede opleveren, en dezelve door een der andere Algemeene Belastingen niet worden bezwaard, dezelve geheel vrij blijven.” Bij de vaststelling der invoerrechten was dan ook niet alleen gelet op het bedrag van de accijnzen op binnenlandsche producten, maar bleef ook bescherming van enkele takken van inlandsche nijverheid niet geheel buiten spel. Deze bescherming bleef echter binnen matige grenzen beperkt.

Het groote voordeel der algemeene invoerrechten was

1) De impost op buitenlandsch gedistilleerd werd geregeld bij ordonnantie van 24 December 1805 (P. A. B. I, bl. 445) en verhoogd bij de wet van 2 December 1806 (P. A. B. II, bl. 347), te gelijk met de verhooging van den accijns op binnenlandsch gedistilleerd. Eene nieuwe regeling en verhooging onderging dit middel door de wet van 4 Februari 1809 (P. A. B. IV, bl. 48).

het vervallen der provinciale; dit kwam het binnenlandsch verkeer uitnemend te stade, de gewestelijke tolliniën werden vernietigd en daardoor eene groote belemmering voor den binnenlandschen handel weggenomen.

Het is niet oneigenaardig op te merken, dat men de convoeien en licenten onveranderd liet, en de nieuwe algemeene invoerrechten „de gedaante van eene afzonderlijke Belasting en de benaming van Impost (gat), ten einde aan geene vreemde Natiën gelegenheid te geven, om zich te beklagen over de verhooging onzer Inkomende Regten, en de gevolgen te vermijden, welke zulks zoude kunnen te weeg brengen.” (Missive van 11 November 1805 van den Secretaris van Staat voor de Financiën aan den Raadpensionaris).

Ten gevolge van dit diplomatische kunstje bleef het plakkaat van 1725 de grondslag voor de heffing der in- en uitgaande rechten, waartoe ook het last- en veilgeld behoorde; de wijzigingen in het tarief sedert dien tijd gebracht, bleven behouden en nieuwe wijzigingen kwamen nu en dan tot stand ¹⁾.

De verhouding tusschen het buitenlandsch en het binnenlandsch lastgeld was dezelfde als die tusschen het

1) Behalve de temporaire belastingen en ontlastingen, welke sedert 1795 bij verschillende wetten jaarlijks plaats vonden, voerde de wet van 29 December 1809 (P. A. B. IV, bl. 534) eenige permanente wijzigingen in.

buitenlandsch en het binnenlandsch landpassagegeld, waarover we boven spraken.

8. Recht van Successie, ten bedrage van 10 % van het zuiver saldo van elke nalatenschap binnen de republiek. Vrijgesteld was elke nalatenschap beneden f 300, en voorts al hetgeen werd geërfd in de rechte nederdalende lijn, of wel door ouders van hunne kinderen of door echtgenooten, welke kinderen nalieten, van elkander. Van het aandeel hetwelk hun ab intestato toekwam, betaalden grootouders en broeders of zusters 5 %, en bloedverwanten in de zijlinie in den derden graad $7\frac{1}{2}$ % (Ord. 4 October 1805. P. A. B. I, bl. 53).

Dit middel was geheel nieuw en „van een gansch anderen aard — dan de — bestaande Impost op de collaterale successie. Immers deze wierdt in de meeste Departementen slechts geheven van een zeker bijzonder soort van Goederen of Bezittingen, terwijl andere van dien last bevrijd bleven; in zommige dier Departementen was zelfs geen onderscheid tusschen de graden van Maagschap daargesteld, en de opbrengst was voor ieder even zwaar: deze last integendeel moet worden opgebracht naar het zuiver overschot van elken Boedel, die door een Bataafsch Ingezeten en bij zijn overlijden wordt nagelaten.”

Men was te recht van oordeel, dat „het Regt van Successie, van een gansch anderen aard dan de overige Belastingen is; immers daar deze laatste door een ieder

moeten worden opgebragt van het geen hij werkelijk bezit, en dus zijn effectief vermogen, even daar door, verminderen, zoo betaald hier integendeel niemand, dan alleen in dat geval, wanneer hij zijne Bezittingen vermeerderen, en zijne Finantiële vermogens ziet verbeteren; hij stort dus, billijk, alleen een klein gedeelte van dat geen, het welk hij van elders verkrijgt in 's Lands Schatkist over, zonder iets van zijnen vorigen eigendom daarbij te verliezen. — Dit raisonnement, (men erkende zulks) kan, te ver getrokken wordende, tot absurde consequentiën aanleiding geven, maar (men was) tevens overtuigd, dat daar het belang eener Burger Maatschappij, van de Ingezetenen te regt vorderd, dat deze een gedeelte hunner Bezittingen opofferen om aan de behoeften dier Maatschappij tegemoet te komen, die opoffering nimmer minder hard, minder drukkend is, dan wanneer zij geschied, bij gelegenheid, dat men nieuwen aanwinst van Goederen doet, en dat zelfs het Opperbestuur juist om die reden met betrekking tot het quantum, 't welk daarvan wordt gevorderd, een stap verder kan en mag gaan dan anderszins deszelfs Vaderlijke toegevenheid van zich zoude kunnen verkrijgen" (Verslag van de commissie van rapporteurs over het ontwerp).

Het is bijzonder opmerkelijk, dat men, na in den loop dezer eeuw deze eenvoudige en rationeele rechtvaardiging van het successierecht door allerlei geleerde bespiege-

lingen te hebben vervangen¹⁾, thans weer tot haar terugkeert²⁾. Ik aarzel niet deze teruggang een gelukkig verschijnsel voor de wetenschap der financiën te noemen.

Het recht van successie behoort m. i. in het algemeen tot de billijkste belastingen, het drukt op hen, aan wie eene vermeerdering van vermogen ten deelt valt en wel op het oogenblik, dat deze vermeerdering plaats grijpt; m. a. w. het treft waar en wanneer eene verhooging van draagkracht aan het licht komt. Deze verhooging van draagkracht zal voor nauwe bloedverwanten van den erflater, en wel vooral voor kinderen, betrekkelijk minder zijn dan voor anderen, die een gelijk vermogen door erfenis of legaat verkrijgen. Kinderen toch richten gewoonlijk reeds bij het leven van hunne ouders hunne leefwijze min of meer in, naar hetgeen hun later uit de erfenis hunner ouders ten deel zal vallen, en ook bij andere nauwe bloedverwanten is dit

1) Bijv. door het successierecht als eene gekapitaliseerde rentebelasting op te vatten (Zie Mr. S. Vissering, Handboek, n°. 859; Rau, Finanzwissenschaft, 4e dr., II, § 405; J. P. Sprenger van Eijk, De wetg. op het regt v. successie, 's Hage, 1871, bl. 7) of door het te beschouwen, als de betaling voor den dienst, dien de staat, als „garant de l'exécution des volontés du mourant,” aan de erfgenamen bewijst (Zie Paul Leroy Beaulieu, t. a. p. I. bl. 489).

2) Zie Ad. Wagner, Allgemeine Steuerlehre, Leipz. u. Heidelb., 1880, bl. 455 v.v.; K. Fr. Schall. Verkehr- und Erbschaftsteuern, in Schönbergs Handb. der pol. Oek., Tübingen, 1882, II, bl. 386 v.v.

dikwijls, hoewel in mindere mate, het geval. Op dezen grond is de lagere belasting van hetgeen door nauwe bloedverwanten wordt geerfd, zooals die naar de wet van 1805 plaats vond, geheel gewettigd ¹⁾.

Daarentegen was de vrijlating van de rechte lijn eene beginsellooze traditie. Het is waar, er zijn gevallen, waarin de draagkracht der erfgenamen, bij successie in de rechte lijn, eer vermindert dan vermeerderd: namelijk wanneer de overledene door de vruchten van zijn arbeid of door welke andere persoonlijke inkomsten ook, geheel of ten deele in de behoeften der erfgenamen voorzag. Maar dit niet te ontkennen feit wettigt nog niet de vrijlating van de rechte lijn; het vordert slechts, dat de belasting zoodanig worde ingericht; dat zij in de bedoelde gevallen òf in het geheel niet- òf althans tot zeer matig bedrag verschuldigd zijn zal. De mogelijkheid van dergelijke inrichting hoop ik later aan te toonen.

Het bezwaar tegen de succesiebelasting in de rechte lijn, dat de kinderen geacht moeten worden reeds tijdens het leven hunner ouders zeker medeëigendom in het vermogen van deze te hebben, is van veel minder gewicht. Zoodanige fictie kende ons recht ook in 1806 niet, en al had het die gekend, eene belastingwet heeft met geene enkele rechtsfictie te maken, slechts de wer-

1) Vgl. Vissering, t. a. p. n°. 860.

kelijkheid is voor haar van belang. „Mit abstracten Begriffen zählt man keine Steuern,” zegt Schall zeer te recht (t. a. p. II, bl. 282).

Als bezwaar tegen de successiebelasting wordt dikwijls nog aangevoerd, dat zij niet kan worden bestreden uit het inkomen van den belastingplichtige en het nagelaten kapitaal derhalve gemeenlijk vermindert. Het zou dwaasheid zijn het hier aangewezen feit te willen ontkennen, maar het bewijst niet genoeg. In de eerste plaats merke men op, dat de belasting niet van jaar tot jaar, maar van sterfgeval tot sterfgeval wordt geheven en dat het dus gewoonlijk zeer wel mogelijk is, in deze periode de vermindering, die het nagelaten kapitaal door de belasting heeft ondergaan, weder aan te vullen ¹⁾. Maar bovendien, al vermindert de belasting ook het nagelaten kapitaal, is het volstrekt niet noodzakelijk, dat zij het in den Staat voorhanden kapitaal verkleine; of dit al dan niet zal geschieden, hangt af van de wijze, waarop de Staat zijne inkomsten besteedt. Zoodra deze daarvan evenveel tot kapitaalvorming gebruikt, als hij door zijne belasting rechtstreeks aan het kapitaal der ingezetenen onttrekt, is er geene kapitaalvermindering, maar kapitaalverplaatsing. Dit belet niet, dat het successierecht de kapitaalvorming

1) Vgl. Schall, t. a. p. bl. 410.

indirect stremt, evenwel heeft het deze eigenschap met elke belasting, ja met elke uitgave, welke ook, gemeen.

9. „Middel van het klein Zegel — geheven en betaald van alle Acten, Munimenten en Instrumenten, Geschriften, Requesten, Producten, mitsgaders van Koppen van dien” (Ord. 28 November 1805, P. A. B. I, bl. 86).

Het klein zegel omvatte niet alleen wat wij thans nog onder het zegelrecht verstaan maar ook hetgeen wij nu tot het registratierecht rekenen. De ordonnantie van 1805 kende zoowel vaste als evenredige rechten; het recht op den overgang van onroerende goederen bedroeg ongeveer 3 % van de waarde, dat op aanstellingen 5 % van het traktement. De nieuwe belasting verving dan ook niet alleen het vroeger provinciaal klein zegel, maar ook de provinciale 40^e penningen en de ambtgelden. Bij het tarief had men getracht het bedrag van het recht eenigermate in evenredigheid te brengen met de belangrijkheid der akten, dat hierbij evenwel veel van de persoonlijke opvatting des ontwerpers afhing, behoeft nauwlijks te worden gezegd.

Door de wet van 26 December 1806 (P. A. B. II, bl. 362) werd het klein zegel uitgebreid op alle binnen het rijk plaats hebbende rentebetalingen van leeningen ten laste van buitenlandsche staten, maatschappijen of particulieren; het recht was evenredig aan het bedrag van den interest en verschuldigd door den renteheffer.

In verband hiermede onderwierp de wet van 29 December 1806 (P. A. B. II, bl. 369) alle buitenlandsche effecten, welke bij het overlijden van een inwoner van het rijk in zijn boedel aanwezig waren, aan een recht van overgang van gelijke hoogte als het successierecht. Door dezelfde wet werd het recht van successie met een tiende verhoogd.

Deze poging om de ingezetenen te dwingen hun geld in binnenlandsche fondsen te beleggen verdient zeker weinig goedkeuring, deels om de moeilijkheid der controle, deels om de scheeve verhouding in de geldmarkt, die zij veroorzaakte. Dwang in dit opzicht is zeer bedenkelijk; indien de binnenlandsche fondsen beter zijn, zal eigenbelang de kapitalisten er wel toe brengen in deze fondsen hun geld te beleggen; zijn zij minder goed dan buitenlandsche, zoo is het ten hoogste onrechtvaardig de kapitalisten tot eene minder voordeelige belegging te willen dwingen.

Over de waarde der zegelbelasting in het algemeen durf ik geen oordeel te vellen. Is zij inderdaad niets anders dan een vernuftig middel om aan de schatkist eenige inkomsten te verzekeren? Of berust zij, althans in beginsel, op meer verdedigbare gronden? Dit vraagstuk is te moeilijk en te zeer betwist, dan dat ik trachten zou hier ter loops eene besliste meening neer te schrijven. Voor zoo ver het zegelrecht eene retributie voor ontvangen diensten is, berust het in elk geval

op verdedigbare gronden. In 1806 werd het in hoofdzaak als zoodanig beschouwd, doch slechts voor een klein deel was deze beschouwing gewettigd. Het recht op den overgang van onroerend goed was eene belemmering voor den landbouw en drukte voornamelijk op het kleine grondbezit, dat veel meer dan het groote onder den hamer komt ¹⁾).

9. „Collectief Zegel of billet-geld, — zijnde eene Quitantie van betaalden impost, en welke zich regelt naar de hoegrootheid der betaling.” De voordracht noemde het voorts „een der schoonste vindingen tot controle der Middelen.” Het was in werkelijkheid eene vrij onevenredige verhooging der verschillende middelen. Eene afzonderlijke ordonnantie hieromtrent bestond niet; in de verschillende besproken belastingwetten kwamen bepalingen over het collectief zegel voor. De regeering van 1805 vond het collectief zegel niet alleen onmisbaar tot stijving van 's lands kas, maar ook wegens „deszelfs weldadigen invloed over de overige Middelen” ²⁾).

Het stelsel van algemeene belastingen, waarvan ons overzicht thans ten einde is, werd nog aangevuld door de wet van 11 Maart 1807 (P. A. B. II bl. 461) op het verwerken, invoeren en verkoopen van gouden en

1) Vgl. Vissering, Handboek, n°. 857.

2) Vgl. over de verschillende middelen:

Sickenga, t. a. p. bl. 115—167.

Engels, t. a. p. bl. 190—209.

zilveren werken. Deze wet voerde namelijk tevens eene belasting op die voorwerpen in, ter hoogte van f 4.15 van elk ons goud en 6 stuivers van elk ons zilver. Dit recht was echter minder eene belasting in engeren zin dan eene retributie. Door de keuring toch van het gehalte door staatsambtenaren konden de koopers van gouden en zilveren werken met minder kosten en moeiten zich waarborgen tegen bedriegerijen, dan anders het geval zou zijn geweest, en de belasting was niets anders dan het loon voor dezen dienst door den Staat aan den kooper bewezen. Het recht werd dan ook wel door den verkoper betaald, doch met de bedoeling, dat hij zijn voorschot in de verhooging van den koop-prijs zou terugvinden. In dit opzicht stond deze impost met de accijnzen volkomen gelijk ¹⁾).

De invoering van het algemeen stelsel bracht groote vereenvoudiging in het beheer en de invordering der belastingen met zich ²⁾). Verpachting, admodiatie en monopolie werden afgeschaft, de invordering der belastingen rechtstreeks door den Staat werd een regel zonder uitzonderingen. De administratie der middelen te lande werd geheel aan de departementale besturen onttrokken ³⁾); ook de afzonderlijke administratie der rechten

1) Vgl. Gogel, Mem. en Corr. bl. 459.

2) Vgl. Schimmelpenninck, t. a. p. II, bl. 147.

3) Zie art. 15 en 16 van het Regl. voor de Dep. Best.; en Ord. 17 Januari 1806 (P. A. B. II, bl. 35).

van in- en uitvoer werd opgeheven. „Hoe meer raderen hoe slechter het werktuig gaat; — eenvoudigheid geeft klem, kracht en gemak,” zoo was Gogels meening over de administratie ¹⁾).

Het was dan ook geheel tegen Gogels wil, dat met het eenvoudige stelsel gebroken werd door de wet van 31 Maart 1809 ²⁾), waarbij ten opzichte der rechten van n- en uitvoer, naar het voorbeeld van Frankrijk, eene afzonderlijke directie werd ingevoerd. De wet van 13 April 1807 (Verz. v. wetten, II, bl. 123) droeg het toezicht en de administratie der middelen te lande weder op aan de departementale besturen, de landdrosten en de assessoren ³⁾). Doch zoozeer was toen reeds met den gewestelijken invloed op de nationale middelen gebroken, dat zelfs de grenzen der departementen ten aanzien van de heffing eenigszins waren gewijzigd ⁴⁾). In zijn voorstel hieromtrent aan den Raadpensionaris zeide Gogel, dat dit oppervlakkig beschouwd scheen te strijden tegen de bepaling der staatsregeling, welke de grensscheidingen tusschen de departementen onveranderd liet, maar zeer te recht meende hij, „dat men het daar voor (mocht)

1) Zie Sillem, t. a. p. bl. 237.

2) Verz. van Wetten van Z. M. d. K. v. H., Amst. bij Allart, III, bl. 150.

3) Zie ook art. 22—25 van het decreet van 29 April 1807, Verz. v. wetten II, bl. 132.

4) Zie Notificatie 20 Maart 1806, P. A. B. II, bl. 144.

houden, dat dezelve door de grenzen der departementen te laten op den ouden voet, bedoeld heeft, zulks te bepalen tot die objecten, welke werkelijk departementaal bleven.”

Hoe het met de oude verpondingen ging, zagen we bij de behandeling van deze belasting; de heffing van alle andere oude belastingen werd ingevolge de wet van 3 Januari 1806 (P. A. B. II, bl. 1) van af het begin van dat jaar gestaakt. Tot deze gelijktijdige afschaffing werd besloten, „vermits het voortdurend bestaan van sommige oude Belastingen, met en benevens eenige nieuwe, de harmonie van het geheel — verbreken zoude, — en eene ongelijkheid zoude introduceeren, regtstreeks inloopende tegen de letter en den geest van het genomen Besluit (tot invoering van een nieuw stelsel van algemeene belastingen), en bovendien naauwelijks uitvoerlijk, om dat dikwijls niet naauwkeurig kan worden bepaald, welke der oude Middelen door de nieuwe Belastingen worden vervangen” (Toelichtende missive van den Raadpensionaris van 26 December 1805).

Alvorens wij nu overgaan tot de uiteenzetting van hetgeen ten gevolge van het nieuwe stelsel met de departementale- en de gemeentebelastingen voorviel, eene uiteenzetting, die onmisbaar is voor eene juiste beoordeeling van het nieuwe stelsel in geheel zijn omvang, moeten we nog melding maken van eene proef met eene algemeene inkomstenbelasting door Koning Lodewijk

genomen, en van den weinig gunstigen uitslag, waarmede deze proef werd bekroond.

Toen bij decreet van 30 Maart 1808 tot de uitschrijving eener leening van *f* 30.000.000 werd besloten, werd tevens vastgesteld, dat tot dekking van rente en aflossing jaarlijks zou worden geheven eene som van *f* 3.000.000. Voor het jaar 1808 zou deze som worden opgebracht door „alle de inwoners in staat om daarin eenig aandeel te fourneeren, elk naar mate van zijnen stand, verteringen en andere bekende omstandigheden,” waarbij in het oog gehouden werd, „dat de Gehuwden met vele kinderen bezwaard, moeten worden aangemerkt meerdere uitgaven te moeten doen, en dat de ongehuwden daarentegen hooger moeten worden aangeslagen” ¹⁾.

Het decreet stelde het aandeel vast, dat elk departement in de belasting moest opbrengen, (alleen Oost-Friesland was voor het jaar 1808 vrij) ²⁾. Vervolgens

1) Alphab. Reg. op de Decreten enz. van Z. M., Amst. bij Allart, Dl. V, artikelen: Gemeentebesturen en Quotisatie.

2) In dit nieuwe departement van het koninkrijk Holland zou volgens de wet van 10 April 1808 (P. A. B. III, bl. 299) het stelsel der algemeene belastingen met 1 Januari 1809 worden ingevoerd. Over het jaar 1808 zouden de ingezetenen van Oost-Friesland opbrengen een gevensgeld van *f* 2.000.000. Op welke wijze deze som moest worden gevonden, zou nader worden bepaald, doch alle in die streken bestaande belastingen zouden daarvoor in aanmerking komen, na aftrek van de huishoudelijke kosten van het departement. Evenwel werd bij koninklijk decreet van 14 Maart 1809 (P. A. B. IV bl. 157), uit aanmerking van de noodzakelijkheid om het financieel

moest elke landdrost de som, waarop zijn departement was aangeslagen over de verschillende gemeenten repartitiëren, en deze repartitie aan de koninklijke goedkeuring onderwerpen. De gemeentebesturen eindelijk sloegen hunne quoten over de inwoners om en namen daarbij de zoo even vermelde grondslagen in acht.

Ten einde de oninbare posten te kunnen goedmaken, mochten de gemeentebesturen den aanslag van ieder der ingezetenen met 5 % verhoogen. Doch hier tegenover stond, dat iedere gemeente voor het aandeel, waarop zij was gesteld, verantwoordelijk was. Eene zuivere toepassing dus van het repartitiestelsel, dat ten tijde der republiek o. a. ten opzichte der verponding gevolgd was, en waarmede Gogel zoo te recht had gebroken.

Dit stelsel heeft voor de schatkist het groote voordeel, dat zij de som, die zij behoeft, juist kan bepalen en vervolgens op de geheele ontvangst van die som kan rekenen. Hoe men evenwel het repartitiestelsel wil

stelsel van het rijk zoo spoedig mogelijk ook in Oost-Friesland in te voeren, het gevensgeld tot de helft verminderd.

Den 12 Juni van hetzelfde jaar (P. A. B. IV bl. 451) werd bepaald, welke oude belastingen in het ingelijfd gedeelte voorloopig voor afgeschaft moesten worden gehouden. „In het generaal worden niet afgeschaft alle zoodanige prestatieën, als anderzins, welke het onmiddelijk gevolg zijn van Huren, concessiën, contracten wegens afstand van grondeigendomsregt of dergelijke.” Dergelijke prestatieën hebben trouwens met belastingen niets te maken.

overeenbrengen met het beginsel van belasting naar draagkracht, vermogen of inkomen, is velen en ook mij een raadsel.

De opvolgende verdeelingen over departement, gemeente en belastingplichtige kunnen alle slechts ten naasten bij billijk zijn, en de verplichting tot het doen van drievoudige min of meer willekeurige schattingen zal dan ook tot allerlei schakeeringen in de verhouding tusschen aanslag en draagkracht, vermogen of inkomen van ieder der belastingplichtigen leiden. Immers door de drie op elkaar volgende verdeelingen, waarvan geene op vaste grondslagen rust, kunnen wellicht in enkele gevallen de onnauwkeurigheden der eene haar tegenwicht vinden in tegenovergestelde onnauwkeurigheden van eene der andere; doch in vele gevallen zullen die onnauwkeurigheden elkaar vergrooten en daardoor er toe aanleiding geven, dat déze belastingplichtige veel meer, géne veel minder opbrengen moet, dan overeenstemt met de grondslagen, waarop de belasting geacht wordt te rusten.

Door de repartitie wordt de rijksbelasting feitelijk gemeentebelasting. Iedere gemeente heft van hare ingezetenen eene belasting, waarvan de opbrengst gelijk staat met haar aanslag en keert uit hare inkomsten een gelijk bedrag aan den staat uit. De toestand, dien men door dergelijken omslag in het leven roept, komt in hoofdzaak overeen met hetgeen tijdens de republiek

plaats greep, toen de gewesten volgens quoten in de generaliteitslasten droegen. Het verschil is alleen dit, dat er toen evenveel quoten als gewesten waren, terwijl de repartitie evenveel quoten in het leven roept als het getal der gemeenten bedraagt.

Voor het repartitiestelsel is wel aangevoerd, dat het de belastingplichtigen zelve belanghebbenden doet worden niet alleen in den richtigen aanslag van hunne eigene belasting, maar ook in die hunner medeburgers, en dat hierdoor eene zelfwerkende controle van de belastingplichtigen onderling ontstaat ¹⁾. Dit argument bewijst echter te veel en derhalve eer tegen dan voor de repartitie. Immers, doordien ieder ingezeten belang heeft bij een hoogen aanslag van zijne medeingezetenen, zal, waar er partijschappen bestaan — en waar bestaan die niet? — de bovendrijvende partij de leden der onderliggende vaak meer dan billijk belasten. De repartitie verhoogt den strijd van partijen en klassen, waar deze bestaat; zij wekt dien strijd op, waar hij nog sluimert.

Is het wonder, dat de proeve in 1808 genomen, jammerlijk mislukte? Het gebeurde, „dat menschen die met elkander gelijk stonden, in A f 30 en in B f 300 betalen moesten” (Gogel, Mem. en Corr. bl. 161).

Voor de jaren 1809 en 1810 werd dan ook een ander middel tot verkrijging der som van f 3.000.000

1) Zie von Hock, Die Finanzverwaltung Frankreichs, bl. 152.
Ad. Wagner, Allg. Steuerl. bl. 599, 600.

te baat genomen. Bij besluiten van 17 April en van 29 December 1809 ¹⁾ werden de volgende middelen verhoogd: verponding, dienstbodengeld, paarden-, plezier- en landpassagegeld, runderbeesten, mobilair, haardstedengeld, gemaal, successierecht en recht van overgang op buitenlandsche fondsen met een tiende; ronde maat, beestiaal, wijn, brandewijn en buitenlandsche producten met een achtste, en jenever met een vijfde; ook het klein zegel op de akten en dat op de patenten ondergingen verhoogingen.

Buitengewone heffingen van de inkomsten of de bezittingen, waarvan in het overgangstijdperk zoo veelvuldig gebruik was gemaakt, kwamen niet meer voor. Tot dekking der hooge uitgaven schreef men anticipatiën op de heffing van verschillende beschreven middelen uit ²⁾. Het ligt evenwel voor de hand, dat dit middel op den langen duur weinig zou hebben gebaat, tenzij belangrijke inkrimping der uitgaven mogelijk ware geweest.

§ 2. Departementale- en gemeente-belastingen.

De staatsregeling van 1805 bracht in de verdeeling

1) Zie P. A. B. IV, bl. 188 en 530.

2) Vgl. Louis Bonaparte, Doc. hist. I bl. 237.

Onder de publicatiën betreffende de algemeene belastingen komen een aantal van deze anticipatiën voor.

van het rijk in acht departementen geene verandering; alleen schreef zij voor, dat nadere bepalingen moesten gemaakt worden over de vereeniging van Drenthe met Overijsel (art. 10). Zij liet ook aan de besturen der gewesten voorloopig hunne bestaande organisatie, maar bepaalde toch in art. 62, dat hieromtrent eene nieuwe regeling zou worden gemaakt.

Enkele bepalingen evenwel omtrent de macht der departementale besturen werden in de staatsregeling zelve opgenomen. Zoo verklaarde art. 64 deze besturen niet bevoegd tot het heffen van departementale belastingen, dan na alvorens daartoe te zijn gemachtigd door een besluit van het Wetgevend Lichaam, genomen op voordracht van den Raadpensionaris. Hieruit blijkt duidelijk genoeg, dat men bij het maken der staatsregeling niet aan de afschaffing der departementale belastingen dacht, al werd ook de heffing daarvan niet uitdrukkelijk voorgeschreven.

Doch de bepaling van art. 64 werd grootendeels tot eene doode letter door de invoering van het algemeen reglement voor de departementale besturen, welke overeenkomstig art. 62, den 9 Juli 1805 (Verz. XX, n°. 452) plaats had. Immers art. 40 van dat reglement bepaalde: „Het Nationaal Gouvernement regelt voor en adsigneert aan ieder der Departementale Besturen en het Bestuur van het Landschap Drenthe, zekere be-

paalde sommen uit de Nationale Kas, om daaruit de Departementale Onkosten te voldoen.”

Deze terugkeer tot de staatsregeling van 1798 is volstrekt onverdedigbaar. Beschouwde men de departementen, zooals in 1798 het geval was, als louter administratieve indeelingen van het rijk, dan was daarmede de vernietiging der departementale belastingen in beginsel uitgesproken. Liet men daarentegen, zooals de staatsregeling van 1805 deed, de departementen als zelfstandige onderdeelen van het rijk bestaan, dan behoorden deze ook hunne huishoudelijke kosten uit eigen middelen te dekken. Het aanwijzen van zekere sommen uit 's rijks schatkist ter voorziening in de departementale behoeften was in lijnrechten strijd met het beginsel der departementale zelfstandigheid in eigen huishouding. Ten gevolge van de afschaffing der departementale belastingen toch hadden de inwoners van het zelfstandige departement Groningen evenveel, ja nog meer belang bij eene zuinige huishouding in het even zelfstandige gewest Zeeland, dan de inwoners van dit departement zelf! Bij elke uitgaaf van eenig departementaal bestuur was niet slechts het gewestelijk- maar ook het algemeen belang onmiddellijk in het spel, en toch hadden de departementen het zelfstandig bestuur hunner eigen huishouding. Welk eene anomalie!

Of de departementale zelfstandigheid, óf het ont-

breken van departementale middelen was eene fout der staatsregeling.

Alleen „in geval van buitengewone Rampen, als anderzins,” kon het Wetgevend Lichaam, volgens het reglement, de departementale besturen machtigen tot het heffen van eigen belastingen. Werd zoodanig verlof gegeven, dan moesten de besturen zich gedragen „conform aan hetzelve, en zorgen dat zulks in allen deele (werd) naargekomen.” Alleen voor deze buitengewone belastingen kon dus ook het verbod van art. 65 der staatsregeling van toepassing zijn, om voortbrengselen uit andere gewesten hooger te belasten of den in-, uit- of doorvoer te belemmeren.

De constitutie van het koninkrijk Holland keerde weder terug tot de voor dien tijd wellicht meer geschikte beschouwing van de departementale besturen als administratieve collegiën, „belast met het doen uitoefenen der Wetten en Bevelen, welke aan hun van wegens het gouvernement worden gegeven” (art. 62) ¹⁾.

Volgens art. 7 der wet betreffende tot de algemeene bepalingen zouden de departementale besturen geene belastingen mogen opleggen anders „dan ingevolge de Wet en na bekomene auctorisatie van den Koning.”

Maar ook deze bepaling bleef buiten toepassing ten-

1) Vgl. Thorbecke, Historische Schetsen, bl. 114, 115.

gevolge van art. 26 van het decreet van 29 April 1807 tot aanvulling van de wet van 13 April 1807 (Verz. v. wetten VII, bl. 16) over de verdeeling van het rijk en het bestuur van de departementen. Dit artikel schreef voor, dat „de landdrost jaarlijks, na deswegens met de assessoren te hebben geconfereerd, aan de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Justitie en Politie en van Finantiën, (zou) doen toekomen, eene opgave van kosten, welken hij (zou) noodig oordeelen, zoo voor kosten der administratie, als voor andere uitgave in het Departement, ten einde de voorschreve Ministers daar van het noodig gebruik (konden) maken, bij het formeren der begrooting voor het volgende jaar.”

De regeling bleef derhalve vrij wel, zooals zij onder de staatsregeling van 1805 geweest was. En toch moet ons oordeel geheel anders luiden, want even weinig als zij zich met die staatsregeling liet rijmen, even juist paste zij in het kader der constitutie van 1806.

Evenals het departement had ook de gemeente volgens de staatsregeling van 1805 de vrije beschikking over hare huishoudelijke belangen. Hare vrijheid ten opzichte der financiën evenwel werd zeer te recht aanmerkelijk beperkt. „Zij legt geene plaatselijke Belastingen op, dan ingevolge de algemeene bepalingen, bij de Wet vast te stellen, en niet anders dan met overleg van Gecommitteerden uit de Gemeente, gekozen door de

Stemgerechtigde Burgers, na bekomene auctorisatie van het Departementaal Bestuur, aan het welk alle Plaatselijke Belastingen, — ter goed- of afkeuring, moeten gezonden worden” (art. 67).

Naar aanleiding van deze bepaling zegt Mr. C. Duijmaer van Twist (t. a. p. bl. 19), „dat art. 67, constitutie 1805, behalve de goedkeuring, nog daarenboven de autorisatie van het departementaal bestuur voorschreef.” Wat hij hiermede bedoelt, is mij niet recht helder, en toch is de bepaling zelve niet moeilijk te verstaan. Art. 67 vorderde machtiging van het departementaal bestuur voor de uitschrijving der verkiezing van gecommiteerden, en goedkeuring voor de heffing der in overleg met deze gecommiteerden door het plaatselijk bestuur vastgestelde belasting. Naar deze opvatting heeft het artikel een rationeelen zin; het kwam met art. 75 der constitutie van 1801 overeen voor zoo ver betreft het vereischte van goedkeuring der in te voeren belasting zelve, maar het vulde dit artikel aan, door regeling der plaatselijke belastingen bij de wet — en voorafgaand verlot voor elke verkiezing van gecommiteerden te vorderen. Deze aanvulling beperkte het recht der gemeentebesturen ten opzichte van de invoering van nieuwe belastingen aanmerkelijk. Immers het departementaal bestuur kon, door hare autorisatie op de uitschrijving der verkiezing van gecommiteerden te weigeren, zelfs de beraadslaging over de belasting,

die men wenschte in te voeren, onmogelijk maken. Wat in zoodanig geval moest geschieden, indien het gemeentebestuur op zijn stuk bleef staan, wordt door de constitutie niet uitdrukkelijk gezegd; maar uit art. 38 kan met grond worden afgeleid, dat het geschil in dat geval door den Raadpensionaris als hoofd van de uitvoerende macht zou worden beslist.

Aan het voorschrift, dat bij de wet bepalingen omtrent de invoering van plaatselijke belastingen moesten worden vastgesteld, werd voldaan door het voor ons onderwerp hoogst belangrijk reglement voor de gemeentebesturen, van 20 December 1805 (Verz. XXII, publ. n°. 482) ¹⁾.

Volgens het tweede lid van art. 14 van dit reglement, dat woordelijk met het tweede lid van art. 67 der staatsregeling overeenstemde, was de Raadpensionaris verplicht de invoering tegen te gaan van plaatselijke belastingen, welke den in-, uit- of doorvoer zouden belemmeren, voortbrengselen van buiten de gemeente

1) Voor eene juiste beoordeeling van dit reglement zijn zeer belangrijk de missiven van:

22 Augustus 1805, van de Secretarissen v. S. voor de Binnel. Zaken en voor de Fin. aan den Raadpensionaris, houdende het oorspronkelijk ontwerp van het reglement met eene memorie van toelichting;

19 September 1805, van den Staatsraad der Rep. aan denzelfde, houdende eene beoordeeling van het ontwerp;

11 November 1805, n°. 2 van den Raadpensionaris aan het Wetgevend Lichaam, begeleidende het ontwerp reglement. (Rijksarchief).

hooger zouden belasten, of hinderlijk zouden zijn aan de nationale financiën.

Aangezien nu de oude plaatselijke middelen bij de invoering van het nieuwe stelsel van algemeene belastingen ongetwijfeld aan dit laatste euvel mank gingen, zouden, volgens art. 15 van het reglement, „de gemeentebesturen met den meesten spoed overgaan, om, met overleg van den Gecommitteerden uit de Gemeente, te beramen zoodanige Plaatzelijke Belastingen, als toereikende (zouden) geoordeeld worden tot bestrijding der Plaatzelijke behoeften, en de ontwerpen dezer Belastingen aan het Departementaal- of Landschaps-Bestuur ter goed- of afkeuring inzenden.” Waarom voor dit bijzonder geval geene machtiging voor de verkiezing van gecommitteerden werd gevorderd, ligt voor de hand.

De belastingontwerpen, die ingevolge art. 15 of in het algemeen tot dekking van plaatselijke behoeften aan het departementaal bestuur werden toegezonden, zouden door dit bestuur worden onderzocht en, indien het geene aanmerkingen daarop had, worden goedgekeurd (art. 36).

Doch daar art. 67 der staatsregeling ook voorschreef, dat van de goedgekeurde belastingverordeningen aan den Raadpensionaris kennis moest worden gegeven, opdat hij zou kunnen beoordeelen, of deze al dan niet in strijd waren met de in hetzelfde artikel gestelde regelen, mocht het departementaal bestuur van die

goedkeuring niet terstond aan het betrokken gemeentebestuur mededeeling doen. Eerst zou het zijn besluit met de daarbij behoorende stukken aan den Raadpensionaris zenden, opdat deze, in geval hij strijd met art. 67 der constitutie ontdekte, de goedkeuring zou kunnen vernietigen, voordat het gemeentebestuur van die goedkeuring kennis droeg (art. 37).

Schijnbaar werd door dit artikel het recht van goed- of afkeuring van het departementaal bestuur naar den Raadpensionaris overgebracht, dit was in werkelijkheid echter volstrekt niet het geval. De Raadpensionaris beoordeelde alleen of er al dan niet strijd was met de constitutie; in het laatste geval hechtte hij aan de goedkeuring van het departementaal bestuur zijn zegel, in het eerste keurde hij niet af, maar casseerde hij de beslissing van dit bestuur¹⁾.

Deze regeling was in het reglement opgenomen, opdat de departementale besturen hun ontzag bij de gemeentebesturen niet zouden verliezen, een gevaar, dat wel zou bestaan, indien eene door het departementaal bestuur goedgekeurde belasting door den Raadpensionaris niet kon worden vernietigd, dan nadat van de goed-

1) Het komt mij voor, dat door deze uitlegging, welke op officiele bescheiden gegrond is, de bedenkingen van Mr. C. J. den Tex, geuit op bl. 32 en 33 zijner Bijdragen tot de kennis der gemeente-financiën, (Amst. 1883), voldoende zijn weerlegd.

keuring aan het betrokken gemeentebestuur was mededeeling gedaan.

Keurde het departementaal bestuur daarentegen de voorgestelde belasting af, dan bleef aan het gemeentebestuur geen andere weg over, dan te trachten aan de gemaakte bezwaren te gemoet te komen of eene nieuwe belasting te ontwerpen.

Volgens art. 38 van het reglement zond het departementaal bestuur, zoodra het de belastingverordeningen van den Raadpensionaris ¹⁾ had terug ontvangen, haar aan de gemeentebesturen toe, „ten einde door dezelven als verbindende kracht hebbende, elk in den hunsen te worden gepubliceerd, in werking gebragt en stiptelijk achtervolgd.” Het is waar, dat deze bepaling eenigen twijfel doet rijzen over het oogenblik, waarop de belastingverordening verbindende kracht verkreeg, en dat zij het doet voorkomen, alsof dit met de afkondiging niet in verband stond ²⁾. Toch is het anders. Dit blijkt duidelijk uit de geschiedenis van het artikel. Volgens het oorspronkelijk ontwerp toch, zooals het den Raadpensionaris werd aangeboden door de secretarissen van Binnenlandsche Zaken en van Financiën, zou de

1) Dat dit artikel spreekt van „de approbatie op het Ontwerp der Stedelijke of Plaatselijke Belastingen van den Raadpensionaris,” mag, met de bovengenoemde officieele stukken in de hand, veilig aan slechte woordenkeus worden toegeschreven.

2) Zie den Tex, t. a. p., bl. 34, 35.

afkondiging der plaatselijke belastingen geschieden door de departementale besturen, „ten einde daaruit aan de ingezetenen zou kunnen blijken, dat aan de gemeentebesturen de macht tot het emaneren van wetten is ontzegd.” Deze bepaling werd echter vervangen door het voorschrift van art. 38, omdat zij te zeer ingreep in de gemeentelijke huishouding. Hieruit blijkt m. i. duidelijk, dat de verordening eerst verbindende kracht verkreeg door de afkondiging, en dat door de goedkeuring wel voor het gemeentebestuur de verplichting ontstond de afkondiging te doen, maar de ingezetenen nog in geen enkel opzicht verbonden werden. Eerst de afkondiging door het bestuur van hetwelk de verordening emaneeerde, maakte deze tot wet. De moeilijkheid die art. 38 oplevert, spruit dan ook alleen uit slechte woordenkeus voort.

Art. 21 bepaalde, dat alle plaatselijke middelen in de gemeentelijke kas moesten vloeien; geene daarvan zouden „mogen dienen, om regtstreeks in eenige Armen-Kassen of Kantoren gestort te worden.” Belangrijker evenwel dan dit artikel waren die, waarin de aard en het bedrag der geoorloofde gemeentebelastingen werden bepaald.

In de gemeenten, welke minder dan 2000 inwoners telden en in alle plaatsen, waar de uitgaven gering waren, zouden deze worden gedekt door een jaarlijkschen personeelen omslag evenredig aan de vermogens

der ingezetenen (art. 18)¹⁾. Hiermede hield men zich zooveel mogelijk aan den bestaanden toestand; dergelijke omslagen toch waren in vele plaatsen op het platte land reeds lang in zwang.

Deze bepaling was evenwel niet alleen traditioneel, vooral door de beperking die zij bevatte, was zij ook rationeel. Immers welke schoone regelen men ook stelle voor de heffing van een hoofdelijken omslag — of met wijdscher titel: van eene plaatselijke inkomstenbelasting — in grootere plaatsen, in de uitvoering zal men steeds op onoverkomelijke moeilijkheden stuiten. Elke hoofdelijke omslag, hoe schoon ook geregeld op het papier, is uit zijn aard willekeurig. Men make zich daaromtrent geene illusiën. Welke grondslagen men ook bepale voor eene heffing naar het vermogen der ingezetenen, in de uitvoering zal niet op deze, maar wel op den uiterlijken staat en de van elders bekende of vermoed wordende geldelijke omstandigheden van de verschillende belastingplichtigen gelet worden. Hoe kleiner nu de gemeente, waar de omslag geheven wordt, hoe meer de ingezetenen elkander kennen en elkanders draagkracht kunnen beoordeelen, hoe minder willekeurig hij

1) Het beweren van Mr. den Tex, t. a. p. bl. 43, dat „in 1805 de hoofdelijke omslag den hoeksteen van het belastingstelsel vormde,” is verre van juist. Alleen in de kleine gemeenten was dit het geval.

derhalve zijn kan ¹⁾. Van daar dat het reglement van 1805 door de heffing van hoofdelijke omslagen tot kleine gemeenten te beperken, eene hoogst nuttige bepaling bevatte, welke door latere wetgevers maar al te veel is verwaarloosd.

In plaatsen waar de uitgaven zoo groot waren, dat zij niet door een matigen omslag konden worden gedekt, zouden de gemeentebesturen, volgens art. 19, verplicht zijn „de benoodigde Penningen te heffen, bij wijze van Verhooging van Additionele Stuivers te Ponde, boven 's Lands Impositiën, onder de navolgende benamingen vastgesteld: Verponding, Personeel, Dienstboden, Paarden en Plaisiergeld, Runderbeesten, Mobilaire Belasting, de Wijn, het Beestiaal, het Gemaal, het Regt van de Waag, het Klein Zegel op de Patenten en het Klein Zegel op de Aliënnatiën en de roerende Goederen in publieke Venduen verkocht wordende.”

Hierbij moest worden in acht genomen, „dat het Personeel, Dienstboden, Paarden- en Plaisiergeld, de Belasting op de Runderbeesten, de Mobilaire Belasting, mitsgaders het Regt van Patent, en dat der Aliënnatiën

1) Vlg. J. C. Bloem, De afschaffing der plaatselijke verbruiksbelastingen, 's Hage 1875, bl. 99 v.v.

Vissering, Handboek, n°. 944. Deze geleerde schrijver zegt zeer te recht: „In den engeren kring kent men elkander meer van nabij. De verhouding van elks aandeel in de belasting overeenkomstig zijn vermogen of zijne vertering is gemakkelijker op billijke grondslagen te regelen. Misleiding en ontduiking zijn moeilijker.”

en Venduen van roerende Goederen, als meer bijzonder op de plaatselijke ingezetenen nederkomende, bij voorkeur aan de verhooging der Belastingen worden onderworpen; vervolgens de Verponding, de Wijn, het Beestiaal, het Gemaal, of wel één of meer derzelven, en laatstelijk het Regt op de Waag" (art. 20).

Volgens het tweede lid van dat artikel zou men bij de heffing van opcenten op de voornoemde algemeene belastingen van boven af beginnen. Eerst zou één stuiver worden geheven van het eerste middel, dus van het personeel, dan van het volgende, en zoo tot aan het einde der reeks. Waren nu alle middelen met een stuiver verhoogd, en was dan de opbrengst tot dekking der uitgaven nog niet toereikende, dan zou in dezelfde volgorde verhooging met een tweede stuiver plaats vinden; mochten ook dan de inkomsten de uitgaven nog niet dekken, zoo werd een derde stuiver geheven en zoo voortgaande tot de opbrengst voldoende zijn zou ¹⁾).

Ten einde eene eenigszins juiste beoordeeling mogelijk te maken van de hier vastgestelde regeling, is het noodzakelijk een onderzoek te laten voorafgaan naar de waarde der bewering, dat de genoemde belastingen meer bijzonder op de inwoners der gemeente drukten.

Voor het dienstboden- en het paardengeld en de mobiele belasting kunnen wij met het reglement vrij

1) Vgl Sickenga, t. a. p. bl. 99.

wel instemmen. Immers alleen indien deze belastingen zoo sterk drukten, dat velen hunne dienstboden afschaften, het aantal paarden, dat zij anders zouden houden, verminderden, of hun meubilair op zuiniger voet inrichtten dan anders het geval zou zijn, konden de huurloonen van dienstboden en de kooprijzen van paarden en meubelen dalen, ten gevolge van de vermindering der vraag, en dan nog zou deze daling op den duur tot eene vermindering in het aanbod en dien ten gevolge weder tot eene verhooging in de loonen en prijzen voeren. In de werkelijkheid echter zal de druk dezer belastingen wel niet zoo hoog geweest zijn, dat deze schommelingen zich merkbaar voordeden, zoodat we met het reglement veilig mogen aannemen, dat deze middelen schier geheel op de ingezetenen, die ze betaalden, neerkwamen.

Ook ten opzichte der accijnzen op wijn, beestiaal en gemaal is het motief van art. 20 vrij wel juist. Immers al verhoogde de accijns den prijs en verminderde hij daardoor het debiet, zoo kon deze vermindering van debiet vooral wat betreft het gemaal en het geslacht in verhouding tot de prijsverhooging slechts uiterst gering zijn ¹⁾. Mochten derhalve deze accijnzen al voor een klein deel de handelaars in de bezwaarde producten benadeelen, voor verreweg het grootste deel kwa-

1) Zie boven bl. 145.

men zij op de binnen de gemeente wonende verbruikers neer.

Van het recht op de waag, dat dan ook in de laatste plaats werd genoemd, kon met minder zekerheid worden gezegd, dat het juist de ingezetenen der plaats, waar het waagrecht betaald werd, treffen zou. Immers de plaats, waar de goederen in het groot werden verhandeld, en waar dus het waaggeld geheven werd, zou veelal niet tevens de plaats zijn, waar de goederen verbruikt werden. En dat het waagrecht even als de accijnzen in hoofdzaak op de verbruikers drukte, is buiten twiifel.

Het recht op vervreemdingen van onroerende en op openbare verkooping van roerende goederen kwam daarentegen tamelijk wel met het aangevoerde motief overeen. Immers het recht van overgang op onroerend goed treft of den koper, of — en dit zal wel gewoonlijk het geval zijn — den verkoper ¹⁾; doch in elk geval drukt het op iemand, die door zijn eigendom tot aan den verkoop aan het gemeenteverband heeft deel-

1) Landed property in old countries is seldom parted with, except from reduced circumstances, or some urgent need: the seller, therefore, must take what he can get, while the buyer, whose object is an investment, makes his calculations on the interest which he can obtain for his money in other ways, and will not buy if he is charged with a government tax on the transaction. J. S. Mill, Principles of Political Economy, People's edition, bl. 517.

Vgl. Vissering, Handboek, n°. 899.

genomen, of die van af den aankoop daaraan deelnemen gaat. Het drukt dus wel niet altijd op ingezetenen, maar toch op personen, die, wat betreft de heffing van gemeentebelastingen voor een groot deel met deze gelijkgesteld mogen worden. Het recht op venduen drukt natuurlijk den koopprijs der goederen en komt dus op ingezetenen, gewezen ingezetenen of hunne erfgenamen neer.

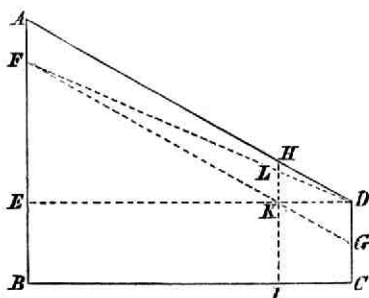
De verponding zou volgens de toen heerschende beschouwing de verbruikers der producten en de bewoners der huizen treffen. Voor een deel zou zij dus wel, voor een deel niet op de ingezetenen neerkomen, daar lang niet alle producten van den grond in de gemeente zelve, waar zij werden getrokken, ook werden verbruikt. Om deze reden stond de verponding dan ook slechts op den tweeden rang in de volgorde der voor de opcenten in aanmerking komende middelen. In hoe ver nu deze beschouwing van den druk der verponding en derhalve hare plaatsing in de rij der middelen juist was, moet van een nader onderzoek afhangen, dat we hier zoo kort mogelijk zullen laten volgen.

Beschouwen we hiertoe eerst de verponding op ongebouwde eigendommen. Deze kan onder drie verschillende vormen voorkomen: namelijk als belasting naar de oppervlakte, als belasting naar de onzuivere opbrengst, of als belasting naar de opbrengst, na aftrek der kosten van bebouwing, m. a. w. naar de pachtwaarde. De druk

dezer belastingen is geheel verschillend, en daar van elk der drie vormen onder de oude reële lasten min of meer zuivere voorbeelden voorkwamen, is een drieledig onderzoek hier noodzakelijk.

De belasting naar de oppervlakte zal in een geïsoleerden, of in een staat, die hoog inkomend recht op buitenlandsch graan heft, inderdaad op de verbruikers neerkomen en dus evenals een accijns werken. Ten einde dit te bewijzen gaan we uit van de theorie der pachtwaarde van Ricardo, eene theorie, die men wel verschillende malen getracht heeft te weerleggen, maar welke wel altijd op onbetwistbaarheid zal kunnen bogen.

Ter verduidelijking bedienen wij ons van nevenstaande figuur. Op de lijn BC meten we den bebouwen grond af, en op de verticale lijnen BA , HI , en CD de opbrengsten van de verschillende

grondstukken. Nemen we nu aan, dat een opbrengst $CD = BE$ noodzakelijk is ten einde de kosten der bebouwing te kunnen dekken, dan zal de grond C geene pachtwaarde hebben, de grond I eene pachtwaarde gelijk aan de verkoopwaarde der opbrengst HK en de grond B eene pachtwaarde gelijk aan de verkoopwaarde van de opbrengst EA . Werd nu eene belasting gehe-

ven, die aan elk stuk grond eene som ontnam gelijk aan het deel der opbrengst $AF = DG$, dan zou elk stuk van minder vruchtbaarheid dan I, zoolang de prijs der producten constant bleef, niet meer zonder nadeel kunnen bebouwd worden. De behoefte zal in deze onderstelling niet verminderen, doch wel zal het aanbod dalen en eerst dan weer tot de vorige hoogte terugkeeren, wanneer de grond C weer juist met voordeel kan bebouwd worden. Dit nu is alleen mogelijk, wanneer de landbouwer uit dezen grond juist evenveel meer trekt als de belasting bedraagt; en daar nu de belaste hoeveelheid der voortbrengselen van dien grond niet kan vermeerderen, kan het niet anders of de prijs van de voortbrengselen van den grond C zal zoolang stijgen tot deze eene geldswaarde hebben, welke de vroegere waarde juist met het bedrag der belasting te boven gaat. Hieruit volgt tevens dat zoodanige belasting — hoe zonderling dit schijnen moge — de pachtwaarde der gronden verhoogt in verhouding tot de opbrengst. Immers stellen we dat de grond B jaarlijks 30, I 20 en C 10 hectoliters van zekere graansoort per hectare oplevert en dat de prijs per hectoliter f 10 bedraagt. Dan zal, indien de grond C juist geene pachtwaarde heeft, die van I f 100 en die van B f 200 per hectare bedragen.

Wordt nu eene belasting ingevoerd van f 10 per hectare, dan zal de prijs van den hectoliter graan moe-

ten rijzen tot f 11, want tenzij de tien hectoliters, die door den grond C worden voortgebracht, te zamen eene koopwaarde van f 110 hebben zal de bebouwing van dezen grond geen voordeel meer opleveren en derhalve worden gestaakt.

Het gevolg zal dus zijn, dat de dertig hectoliters van B eene gezamenlijke waarde van f 330, de twintig van I eene waarde van f 220 zullen verkrijgen; en daar nu van de opbrengst dezer gronden f 110 per hectare aan den bebouwer moet blijven, zal de pachtwaarde van B thans bedragen f 220 per hectare, die van I f 110. De eerste is derhalve met f 20, de tweede met f 10 verhoogd.

Wordt de invoer van buiten niet of minder belemmerd, dan zullen al deze gevolgen òf in het geheel niet òf slechts ten deele intreden. De belasting zal dan ten gevolge hebben, dat de bebouwing van minder vruchtbare gronden wordt gestaakt en aan de grondeigenaars een zeer onevenredig deel der opbrengst van hunne gronden wordt ontnomen.

Minder primitief — maar toch nog weinig aanbevelenswaardig — is de heffing naar de onzuivere opbrengst, de tiende. Aangezien de verhouding tusschen de onzuivere en de zuivere opbrengst voor verschillende gronden volstrekt niet constant is, ontnemt de belasting naar de onzuivere opbrengst een zeer onevenredig deel aan de zuivere. En wel gewoonlijk een

grooter deel naarmate de grond minder vruchtbaar en dus de bebouwing kostbaarder is. Van daar dat de tienden niet alleen afkeuring verdienen wegens hun ongelijkmatigen druk, maar ook en vooral om de belemmering, die zij aan de bebouwing en de ontginning van weinig vruchtbare gronden in den weg leggen. Ook deze belasting is te recht reeds lang veroordeeld. Ten opzichte van haar druk geldt hetzelfde, hoewel in mindere mate, als van de vorige is gezegd, ook zij verhoogt de prijzen der producten.

De verponding naar de zuivere opbrengst treft onmiddellijk alleen de grondeigenaars. Zij kan door deze niet op de pachters en dus nog minder op de verbruikers worden afgeschoven. Immers bij zoodanige belasting zal van den grond C (zie onze figuur op bl. 187) niets worden geheven, van I eene som gelijk aan de waarde van het deel der opbrengst H L en van B eene som gelijk aan de waarde van het deel der opbrengst A F. Aangezien nu de bebouwing van den minst vruchtbaren grond C zoowel na als vóór de heffing der belasting rekening geeft en dit a fortiori het geval is met de gronden, die tusschen B en C liggen, zal ten gevolge der belasting het aanbod niet verminderen. De behoefte kan natuurlijk ten gevolge der belasting niet stijgen, en waar zoowel behoefte als aangeboden hoeveelheid onveranderd blijven, kan geene prijsverandering plaats grijpen.

De pachter zal de belasting evenmin van de schou-
ders van den grondeigenaar nemen. „Hoeveel de land-
heer van de door hem gebeurde pachtgelden aan Rijk,
provincie of gemeente moet afstaan, is den boer volko-
men onverschillig. Dat bedrag zij groot of klein, op de
betrekkelijke vruchtbaarheid en ligging van den grond
heeft het geen invloed, en door vruchtbaarheid en lig-
ging alleen wordt de betrekkelijke pachtwaarde der lan-
derijen bepaald”¹⁾ (Mr. N. G. Pierson, Leerboek der
Staathuishoudkunde, Haarlem 1884, I, bl. 101).

Aangezien nu in 1806 niettegenstaande de invoering
van het nieuwe stelsel van algemeene belastingen de
oude verpondingen en reële lasten bleven bestaan, en
van deze sommige met de zuivere, sommige met de
onzuivere pachtwaarde in verband stonden en andere
bijna alleen met de oppervlakte rekening hielden, was
de beschouwing van het reglement, voor zoo ver be-
treft de verponding op landerijen, althans voor een
deel gegrond.

Onderzoeken wij thans den druk der verponding op
gebouwen, dan kunnen we voor ons doel volstaan met
de beschouwing der belasting naar de waarde, deze toch
werd wel niet te gelijk met de andere belastingen van
het nieuwe stelsel, maar toch spoedig daarna, in 1809,
ingevoerd.

1) Vgl. Paul Leroy-Beaulieu, t. a. p. I, bl. 290 v.v.

Evenals bij de belasting der ongebouwde eigendommen zich verschillende gevallen kunnen voordoen naarmate de hoedanigheden van eigenaar, landbouwer en verbruiker der voortbrengselen al dan niet in denzelfden persoon vereenigd zijn, kan hier worden onderscheiden, naarmate de hoedanigheden van eigenaar van den grond, bouwer voor eigen rekening — bijv. krachtens recht van opstal — en bewoner al dan niet in één persoon samenkomen. Kunnen we den druk der belasting nagaan, indien deze verschillende hoedanigheden door verschillende personen worden gedragen, dan is het natuurlijk zeer gemakkelijk te beslissen, hoe de zaak zijn zal, indien één of twee personen deze hoedanigheden in zich vereenigen. „Het valt in het oog, dat de pachter in de meeste opzichten meer op het standpunt van den opstaller dan op dat van den bewoner van het huis staat; de bewoner van het huis staat niet gelijk met den pachter, maar met den verbruiker van de landbouwproducten. Zoowel de pachter als de opstaller maken, bij het aangaan hunner overeenkomst met den eigenaar van den grond, dien zij wenschen te bebouwen, hunne berekeningen met het oog op winst. In verhouding tot de hoogte der lasten, in den vorm van belastingen of andere rechten, bieden zij den grondeigenaar eene lagere pacht aan. Derhalve komt — en dit is een algemeene regel — zoowel wanneer het land als wanneer het huisen betreft, zoo dikwijls een nieuwe overeenkomst met

den eigenaar van den grond wordt gesloten, het geheele bedrag van de bestaande belasting uit den zak van den landheer in den vorm van eene verminderde pacht; daar noch de pachter noch de opstaller willens of wetens van plan is, eenig deel daarvan uit zijn zak te betalen" (G. J. Goschen, M. P., Reports and Speeches on Local Taxation, bl. 165).

Heeft derhalve de grond als bouwterrein eene bijzonder gunstige ligging en is hij ten gevolge hiervan hoog belast, dan zal de eigenaar van den grond deze belasting onmogelijk van zich kunnen afschuiven. De huurder zal voor een huis, waarvoor een monopolieprijs te bedingen is, juist zooveel betalen, als hij naar zijne berekening kan geven zonder zijn winst te verliezen; wordt dus de belasting verhoogd, dan zal voor den eigenaar minder overblijven. De opstaller zal, tenzij de gunstige verhoudingen eerst na het aangaan van het contract ontstaan, niet meer maar ook niet minder dan de gewone ondernemerswinst genieten.

Nieuwe belastingen evenwel, die op het gebouw gelegd worden, nadat het contract met den eigenaar van het erf is tot stand gekomen, kunnen door den opstaller op dezen niet worden verhaald. Of hij ze op den bewoner kan afschuiven, hangt af van de welvaart der plaats. Neemt de bevolking toe en stijgt dus de vraag naar huizen, dan zal de belasting op den huurder neerkomen. Immers zullen, zooals Goschen te recht zegt,

geen nieuwe huizen worden gebouwd dan met het oog op voordeel, en voordeel zal niet te behalen zijn, zoolang de bestaande nog verhuurd worden tegen een prijs, waaruit ten hoogste de gewone winst vermeerderd met het bedrag der belasting kan worden behaald. Aan de meerdere behoefte zal alzoo alleen voldaan kunnen worden onder de voorwaarde, dat de belasting op de nieuwe gebouwen door de bewoners betaald worde. Dit geldt evenwel alleen van de belasting, die van den opstaller geheven wordt; die welke wegens de gunstige ligging van het terrein verschuldigd is, kan wel wegens den langen duur van het contract tijdelijk den opsteller drukken, maar treft in normale gevallen den grondeigenaar en dat deze haar niet van zich kan afschuiven, zagen we reeds. „De belasting werkt voor den bewoner evenzoo, als ware, hetzij de som der bouwkosten, hetzij de normale rentestand met (een gelijk percent als de belasting bedraagt) verhoogd” (Pierson, t. a. p. bl. 145).

Geheel anders drukt de belasting in plaatsen, waar stilstand of achteruitgang heerscht. Daar de hoeveelheid der huizen bij stijging der behoefte wel kan vermeerderd, doch bij daling daarvan niet zal verminderd worden, blijft den opstallers, hetzij zij eigenaars van den grond zijn of niet, niets over, dan zelve de op hunne huizen rustende lasten te dragen, ja zelfs dikwijls den huurprijs niettegenstaande de belasting te verlagen.

Wie in welvarende plaatsen ten slotte de belasting

der winkelhuizen — voor zoover zij niet de eigenaars treft — dragen, de bewoners of de klanten, is niet na te gaan. Vooral in dit opzicht schijnt mij het oordeel van Mr. Pierson, t. a. p. bl. 147, juist: „Niets is moeilijker soms, dan bij heffingen van gebouwde eigendommen na te gaan, op wie zij drukken. Voorzoover zij niet drukken op de gebruikers, drukken zij wel eens op personen, die er zich nauwelijks van bewust zijn, dat hun belangen bij de zaak zijn betrokken.”

Doch hoe dit ook zij, dat de grondbelasting op de huizen in de meeste gevallen drukt op personen, die bij de gemeentehuishouding groot belang hebben, is ongetwijfeld.

Het reglement van 1805 had daarom de verponding op de huizen voor de heffing van plaatselijke opcenten niet op den tweeden rang, maar vooraan in den eersten moeten plaatsen.

Met voordacht liet ik deze bespreking der verponding voorafgaan aan die over het personeel, het pleziergeld, de belasting op de runderbeesten en het patent. Immers na hetgeen voorafgegaan is, kan het onderzoek naar den druk dezer belastingen weinig moeilijkheid opleveren, ten minste indien wij ons met globale uitkomsten tevreden stellen. Mathematisch juiste uitkomsten zijn op dit gebied niet te verkrijgen. Elke belasting toch strekt hare werking meer of minder uit zoowel over hem, die haar betaalt, als over de personen, die met dezen in eenige handels-

of burgerrechtelijke betrekking staan. In welke verhouding zich de druk over deze verschillende personen verdeelt, is niet te ontwarren, wij moeten ons tevreden stellen met de wetenschap, op welke van deze personen zij het meest drukt ¹⁾).

Het personeel nu, voorzoover het huisgeld is, werkt op ongeveer gelijke wijze als de verponding; op wien het neerkomt, op den verhuurder of op den huurder, hangt voornamelijk af van de welvaart der plaats. In elk geval echter zal het van eenigen invloed op den huurprijs zijn. „Wie een huis in huur neemt, wordt nu niet tot eene, maar tot twee betalingen verplicht; twee betalingen, die met elkander samenhangen, want hoe hooger de huurprijs is, des te hooger is ook de belasting. Zou dit niet voor velen een drangreden zijn om op het punt van woninghuur te bezuinigen?” (Mr. Pierson, t. a. p. bl. 148). Het personeel treft onvermijdelijk zoowel huurder als verhuurder; in welvarende plaatsen

1) Vgl. Vissering, Handb. prakt. Staath, n°. 895, 896.

Dr. R. Meijer, Die Principien der gerechten Besteuerung, Berlin, 1884, bl. 267—269.

L. v. Stein, Lehrbuch der Finanzwissenschaft, 2^e dr., bl. 321—326. Ook m. i. echter gaat Stein te ver, waar hij beweert: „Das grosze Resultat ist, dasz jede Steuer von jedem auf jeden überwältzt wird, indem jeder die Steuern, die er zahlt, nur für den andern der sein Product braucht, auslegt, um sie ihm in irgendeiner Weise aufzurechnen, gerade so gewisz, so regelmäszig und so organisch nothwendig, wie er das bei dem Zins seiner Kapitalien und dem Arbeitslohne thut.”

Zie ook Kaizl, die Lehre v. d. Ueberwälzung d. Steuern, bl. 97—101.

drukt het op den huurder-, in achteruitgaande op den verhuurder het meest.

Na hetgeen over de verponding werd gezegd, behoeft hier niet te worden herhaald, waarom de samenstellers van het reglement van 1805 door het personeel in de eerste plaats voor de plaatselijke opcenten in aanmerking te nemen, volkomen rationeel handelden.

Het personeel, voorzoover het landgeld was, en de belasting op de runderbeesten, werden betaald door de pachters. Dat deze belastingen evenwel ten slotte op de grondeigenaren grootendeels neerkwamen, behoeft na het voorafgaande geen betoog. Doch daar deze lasten door den pachter werden betaald, konden zij eerst dan op den grondeigenaar worden verhaald, wanneer de werkelijke pacht met de volle pachtwaarde overeenkwam. Immers eerst in dat geval betaalt de pachter, in den vorm van pacht, al hetgeen de bebouwing van den grond hem meer oplevert, dan hij tot goedmaking der kosten en tot verkrijging van de gewone ondernemerswinst behoeft. Heeft de pacht evenwel deze grens bereikt, dan kan de pachter niet alleen, maar dan zal hij ook de belasting op den landheer verhalen, door hem minder pacht te betalen, dan hij zonder de belasting doen zou; in dit geval toch is dergelijke afwerping van den druk der belasting eene noodzakelijke voorwaarde voor de mogelijkheid der voortzetting van het bedrijf. Maar aangezien het personeel naar de onzuivere pachtwaarde werd geheven en

het runderbeestengeld met deze pachtwaarde slechts in verwijderd verband stond, kwam een klein deel dezer belastingen noodwendig op de schouders der verbruikers terecht.

Door het landgeld en het runderbeestengeld in de eerste plaats voor de verhooging met plaatselijke opcenten aan te wijzen, bereikte men het gewenschte gevolg, dat de landheeren en pachters, die bij de gemeentehuishouding ten platte lande het grootste belang hebben, in de kosten der gemeentehuishouding in de eerste plaats bijdroegen, althans wanneer de uitgaven te hoog waren, om uit een matigen hoofdelijken omslag geheel gedekt te kunnen worden. Dat men echter in dit opzicht niet geheel billijk was, zal bij de beoordeeling van het geheele stelsel van 1805 blijken.

Met het landgeld en het runderbeestengeld kwamen het patentrecht en het pleiziergeld in werking grootendeels overeen. Voor een deel zouden deze belastingen — en vooral de laatste — zonder twijfel op de verbruikers worden verhaald, voor een deel bezwaarden zij de neringdoenden. Aangezien nu wel niet alle verbruikers, maar toch — behoudens uitzonderingen — het meerendeel hunner, ingezetenen waren der gemeente, waar deze rechten betaald werden, en het deel dat voor de belastingbetalenden zelve bleef, in elk geval op inwoners, of althans op personen, die bij de gemeentehuishouding groot belang hadden, neerkwam, stemde ook de aan-

wijzing van deze belastingen met het aangevoerde motief vrij wel overeen.

De slotsom van ons onderzoek is derhalve deze, dat de keuze der middelen, wat aangaat op wien zij drukten, behalve die van het recht op de waag, zeer goed te verdedigen is. Slechts de volgorde was niet volkomen rationeel: op het personeel had het meubilair en daar achter de verponding moeten volgen. Of de keuze, wat aangaat de zwaarte van den druk, even gunstige beoordeeling verdient, bespreken wij later.

Behalve de genoemde opcenten werd aan de gemeenten door art. 27 toegestaan de heffing van „eene matige Belasting op Prachtvertooningen bij Trouwen en Begraven, en verdere soortgelijke Objecten van Weelde, alsmede omslagen voor onderhoud van Lantaarnen, Brandspuiten, Nachtwachten enz.” Voorts mochten de gemeenten krachtens hetzelfde artikel nog heffen: „Weg-, Straat-, Brug-, Kaai-, Kraan- en Sluisgelden of dergelijke, van of voor het gebruik van welke, het onderhoud en de bekostiging aan de Steden en Plaatsen incumbeert; des nogtans, dat dezelve de kosten van aanleg en onderhoud van zoodanige Werken of objecten niet te boven gaan, en in geenerlei manieren tot eene Belasting op den In- of Doorvoer aanleiding kunnen geven, voorts Poortgelden, Marktgelden, voor het gebruik van Plaatsen op de openlijke Markten, Hallen, Vischbanken en dergelijke.”

Door de gemeenten, met uitzondering van de kleinere, in de eerste plaats de heffing van opcenten op rijksbelastingen voor te schrijven, wilde men vereenvoudiging en bezuiniging in de administratie en de invordering der plaatselijke middelen invoeren, en bereikte men tevens, dat de gemeenten belanghebbenden werden bij de richtige invordering der nationale middelen ¹⁾.

Te recht werd op deze beide voordeelen der regeling gewezen. Niet minder juist gezien was het, naast de opcenten, aan de gemeenten toe te staan de heffing van belastingen op enkele artikelen van weelde, van omslagen tot dekking van verschillende uitgaven — zooals voor lantaarnen — en van markt- en andere gelden als vergoeding voor het gebruik van gemeentewerken en -inrichtingen.

Deze bevoegdheid der gemeentebesturen was het noodzakelijk correctief van het opcentenstelsel. Had men bij uitsluiting het laatste aangenomen, men zou aan de gemeenten alle vrijheid in de regeling hunner belastingen hebben ontnomen; op plaatselijke omstandigheden had geen acht geslagen kunnen worden; de afwijkingen, welke elk goed ingericht stelsel van gemeentebelastingen van het algemeen stelsel moet vertoonen, zouden niet hebben kunnen plaats grijpen. Daarentegen bleven door

1) Vgl. Gogel, Mem. en Corr. bl. 90.

de verbinding van het stelsel der opcenten met dat der afzonderlijke gemeentebelastingen, de voordeelen van beide stelsels behouden en werden beide nadeelen tot een minimum teruggebracht. In beginsel is deze verbinding dan ook onvoorwaardelijk goed te keuren; vraagt men echter, of het reglement de juiste verhoudingen wel in acht nam, dan kan het — dunkt mij — niet ontgaan, dat op het stelsel der opcenten te veel-, op dat der afzonderlijke gemeentebelastingen te weinig gewicht gelegd werd.

Daarentegen verdient het onverdeelde instemming, dat het reglement de gemeenten tot dekking van een niet onbelangrijk deel hunner uitgaven naar retributiën verwees. Immers zoowel volgens traditie als volgens de wet hebben en hadden èn staat èn gemeenten te zorgen niet alleen voor de handhaving van het recht, maar ook voor de economische belangen der ingezetenen. Maar terwijl de staat voornamelijk de handhaving van het recht tot taak heeft, legt de gemeente zich meer toe op bevordering der economische belangen ¹⁾. Bij de vervulling dezer laatste taak nu komt het dikwijls- en in elk geval meer dan bij de handhaving van het recht voor, dat door de bevordering van het algemeen belang tevens aan bijzondere personen voordeelen worden toegekend.

1) Vgl. R. Gneist, die Preussische Finanzreform, Berlin, 1881, bl. 46.

Daar nu de retributiën juist daartoe strekken, hen, die zoodanig bijzonder voordeel genieten of genieten kunnen, een equivalent daarvoor te laten betalen ¹⁾, is het dus zeer juist gezien de heffing van retributiën in de gemeente meer op den voorgrond te plaatsen dan in den staat.

Hieruit volgt tevens, dat het voorschrift van het reglement, dat de opbrengst der retributiën de kosten van aanleg en onderhoud der werken, voor het gebruik waarvan zij geheven werden, niet mocht te boven gaan, niet genoeg geroemd kan worden.

Zoodra equivalent voor bijzonder voordeel de reden eener heffing is, wordt het afpersing meer te heffen dan het toekennen van het voordeel kost. „Is het redelijk — zoo vroeg Thorbecke in 1850 bij de behandeling der provinciale wet, — iemand te laten bijdragen tot goedmaking van andere deelen van het provinciaal bestuur, omdat hij van een weg of van een kanaal gebruikt maakt? Is dat eene aannemelijke maatstaf van belasting? Mij dunkt, het antwoord kan geen oogenblik twijfelachtig zijn. Onredelijker belasting is naauwelijks te verzinnen” ²⁾.

1) Vgl. Ad. Wagner, die Communalsteuerfrage, Leipz. und Heidelberg. 1878, bl. 31.

Die Communalsteuerfrage, Zehn Gutachten veröffentlicht vom Verein für Socialpolitik, Leipz. 1877, bl. 3 (Hoffmann).

2) Zie Mr. J. C. Bijsterbos, de provinciale wet, Kampen, 1855, bl. 259.

Volgens art. 40 konden de gemeentebesturen, bijaldien de ingevoerde plaatselijke belastingen onvoldoende bevonden mochten worden, te allen tijde overgaan tot herziening der middelen op den voet bij het reglement bepaald; „doch indien de ondervinding mogt aanwijzen, dat dezelve te hoog mogten zijn gesteld, (zouden) dezelve met en voor den aanvang van het vierde jaar, met overleg van Gecommitteerden, zoodanig worden verminderd, dat dezelve de noodzakelijke behoefte niet (overschreden).”

Als vergoeding voor de invordering der opcenten, welke te gelijk met die der hoofdsommen door rijksambtenaren geschiedde, moest „door de respectieve Gemeenten pondsgewijze worden gedragen in de Plaatselijke Kosten van Perceptie, Recherche, Toezigt en Justitie op de gecombineerde Perceptie van zoodanige aan Verhooging onderworpen Middelen vallende” (art. 24). Eene bepaling welker billijkheid zonder toelichting in het oog springt.

De geheele omkeer in de plaatselijke belastingen, welke het reglement van 1805 teweeg bracht, hing met de invoering der nieuwe algemeene belastingen nauw samen. Voor de eigen financiën van vele gemeenten was spoedige hervorming niet slechts wenschelijk, maar noodzakelijk. Immers werd van ouds in sommige gewesten aan de gemeenten, vooral aan de steden, zeker aandeel in alle of in eenige landsbelastingen toegekend,

en waar dit niet het geval was, waren de gemeentebe-
lastingen, vooral de accijnzen, veelal feitelijk slechts
verhoogingen van 's lands imposten. Eene verandering
in de rijksmiddelen moest derhalve wel een onmiddell-
ijken en ingrijpenden invloed uitoefenen op den toe-
stand der plaatselijke financiën. Hoewel weinig rationeel
was de samenhang tusschen de oude lands- en gemeente-
middelen toch zou nauw, dat hervorming van de eerste
zonder gelijktijdige hervorming van de laatste onmoge-
lijk was ¹⁾.

Van daar de bepaling van art. 13 van het reglement:
„Met de invoering van het stelsel van Algemeene Be-
lastingen zullen zoodra mogelijk ophouden en vervallen
alle Stedelijke en Plaatselijke Imposten, welke zullen wor-
den bevonden, strijdig daarmede en met de voorschrif-
ten in de navolgende Artikelen vervat, en des noodig
geoordeeld wordende, vervangen door dezulken, welke
daarbij ter invordering worden vrijgelaten, als middelen
en voorwerpen van Plaatselijke Belastingen.”

Vele gemeenten evenwel waren met de hervorming
hunner belastingen niet bij tijds gereed, zoodat bij het
besluit van 6 Januari 1806 (Staatsbesl. Bat. Rep. IV,
bl. 59) de departementale besturen gemachtigd werden:
„om alle zoodanige Gemeente-Besturen in derzelver

1) De officieele stukken aangehaald op bl. 176.

Respect, welke zulks mogten benoodigd hebben, te qualificeren om provisioneel, gedurende den tijd van zes maanden, of zooveel korter tijd als binnen welken het algemeen Reglement op de Gemeente-Besturen zal zijn in werking gebragt, met het heffen van alle zoodanige Belastingen als tegenwoordig ten behoeve der Stedelijke kassen worden opgebragt te continuëeren, met adhortatie niettemin aan voorschreven Departementale Besturen en Landschaps-Bestuur van Drenthe, om de introductie van 't voornoemd Reglement met alle mogelijke activiteit te accélereren."

Zoo was dan bij de komst van koning Lodewijk de hervorming der belastingen in enkele plaatsen gereed, in andere nog in vollen gang; maar ook op dit gebied schreed de nieuwe regeering op den door Schimmelpenninck ingeslagen weg voort. De bepalingen omtrent de plaatselijke belastingen van het reglement van 1805 bleven bij voortduring van kracht, voor zoo ver zij niet door latere wetten stilzwijgend of uitdrukkelijk werden afgeschaft.

Eene eerste afwijking had plaats door art. 7 der wet betrekkelijk tot algemeene bepalingen. Het min of meer tweeslachtige stelsel, waartoe het reglement van 1805 de bepalingen der constitutie van dat jaar, omtrent het toezicht op de invoering van plaatselijke belastingen had ontwikkeld, werd te recht verlaten. Aan den koning werd

de goed- of afkeuring der ontwerpen van gemeente-belastingen, „op rapport van de departementale besturen,” opgedragen. Nader werd dit ontwikkeld in de wet op de gemeentebesturen van 13 April 1807; de ontwerpen van belastingen zouden door de plaatselijke besturen worden gezonden aan den landdrost; deze moest ze doen toekomen aan den minister van binnenlandsche zaken, om met diens consideratiën aan den koning te worden voorgelegd (art. 44 en 49)¹⁾. Volgens art. 35 van het decreet van 29 April 1807 deed de landdrost de belastingontwerpen een voorloopig onderzoek ondergaan, en voegde hij bij de opzending der stukken aan de regeering zijn advies daaraan toe.

Eene uitbreiding van art. 19 van het reglement van 1805 had plaats door de wet van 30 November 1807 (P. A. B. III, bl. 197). Ook de belastingen op de ronde maat en de haardsteden werden daarbij aan de gemeentelijke opcenten onderworpen, en wel: „de Belasting op de Rondemaat — onder de series van Belastingen, in voorschreven Artikel voorkomende, — onmiddelijk volgende op het middel van de Waag” (art. 2); en „de Belasting op de Haardsteden — in dezelfde series onmiddelijk achter de Belasting op het Mobilair” (art. 3).

1) Zie ook art. 8 der wet van 17 April 1807. (P. A. B. III, bl. 65).

Het toestaan van de heffing van opcenten op de ronde maat kwam geheel overeen met het standpunt des wetgevers van 1805; immers bestond er geene enkele goede reden, het middel op de waag wél en dat op de ronde maat niet aan de verhooging door plaatselijke opcenten te onderwerpen. De plaatselijke opcenten op het middel der haardsteden verergerden ongetwijfeld den ongelijken druk dezer belasting, maar toch kan het toestaan van de heffing daarvan, beoordeeld naar het standpunt, dat in 1807 werd ingenomen, niet irrationeel genoemd worden.

Van meer aanbelang dan deze uitbreiding van het reglement van 1805 was hetgeen eenige maanden vroeger door de wet van 17 April 1807 (P. A. B. III, bl. 65) was bepaald ¹⁾. Deze wet namelijk stond den gemeentebesturen toe, den invoer van brood, meel, vleesch en wijn te onderwerpen „aan een Impost, geëvenredigd aan de additionele stuivers, aan die Gemeenten geaccordeerd, en welke (zouden) worden geheven, met relatie tot het Vleesch, Brood en Meel, bij het te koop brengen — en in de proportie hier onder gespecificeerd” (art. 3).

De bedoelde verhouding nu tusschen de te heffen opcenten en invoerrechten was:

1) Zie ook Wet 30 Januari 1808, art. 1, § 10 en 11 (P. A. B. III, bl. 255).

Belaste waren.	Bedrag der opcenten.	Bedrag van den impost.
vleesch	1— $2\frac{1}{2}$ stuiver	1 penning per pond.
"	$2\frac{1}{2}$ —5 "	2 " " "
"	5— $7\frac{1}{2}$ "	3 " " "
"	boven $7\frac{1}{2}$ "	4 " " "
tarwebrood	1— $2\frac{1}{2}$ "	5 stuivers per 100 ponden.
"	$2\frac{1}{2}$ —5 "	10 " " " "
"	5— $7\frac{1}{2}$ "	15 " " " "
"	boven $7\frac{1}{2}$ "	1 gulden " " "
tarwemeel	1— $2\frac{1}{2}$ "	6 stuivers " " "
"	$2\frac{1}{2}$ —5 "	12 " " " "
"	5— $7\frac{1}{2}$ "	18 " " " "
"	boven $7\frac{1}{2}$ "	24 " " " "

„Zuiglammeren, speenvarkens, kalfs- en zwijnskoppen en dergelijken, niet bij het pond verkocht wordende, en voor geschenken dienende, (werden) — eens vooral berekend — tegen 16 ponden vleesch” (art. 4).

Van roggebrood moest „worden betaald een vierde van het tarwebrood. — Van roggemeel, een vierde van het tarwemeel” (art. 5 en 6). „Van de van buiten ingevoerde Wijn, elders verimpost, (zouden) dezelfde additionele stuivers worden betaald, welke aan de Gemeenten (waren) toegestaan, waar de Wijn werd ingevoerd” (art. 7).

Ter beoordeeling dezer wet, welke eene groote schrede terugdeed op den goeden weg, dien men in 1805 had ingeslagen, moet eene enkele opmerking over de invor-

dering der accijnzen op geslacht, gemaal en wijn voorafgaan. Over het algemeen namelijk was de invordering zoo geregeld, dat de heffing niet bij den oorsprong maar bij den uitslag tot verbruik plaats greep. Anders evenwel bij het geslacht; deze accijns werd betaald, voordat het vee mocht worden geslacht; de plaatselijke opcenten vloeiden derhalve in de kas van de gemeente, waar de slachter woonde. Het gemaal moest zijn voldaan, voordat het graan door den molenaar mocht worden ontvangen; de opcenten van dezen accijns kwamen door deze regeling in de kas van de woonplaats des molenaars. De impost op den wijn eindelijk werd berekend bij den inslag door den wijnhandelaar en door hem betaald vóór hij mocht uitslaan; ook ten gevolge van deze wijze van heffing was de gemeente van inwoning des wijnkoopers de gerechtigde tot de plaatselijke opcenten op dit middel ¹⁾).

De werking der wet van 1807 wordt hierdoor duidelijk. Zij belemmerde den invoer van de genoemde levensmiddelen, door deze, zonder ontheffing van den elders betaalden accijns, aan een nieuwen impost te onderwerpen. Zij beschermde derhalve de binnen de gemeente wonende bakkers, molenaars, slachters en wijnhandelaars tegen concurrentie van buiten. Deze bescherming moge

1) Vgl. Gogel, Mem. en Corr. bl. 276 v.v., 302 v.v., 404 v.v. Sillem, t. a. p. bl. 231—235.

gering geweest zijn, zij had toch ten gevolge, dat alle grenzen der gemeenten weder binnenlandsche tollinien werden, en werkte daardoor verderfelijk genoeg.

En dan bedenke men, dat het eerste artikel derzelfde wet verklaarde: „De Plaatselijke Besturen zullen den Invoer van Brood, Meel, Vleesch en Wijn, van buiten hunne Jurisdictie, niet mogen beletten of verhinderen.” Het heeft werkelijk den schijn, alsof men het contrast tusschen hetgeen voorop werd gesteld en hetgeen onmiddellijk volgde, zoo duidelijk mogelijk wilde doen in het oog springen.

De heffing der plaatselijke invoerrechten had evenals die der opcenten door de ambtenaren der rijks onbeschreven middelen plaats ¹⁾. Art. 24 van het reglement van 1805, volgens hetwelk de gemeenten pondspondsgewijze droegen in de kosten der heffing van de plaatselijke opcenten, werd door art. 5 der wet van 30 November 1807, welke ook de ronde maat en het haardsteden-geld aan de opcenten onderwierp, vervallen verklaard. Voortaan moesten de gemeenten, als bijdrage in de kosten der invordering, 4 % van de opbrengst der opcenten en invoerrechten aan het Rijk afstaan.

Ten slotte kan nog worden vermeld, dat, evenals de staat, ook sommige gemeenten gedurende dit tijdvak, in plaats van tot buitengewone heffingen, haar

1) Koninklijk Decreet, 3 Maart 1808, P. A. B. III, bl. 277.

toevlucht namen tot anticipatiën op de gewone middelen ¹⁾).

En nu ons oordeel. Het kan niet anders dan gunstig luiden. Wél bereikte het nieuwe stelsel van rijks- en gemeentebelastingen het ideaal der samenstellers, belasting naar de relatieve vermogens der ingezetenen, slechts hoogst onvolkomen; wél was het eene niet te miskennen fout de departementale belastingen af te schaffen in de plaats van ze te regelen; maar vergeleken met den vroegeren toestand was de nieuwe regeling eene groote verbetering.

Door eene redelijke verhouding te brengen tusschen de beschreven en de onbeschreven middelen, — de verhouding der opbrengsten was namelijk ongeveer als 3 tot 4, — bereikte men de bekende voordeelen aan de combinatie dezer beide belastingwijzen verbonden: de

1) Aan Amsterdam werd toegestaan:

bij decreet van 17 Maart 1806 de heffing van vijf additioneele stuivers; deze werden ten gevolge van het decreet van 2 October 1807, met uitzondering van die op het patentrecht, verdubbeld;

bij decreet van 2 October 1807 de heffing van ambtgelden tot een gelijk bedrag als vóór 1805 ten behoeve der provincie geheven waren; hier tegenover zouden vervallen de nog bestaande belastingen op turf, bier en azijn, alsook het stedelijk lantaarn-, brandspuit-, emmer- en straatgeld;

bij decreet van 17 Juni 1808 de heffing van 50 additioneele stuivers op de verponding, zegge 250 %.

Verz. v. Wetten II, bl. 302, en V, bl. 289.

directe belastingen behoefden niet tot ondragelijke hoogte te worden opgevoerd, de indirecte belemmerden nog wel het verbruik der belaste voorwerpen, maar toch in veel mindere mate dan vroeger het geval was. Door de opcenten der gemeenten op rijksbelastingen in de eerste plaats op beschreven en eerst daarna op onbeschreven middelen toe te laten, trachtte men dezelfde voordeelen ook ten opzichte der plaatselijke belastingen te verkrijgen.

Evenwel zoodra we meer in bijzonderheden de regeling gadeslaan, ontdekken we verschillende leemten. Dat onder de beschreven middelen belastingen waren opgenomen, welke onder de andere rubriek te huis behoorden en omgekeerd; dat vele der wetten en ordonnantiën belastingen, welke te eenen male van elkander verschilden, te gelijk regelden; deze en dergelijke minder belangrijke onnauwkeurigheden en fouten gaan we met stilzwijgen voorbij. Maar is het te billijken dat het kapitaal in portefeuille volkomen vrij bleef? Had de moeilijkheid der heffing en de onvermijdelijkheid van eenigen willekeur tot deze ongelijkheid mogen voeren? Want eene ongelijkheid was het, alle andere bronnen van inkomsten te belasten en de kapitaalrente vrij te laten. En mocht ook al deze ongelijkheid, ten gevolge van den trek naar nivelleering van de voordeelen van verschillende geldbeleggingen, in werkelijkheid minder zijn dan zij scheen, geheel weggenomen werd zij daardoor volstrekt niet. Bovendien was het ook

toen reeds eene erkende waarheid, dat „en matière d'impôt l'inégalité qu'on voit, nuit plus que celle qu'on ressent”, zooals de Tocqueville zoo juist gezegd heeft.

Deze ongelijkheid nu bestond niet alleen in de rijksbelastingen; door het stelsel der opcenten werd zij ook in de gemeentebelastingen overgebracht en daardoor nog belangrijk vergroot. Alleen in die gemeenten, welke hunne uitgaven uit hoofdelijke omslagen dekten, had dit niet plaats; hier kon men ook het roerend vermogen der belastingplichtigen, althans voor zoover het bekend was, ter bepaling van het bedrag van den aanslag in aanmerking nemen.

Eene andere en nog veel minder verdedigbare onbillijkheid in het stelsel der algemeene belastingen was de heffing van runderbeestengeld naast het personeel, voor zoover het landgeld was. Of hetgeen de landbouwers voor hunne gronden in het personeel bijdroegen, moest als hun patentrecht worden aangemerkt, maar op welken grond rustte dan het runderbeestengeld? Of het runderbeestengeld kwam overeen met het patentrecht voor andere bedrijven, maar waarom dan de bezaaide landen hiervan vrijgesteld? Waarom in één woord de veeteelt zwaarder belast dan den landbouw? Of moest de belasting op landbouwerspaarden de ongelijkheid wegnemen? Het verband tusschen deze verschillende belastingen was hoogst gebrekkig. Gogel zelf zeide later dan ook, dat wanneer „de weilanden evenals

de bouwlanden, reeds in het personeel zijn begrepen, er geene reden is om het land dat door koeijen beweid wordt, meer te doen dragen dan dat hetwelk met graan bezaaid is, of dubbel te doen betalen" (Mem. en Corr. bl. 154). Ook deze ongelijkheid werd weder verergerd door niet alleen op het personeel, maar ook op het runderbeestengeld plaatselijke opcenten toe te laten.

Voor het overige was de heffing van plaatselijke opcenten op rijksbelastingen volkomen te billijken. We moeten echter niet vergeten, dat het een noodzakelijk kwaad van deze opcenten was, dat zij de ongelijkheden in den druk der middelen, die wij hier en daar bij de afzonderlijke behandeling van elk hunner hadden aan te wijzen, grootere afmetingen deden aannemen. Vooral geldt dit ten opzichte van de opcenten op de rijksaccijnzen. Deze middelen drukten toch reeds onevenredig zwaar op de mindergegoeden, en verhooging van deze bedenkelijke ongelijkheid kwam derhalve weinig overeen met de regelen eener goede belastingverdeeling, regelen, op welker navolging men zich in 1805 nog al liet voorstaan. Had men naast het opcentenstelsel den gemeenten ook voldoende objecten voor eigen belastingen aangewezen, men had het kwaad binnen enger grenzen kunnen beperken, ja zelfs, misschien wel kunnen vermijden. Dat men op de opcenten te veel gewicht legde, merkten wij reeds op.

Maar dit was nog niet de eenige fout, die men te

dezen opzichte beging. Immers bij de regeling der plaatselijke opcenten toonde men door voor de verhooging der middelen eene bepaalde volgorde aan te wijzen, dat naar het oordeel der regeering het eene middel voor verhooging meer geschikt was dan het andere. En toch mocht het aantal der opcenten op het eene middel niet hooger of lager zijn dan dat op het andere, tenzij de laatste additioneele stuiver op het onmiddellijk voorafgaande middel juist voldoende was om de uitgaven te dekken. Dit was irrationeel.

Even bedenkelijk als het is, al het gewicht der plaatselijke uitgaven op het object van ééne rijksbelasting te doen drukken, even bedenkelijk is het ook tusschen de voor de heffing van opcenten eenmaal aangewezen belastingen volstrekt geen onderscheid te maken ¹⁾. Had den niet de verponding, vooral die op gebouwd eigendom, het personeel en het meubilair, om slechts eenige voorbeelden te noemen, tot hooger bedrag moeten zijn in aanmerking genomen dan het recht op de aliënatien en venduen, het gemaal en het geslacht? Dit lijdt geen redelijken twijfel.

Voorzeker, de regeling zooals het reglement van 1805 die behelsde, was heel wat gemakkelijker dan de be-

1) Dat het ook in de praktijk niet vol te houden was, blijkt hieruit, dat aan Amsterdam de bevoegdheid werd toegekend 250 % op de verponding te heffen. Zie noot 1, bl. 211.

paling van altijd min of meer willekeurige verschillen in de maxima der te heffen opcenten, maar beter was ze waarlijk niet.

We kunnen hiermede onze beoordeeling als afgerond beschouwen. De opmerkingen, waartoe de verschillende belastingen en de bijzonderheden der regeling ons aanleiding gaven, behandelden we in den loop der uiteenzetting.

Trachten wij ons een beeld te vormen van den toestand der belastingen in de republiek der Vereenigde Nederlanden en plaatsen we daarnaast het in 1805 gereijpte stelsel, dan kan het niet anders of naast dit eerste zal ons het laatste een model van schoonheid en regelmatigheid van vormen schijnen. Immers na eene lange en duistere nacht wanen we in de morgenschemering reeds het heldere daglicht te aanschouwen.

Voorwaar het contrast tusschen den toestand vóór en dien na de invoering van Gogels stelsel is groot. Dáár gewestelijke, hier algemeene belastingen; dáár accijnzen op schier alle levensmiddelen, hier op slechts enkele; dáár gewestelijke en plaatselijke tolliniën, hier onbelemmerd verkeer; dáár ingewikkelde administratie, hier eenvoudig beheer; dáár verpachting, admodiatie en monopolie, hier alleen collecte; dáár willekeur, hier regelmaat; dáár verwarring, hier verband tusschen algemeene en plaatselijke belastingen.

Eere den grooten staatsman, die zulke verbeteringen

wist tot stand te brengen. Al werd zijn werk ook door koning Lodewijk min of meer verknoeid en door Napoleon geheel ten val gebracht, het was gelukkig niet te vergeefs geweest. Bij Nederlands wedergeboorte herrees ook Gogels werk uit zijn asch; wél was het hier en daar geschonden, maar hoe verminkt ook, het zou nog lang zijn invloed doen gelden.

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Fransche stelsel.

Ook aan het koninkrijk Holland was slechts een kortstondig bestaan beschoren. Lodewijks karakter leende zich allerm minst tot de taak, hem door Napoleon toegedacht: als koning van Holland, prins van Frankrijk te zijn. Vooral maakte hij den toorn zijns broeders gaande door zich niet genoeg te voegen naar diens politiek van den „blocus continental.” Herhaaldelijk werden hem door Napoleon aanmerkingen gemaakt over de smokkelarij aan Hollands grenzen, en welke tegenwerpingen hij ook maakte, zij mochten niet baten. Zijne bekende verzuchting: „Empêcher donc la peau de transpirer!” was allerm minst geschikt om Napoleon tot toegevendheid te stemmen. Reeds was in 1807 Vlissingen bij Frankrijk ingelijfd en had Holland als vergoeding de provincie Oost-Friesland verkregen; hetgeen

weinige jaren later volgde, was slechts eene voortzetting van hetgeen in 1807 was begonnen. Bij senaatsbesluit van 24 April 1810 werden alle landen, gelegen aan den linker oever van den Rijn met Frankrijk vereenigd. En alsof dit nog niet genoeg was, werd aan Lodewijk op zijn ingekrompen gebied een goed deel van zijn gezag ontnomen.

De bewaking onzer kusten werd aan Fransche douaniers opgedragen.

Deze toestand was onhoudbaar. Ten einde raad deed Lodewijk, den 1 Juli 1810, afstand van den troon ten behoeve van zijn zoon. Dit laatste echter werd door Napoleon geheel over het hoofd gezien; acht dagen na Lodewijks abdicatie onderging Nederland het lot, dat reeds zoo lang boven het hoofd van ons volk had gehangen. De aanslibbing der groote Fransche rivieren keerde tot haren oorsprong terug! „Tout commentaire serait superflu. La seule raison valable que Napoleon pût alléguer, c'était le quia nominor leo" ¹⁾.

Het keizerlijk decreet van 9 Juli, dat onze gewesten tot een deel van het keizerrijk maakte, bracht ons met de Fransche wetboeken ook de Fransche

1) A. Réville, R. d. d. M. 1870, t. a. p. II en III.

Vgl. Prof. Th. Jorissen, De ondergang v. h. koninkrijk Holland, Rott. bij H. Altmann.

De Bosch Kemper, t. a. p. bl. 355 v.v.

Groen van Prinsterer, t. a. p. II, bl. 942 v.v.

belastingen en de Fransche centralisatie ¹⁾. Van daar dat eene bespreking van de Fransche rijks-, departementale- en gemeentebelastingen hier noodzakelijk is; en dit niet alleen, omdat zij gedurende korte jaren hier zijn geheven, maar vooral om den invloed, dien zij op den loop der zaken na 1813 hebben gehad.

Ten gevolge der inlijving kwamen ook de Hollandsche departementen onder de Fransche constitutie van 22 frimaire an 8 (13 December 1799) te staan. Wat hiervan het gevolg was, werd geregeld bij het keizerlijk decreet van 18 October 1810 ter organisatie van de departementen van Holland ²⁾.

Ten aanzien der financiën werd overwogen, „dat de Hollandsche Departementen een stelsel van belastingen (hadden), geheel afwijkende van dat van het Rijk; dat men hetzelfde niet zou kunnen veranderen om in 1811 het fransche stelsel in te voeren, zonder een merkkelijk verlies aan (de) finantiën toe te brengen.” Op grond hiervan werd door Napoleon besloten, „het stelsel van belastingen onzes Rijks trapsgewijze in de Hollandsche departementen dáár te stellen, en ons voor 1811 te be-

1) Vgl. E. de Laveleye, t. a. p. bl. 245.

Bastert, t. a. p. bl. 20.

2) Kemper, Code Organique des départemens de la Hollande, 's Hage. 1812, bl. 110.

palen tot het invoeren van zoodanige verligtingen, waardoor de belastingen voor die Departementen veel minder (werden), dan zij in de voorgaande jaren bedragen (hadden)."

De bedoelde verminderingen werden nader geregeld door het vijfde hoofdstuk van het decreet. Met den 1 Januari 1811 werden de imposten op de zeep en het beestiaal, het meubilair en het zegel op voorwerpen van weelde afgeschaft; enkele imposten op levensmiddelen werden verlaagd, en het personeel tot de helft verminderd. Van het zegel op de rentecoupons van buitenlandsche effecten en van de verhooging van het successierecht ten opzichte dier fondsen werden de effecten ten laste van Frankrijk en van de daarmede vereenigde rijken vrijgesteld. Voor het overige bleven de belastingen over 1811 op den bestaanden voet, met uitzondering alleen van het meerendeel der rechten op den in- en uitvoer (art. 142). Voor de invordering dezer rechten werd ook reeds aanstonds het Fransche douanestelsel met al zijne gestrengheid grootendeels in werking gesteld.

De invoering der overige Fransche belastingen had plaats met den 1 Januari 1812 ¹⁾, krachtens het decreet

1) In die departementen, welke reeds den 24 April 1810 waren ingelijfd, werden de Hollandsche belastingen met den 1 Januari 1811 door de Fransche vervangen. (Decreet van 19 October 1810, Code Org. bl. 212).

van 21 October 1811 (bull. d. l. n°. 397). Dit decreet deed tevens de tollinie tusschen Holland en Frankrijk vervallen.

Met uitzondering van de belasting op het vee tot aanmoediging van den landbouw, werden alle Hollandsche belastingen afgeschaft en vervangen door het volgende stelsel:

A. Directe Belastingen.

1. De grondbelasting. Deze werd geheven volgens de wet van 3 frimaire an 7 (23 November 1798)¹⁾. Zij rustte op alle vaste goederen in verhouding tot hunne zuivere belastbare opbrengst (art. 2). Als zuivere belastbare opbrengst van een goed werd aangemerkt, al hetgeen van de onzuivere opbrengst na aftrek der kosten van productie en van onderhoud overbleef (art. 3)²⁾. Welk deel der opbrengst jaarlijks aan de schatkist zou vervallen werd niet vastgesteld, en kon ook, ten gevolge van de repartieëring dezer belasting, niet vastgesteld worden.

Ten opzichte der repartitie in de Hollandsche departementen, schreef het decreet van 1811, voor, dat ter bepaling van de som, welke in elk arrondissement en

1) L. Rondonneau, Collection des lois Françaises, Paris 1811, Dl. IV, bl. 65.

2) Vgl. v. Hock, Die Finanzverwaltung Frankreichs, bl. 138 v.v.
M. Block, L'impôt et les formes variées qu'il affecte. Paris, J. Hetzel et Cie, bl. 36—43.

in elke gemeente door de eigenaars van gebouwen zou worden opgebracht, de bestaande kadastrale registers tot grondslag zouden strekken, na aftrek van een vijfde van den aanslag voor 1811. Het aandeel van elk arrondissement zou derhalve bestaan uit: 1°. de som der kadastrale aanslagen voor de gebouwde eigendommen, na aftrek van een vijfde, 2°. de som, welke de landeigenaren in het arrondissement, naar het oordeel van den prefect, in het aandeel, waarop het departement was gesteld, bijdragen moesten (art. 9). Voor de beoordeeling van deze laatste regeling herinnere men zich slechts dat „de belasting, welke ieder individu verplicht is te betalen, zeker en niet willekeurig behoort te zijn.” (Ad. Smith, *Wealth of Nations*, Dl. III, bk. V, afd. II, regel II).

Wel bepaalde art. 7 der wet van frimaire, dat ter beveiliging der belastingplichtigen tegen de fouten der repartitie, jaarlijks door het wetgevend lichaam het maximum der verhouding van belasting en opbrengst zou worden bepaald, maar noch in het genoemde decreet noch in dat van 15 Juli 1811, houdende vaststelling der belastingen voor 1812 (bull. d. l. n°. 380), kwam zoodanige bepaling voor. En al ware dit wél het geval geweest, hoe zou de vaststelling van dit maximum willekeur hebben kunnen keeren?

De werkzaamheden tot daarstelling van een volledig kadaster voor de Hollandsche departementen werden

voortgezet. Het aandeel, dat deze departementen over 1812 in de grondbelasting moesten bijdragen, werd bepaald op 15.400.000 francs.

2. La contribution personnelle et mobilière, geheven volgens de wet van 3 nivôse an 7 (23 December 1798) ¹⁾. De contribution personnelle was een soort van hoofdgeld, gelijk aan het gemiddelde loon van drie dagen arbeid, dat echter niet lager dan 50 centimes en niet hooger dan anderhalve franc per dag mocht gesteld worden (art. 5). Zij werd geheven van alle ingezetenen, zoowel vrouwen als mannen, welke in het volle genot hunner burgerlijke rechten waren, met uitzondering alleen van de behoeftigen (art. 20).

Ook deze belasting werd gerepartiëerd. Ter bepaling van de som, welke door elk kanton en elke gemeente moest worden opgebracht, stelde het departementaal bestuur eerst de hoogte van het dagloon voor elk kanton vast. Het aandeel van elk kanton en van elke gemeente werd vervolgens gevonden door het vastgesteld bedrag van het dagloon te vermenigvuldigen met een zesde van het cijfer der bevolking (art. 7 en 11). Nadat op deze wijze ook de totale aanslag van het departement in deze belasting was gevonden, werd deze afgetrokken van de som, waarop het departement voor zijn aandeel in de contribution personnelle et mobilière door de wet gesteld was.

1) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 102.

Het overschot werd als een contribution mobilière gerepartiëerd (art. 8). Deze repartitie over de kantons en de gemeenten had plaats voor een derde in verhouding tot de bevolking en voor de andere twee derden in verhouding tot het bedrag der patentbelasting in het kanton en de gemeente (art. 9 en 12).

Het aandeel der gemeente werd daarna omgeslagen over de ingezetenen, die reeds in de contribution personnelle waren aangeslagen, en wel in verhouding tot de huurwaarde hunner woningen, met dien verstande, dat de huurwaarde der huizen of kamers van ongehuwde mannen boven 30 jaren oud, voor de berekening der belasting met de helft werd verhoogd (art. 21 en 23). Openbare ambtenaren moesten, in de plaats van bij te dragen in de contribution mobilière 5 % en officieren 2 % van hunne bezoldiging afstaan.

De contribution personnelle et mobilière was, zooals uit het bovenstaande blijkt, eene middellijke inkomstenbelasting ¹⁾. Dat de contribution personnelle progressief was in verkeerde richting, valt terstond in het oog. In dit opzicht was de contribution mobilière misschien iets, maar in elk geval weinig beter ²⁾. Bovendien staat men verbaasd over de zonderlinge wijze van heffing. De op

1) Vgl. v. Hock, t. a. p. bl. 145.

M. Block, t. a. p. bl. 23—25.

2) Zie boven bl. 117.

elkaar volgende repartities rustten niet op dezelfde grondslagen en alleen bij den laatsten omslag, dien over de belastingplichtigen, werd de huurwaarde, naar welke de belasting heette geheven te worden, zuiver in acht genomen. Hoe men er toe kwam bij den omslag over de gemeenten op het bedrag der patenten te letten, zal ons zoo aanstonds duidelijk worden. Doch reeds thans kan het ons niet ontgaan, dat de regeling dezer belasting ongelijkheden bij menigte moest in het leven roepen. Schier elke repartitie doet de belasting ongelijk drukken, maar moeilijk zal men er eene vinden, die aan dit euvel sterker mank gaat, dan die der contribution mobilière ¹⁾.

3. De belasting op deuren en vensters, geheven volgens de wetten van 4 frimaire an 7 (24 November 1798) en 13 floréal an 10 (3 Mei 1802) ²⁾. Zij rustte alleen op de buitendeuren en buitenvensters; haar bedrag hing samen met den aard en het getal der deuren en vensters, en met het aantal inwoners der gemeente. Oorspronkelijk was voor elke deur en elk venster eene vaste som verschuldigd, maar na het in werking treden der wet van 1802 werd ook deze belasting gerepartiëerd. Doch de omslagen over de arrondissementen, gemeenten en belastingplichtigen hadden hier ten minste vol-

1) Vgl. Paul Leroy-Beaulieu, t. a. p. I, bl. 365.

2) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 97 en 137.

gens dezelfde grondslagen plaats. Behalve dit voordeel had zij nog boven de contribution mobilière voor, dat eene heffing naar den grondslag deuren en vensters in de uitvoering minder willekeurig is dan eene belasting naar de huurwaarde. Maar voor het overige was zij eene ongelijkmatige verhooging dezer laatste belasting ¹⁾, die tevens, door eene besnoeiing op het aantal deuren en vensters te bewerken, voor de gezondheid schadelijke gevolgen hebben kon ²⁾.

De som, welke de Hollandsche departementen over het jaar 1812 in „la contribution personnelle et mobilière, et celle des portes et fenêtres” moesten opbrengen, bedroeg volgens het decreet van 1811 fr. 3,400,000 ³⁾.

4. Het recht op de patenten. Dit werd geregeld door de wet van 1 brumaire an 7 (22 October 1798) ⁴⁾. Deze belasting week, wat de hoofdbeginselen betrof, weinig af van het klein zegel op de beroepen en bedrijven. Zij had trouwens voor dit laatste middel tot

1) Vgl. v. Hock, t. a. p. bl. 147 vv.

2) Vgl. Vissering, Handboek n°. 796.

Zie ook boven bl. 121.

3) Tot eene juiste beoordeeling van dit cijfer en van het bovengenoemde cijfer der grondbelasting moet worden in het oog gehouden, dat volgens het decreet van 1811 nog verschillende rijksopcenten op de directe belastingen geheven werden. Zie ook het decreet van 11 November 1813 (bull. d. l. n°. 531), dat voor onze departementen eene gunstige uitzondering op eene verhooging der middelen behelsde, „à raison des charges extraordinaires qu'ils supportent.”

4) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 47.

voorbeeld gestrekt. Sommige rechten waren afhankelijk van de bevolking der plaats van uitoefening van het bedrijf, andere niet. Voorts was ook de verdeeling in vaste en evenredige rechten aangenomen. De evenredige rechten hingen hier evenwel niet rechtstreeks van het debiet af; zij bedroegen een tiende van den huurprijs der woningen, fabrieken, werkplaatsen, magazijnen of winkels, naar gelang van den aard van den handel of het bedrijf (art. 5)¹⁾. Hieruit nu verklaart het zich, dat voor den omslag van de contribution mobilière ook het bedrag der patenten werd in aanmerking genomen.

De heffing van sommige der evenredige rechten naar den huurprijs der woning berust op een redelijken grondslag. „Het woonhuis of de woonkamer is beter ingericht naar mate de zaken belangrijker zijn, terwijl de werkplaatsen van ondernemingen, die weinig voordeel opleveren, dikwijls grooter zijn, dan die, waarin koopwaren worden vervaardigd, welke een hooge winst geven”²⁾ (Block, t. a. p. bl. 53, 54).

Het patentrecht was de eenige der directe belastingen, die naar vaste tarieven en niet bij repartitie werd geheven.

Voordat wij tot de indirecte belastingen overgaan,

1) Vgl. Paul Leroy-Beaulieu, t. a. p. I, bl. 378 vv.

2) Vgl. Dictionnaire de l'administration française, par M. Block: Patentes.

moeten we nog melding maken van de voor ons onderwerp niet onbelangrijke wet van 26 germinal an 11 (16 April 1803)¹⁾. Deze wet bepaalde, dat, in geval goederen, welke aan gemeenten toebehoorden, werden verhuurd, de huurder elke op het goed rustende belasting moest betalen „à la décharge des communes, et en déduction du prix du bail” (art. 1). Bezat eene gemeente gemeene eigendommen, waaruit ieder der ingezetenen voordeel trok, en waren hare inkomsten ontoereikend om de lasten dezer domeinen te betalen, dan werden deze omgeslagen „en centimes additionnels sur les contributions foncière (et) mobilière — de tous les habitants” (art. 2). Hadden evenwel niet alle ingezetenen een gelijk recht op het gebruik van het gemeene goed, dan zou de verdeeling der belasting geschieden over de rechthebbenden, „au prorata de la part qui en appartiendra à chacun” (art. 3 en 4).

Tegen deze regeling zijn weinig gegronde bezwaren in te brengen²⁾. Maar hiertegenover was het niet billijk, dat ten gevolge der wet van 19 ventôse an 9 (10 Maart 1801) de staatsbosschen evenmin aan de gemeente- als aan de rijksbelasting waren onderworpen. Het behoeft geen betoog, dat ten gevolge hiervan de gemeenten, in wier gebied dergelijke staatsdomeinen

1) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 144.

2) Vgl. beneden bl. 246.

lagen, in minder gunstigen toestand verkeerden, dan die met welke dit niet het geval was. Deze ongelijkheid is echter minder groot dan zij schijnt, daar, zooals wij zullen zien, de directe belastingen slechts een klein deel van de gemeentemiddelen uitmaakten.

B. Indirecte Belastingen.

1. De registratie-, zegel-, griffie- en hypotheekrechten. Het registratierecht werd geheven volgens de wetten van 22 frimaire an 7 (12 December 1798) en 27 ventôse an 11 (18 Maart 1801)¹⁾. Het recht wordt onderscheiden in vast- en evenredig recht.

Het vast recht draagt grootendeels het karakter eener retributie, en drukt op het geschrift als zoodanig. Het is eene vergoeding voor den dienst, dien de staat aan den belanghebbende bewijst, door de verzekering van de dagteekening van het geschrift, en — wanneer het eene onderhandsche akte geldt, — de overschrijving in de registers, ten gevolge waarvan de belanghebbende bij verlies van het oorspronkelijk stuk niet geheel van bewijsmiddel verstoken is. Het vast recht rustte op alle geschriften en andere bewijsstukken — bijv. kaarten —, welke geene rechtshandeling inhielden, die aan het evenredig recht onderworpen was.

1) Rondonneau, t. a. p. III, bl. 202 en 267.

Het evenredig recht draagt meer het karakter van belasting in engeren zin; het rust niet op het geschrift, het instrument, maar is eene belasting op de in de akte geconstateerde rechtshandeling. Daarom moet het recht ook dan worden betaald, wanneer uit latere akten is op te maken, dat de rechtshandeling geschied is. Elke rechtshandeling, die eene verbintenis of schuldbevrijding en elk rechtsfeit, dat overgang van rechten, hetzij onder de levenden hetzij na doode, met zich bracht, had de heffing van het evenredig recht ten gevolge.

Voor de berekening van het vast recht worden de verschillende akten in klassen verdeeld. Alle akten, die in dezelfde klassen vallen, zijn aan hetzelfde recht onderhevig. Ook ten opzichte van het evenredig recht heeft verdeling in klassen plaats naar de belangrijkheid der rechtshandelingen; het recht verschuldigd voor verschillende akten, die in dezelfde klasse vallen, is evenredig aan het uitgedrukt of geschat bedrag, waarover de rechtshandeling zich uitstrekt ¹⁾.

Het is hier te lande overbodig het registratierecht

1) Vgl. v. Hock, t. a. p. bl. 184 vv.

Dict. de l'adm. franç.: Enregistrement.

Block, t. a. p. bl. 65—71.

Onder de Nederlandsche werken over het registratierecht zijn vooral van belang: J. B. Vroom, De wetg. op de Registratie, Zwolle, 1875, 2e druk; S. Bartstra, De wetg. op de Registratie, 's Hage, 1869, Dl. I; en A. van Hoytema, Ophelderingen de Wetg. der Reg. betreffende, Zwolle 1857. Het tweede dezer werken is echter niet compleet.

aan eene wijdloopige kritiek te onderwerpen¹⁾. Terwijl het vast recht bij velen, uit hoofde van zijn bijzonder karakter, genade vindt, wordt het evenredig recht in het algemeen veroordeeld. Het zal altijd neerkomen op den economisch zwakkere der handelende partijen, dus op hem, die voor eene billijke belasting juist het minst zou in aanmerking komen. Veelal drukt het op rechtshandelingen, welke niet getuigen van den welstand van hem, op wien de belasting drukt, maar integendeel op zijn benarden toestand wijzen. Het belemmert het verkeer; het treft den gegoeden burger niet slechts relatief-, maar absoluut zwaarder dan den rijke, welke met het goederenverkeer veel minder in aanraking komt. Dit laatste geldt vooral van het recht van overgang op onroerend goed, dat het kleine grondbezit over het algemeen sterker belast, dan het groote.

Het zegelrecht werd geheven volgens de wet van 13 brumaire an 7 (3 November 1798)²⁾. Het is eveneens eene belasting op rechtshandelingen en op bewijsstukken; doch hier is alleen het geschrift, dat de rechtshandeling constateert, object der belasting. Een recht

1) Uit den overvloed van meer of minder belangrijke beoordeelingen, noem ik slechts:

Gogel, Mem. en Corr. bl. 48—56.

Mr. S. van Houten, De toekomst onzer financiën, Groningen, 1869, bl. 17—31.

Vissering, Handboek, n°. 852—857.

2) Rondonneau, t. a. p. III, bl. 186.

van zegel op rechtshandelingen zonder geschrift aangeaan, kende de wet niet.

Het zegelrecht werd evenals het registratierecht op twee wijzen geheven: 1°. als zegel naar de oppervlakte van het papier, hetgeen veel overeenkomst heeft met het vast registratierecht, en 2°. als evenredig zegel op verhandelbare obligatiën, effecten, wissels enz., eene aanvulling van het evenredig registratierecht ¹⁾.

Volgens de wet van 13 vendémiaire an 6 (4 October 1797) ²⁾ werd ook een vast zegelrecht geheven op couranten en biljetten van afkondiging.

Het hypotheekrecht werd geregeld door de wet van 21 ventôse an 7 (11 Maart 1798) ³⁾. Het is eene belasting op de inschrijving der akten van hypotheek en de overschrijving der akten van eigendomsovergang van onroerende goederen in de registers, berustende op de kantoren van de bewaarders der hypotheeken. Het recht was evenredig aan het bedrag der ingeschreven hypotheek of aan de waarde van het overgeschreven goed. Ook aan dit recht kleefde hoofdzakelijk het karakter van vergoeding voor een bewezen dienst.

De griffierechten eindelijk, geheven volgens de wet-

1) Vgl. v. Hock, t. a. p. bl. 193 vv.

Dict. de l'adm. franç.: Timbre.

Block, t. a. p. bl. 73, 74,

2) Rondonneau, t. a. p. III. bl. 185.

3) Rondonneau, t. a. p. II, bl. 30.

ten van 21 ventôse an 7 (11 Maart 1799) en 22 prairial an 7 (10 Juni 1799)¹⁾, waren deels belooningen voor den griffier, deels belastingen bij welke het karakter van ruilpraestatie sterk op den voorgrond trad.

2. Les droits réunis, hieronder werden verstaan im-posten op dranken, kaarten, publieke rij- en vaartuigen, tabak, zout en een „droit de navigation”²⁾. Het zou buiten ons bestek liggen, elk dezer belastingen afzonderlijk na te gaan. Zij waren over het algemeen hoog, en droegen niet weinig bij tot den haat tegen de Fransche overheersching. Bekend is het, dat Napoleon zelf zijn val voor een groot deel toeschreef aan het stelsel der droits réunis. Al werd hierdoor aan deze belastingen zeker te veel ten laste gelegd, toch maakt dit oordeel elke uitwijding over den druk der droits réunis overbodig³⁾.

De bijzondere wijze van heffing van den tabaksaccijns verdient evenwel eene korte vermelding. Het decreet van 29 December 1810 (bull. d. l. n°. 339) namelijk

1) Rondonneau, t. a. p. III, bl. 257 en 265.

2) Vgl. Dict. de l'adm. franç.: Contributions indirectes, en Navigation intérieure.

V. Hock, t. a. p. bl. 355—432.

Zie Rondonneau, t. a. p. IV, wetten en decreten van 9 vendémiaire an 6, 5 ventôse an 12 (art. 75), 3 pluviôse an 6, 5 ventôse an 12, 1 germinal an 13, 24 April 1806, 20 April 1810, 30 floréal an 10, 16 Maart 1806, 24 April 1806 en verschillende minder belangrijke wetten en decreten.

3) Vgl. v. Hock, t. a. p. bl. 319 vv.

bepaalde in art. 1: „l'achat des tabacs en feuilles, la fabrication et la vente, tant en gros qu'en détail, des tabacs fabriqués, sont exclusivement attribués à notre régie des droits réunis" ¹⁾).

Ook hier te lande werd de invordering door middel van het staatsmonopolie door het decreet van 1811 ingevoerd.

Deze plotselinge fnuiking van de particuliere tabaksindustrie en van den tabakshandel was ongetwijfeld voor vele ingezetenen dezer gewesten een ramp. Dit neemt echter niet weg, dat het tabaksmonopolie — mits geleidelijk ingevoerd — als wijze van heffing van den tabaksaccijns groote lichtzijden aanbiedt. Het is bijkans het eenige middel om zonder al te moeilijke controle de tabak, naar de verschillende soorten hooger of lager te belasten ²⁾).

3. De douanerechten ³⁾. Deze waren wel, zooals wij zagen, grootendeels reeds het vorig jaar ingevoerd, maar behooren toch volledigheidshalve hier te worden vermeld. Het zou echter te eenen male ondoenlijk zijn hieromtrent in bijzonderheden te treden. Het is alge-

1) Vgl. Dict. de l'adm. franç.: Tabac.

2) Zie boven bl. 26.

3) Rondonneau, t. a. p. IV, zie vooral de wetten en decreten van 22 Augustus 1791, 9 floréal an 7, 8 floréal an 11, 22 ventôse an 12, 1 pluviôse an 13, 12 Januari 1810, 31 Juli 1810, 5 Augustus 1810, 14 December 1810.

meen bekend, dat zij door Napoleon, niet slechts met het oog op de schatkist, tot veelal ondragelijke hoogte werden opgevoerd ¹⁾, en dat de groote macht, waarmede de douaniers waren toegerust tot het te keer gaan der smokkelarij, niet weinig bijdroeg om de Fransche overheersching te doen verfoeien.

De tollën op de rijkswegen en wateren werden, behoudens enkele uitzonderingen, door het decreet van 21 October 1811, *rélatif à la classification des routes et des péages qui s'y perçoivent* ²⁾, afgeschaft en vervangen deels door opcenten op de directe belastingen, deels door „le droit de navigation.”

Eindelijk moet nog worden gewezen op de wet van 19 brumaire an 6 (9 November 1797), regelende den waarborg der gouden en zilveren werken ³⁾. Deze wet stelde in art. 29 een keurloon vast, dat door den verkooper moest worden betaald, doch door dezen in de

1) v. Hock zegt van de Fransche tolwetgeving, t. a. p. bl. 236: „Sie hat sich als ein so brauchbares Werkzeug der Schreckensherrschaft, des Kontinentalzwanges und des Monopols begünstigter Kapitalisten erwiesen, dass sie fortdauernd mit Vorliebe gehegt, fortgeführt und bis in alle Einzelheiten ausgesponnen wurde.”

2) Fortuyn, Verzameling van Fransche wetten, Dl. III, bl. 374. Vgl. Decreten van 21 September 1812 (bull. d. l. n°. 460 en 465). 7 Januari 1813 (bull. d. l. n°. 478) en 13 Augustus 1813 (bull. d. l. n°. 518).

3) Rondonneau, t. a. p. III, bl. 29.

Vgl. v. Hock, t. a. p. bl. 432.

Dict. de l'adm. franç.: Garantie.

verhooging van den koopprijs zou worden teruggevonden ¹⁾).

Na de inlijving bij Frankrijk, werd ons land, overeenkomstig art. 1 der constitutie van het jaar 8, door het decreet van 13 September 1810 (bull. d. l. n^o, 313) verdeeld in 9 departementen. Evenwel werd in het jaar 1811 het Fransche stelsel der departementale belastingen nog niet ingevoerd. Het decreet van 22 October 1811 (bull. d. l. n°. 398) bepaalde, dat over dat jaar door de keizerlijke schatkist aan de Hollandsche departementen bepaalde sommen tot goedmaking hunner uitgaven zouden worden verstrekt. Eerst bij den aanvang van het volgende jaar werden, te gelijk met de invoering der nieuwe rijksbelastingen, ook de departementale financiën hier op denzelfden voet gebracht, als in de overige deelen van het keizerrijk.

De voornaamste wet omtrent de departementale belastingen was die van 11 frimaire an 7 (1 December

1) De tiërceering wordt door mij zelfs niet als buitengewone belasting opgenomen, aangezien het doel van dezen maatregel met het opleggen eener belasting niets gemeen had. Dit neemt evenwel niet weg, dat men den aard der tiërceering het best bepaalt, door haar te noemen eene belasting van de schuldeischers van den staat, ten bedrage van twee derden der rente van hunne schuldvorderingen.

Vgl. G. H. Betz. Bijdr. Adm. Recht. 1860, bl. 235—240.

Mr. J. T. Buys, De Nederlandsche Staatsschuld. Haarl. 1857, bl. 16, 17.

1798)¹⁾. Volgens art. 15 dezer wet zouden de departementale middelen bestaan uit zooveel opcenten op de grond- en de personeele belastingen, als tot dekking der uitgaven noodig zouden worden bevonden. Jaarlijks werd bij decreet van het centraal gezag het maximum der departementale opcenten vastgesteld, en tevens aangegeven tot dekking van welke uitgaven de departementale inkomsten zouden strekken.

Was het vastgestelde maximum tot dekking der uitgaven onvoldoende, dan werd hierin op de volgende wijze voorzien. Elk departement zou namelijk heffen, boven en behalve de gewone, twee soorten van buitengewone opcenten, en wel:

1°. een jaarlijks vast te stellen aantal opcenten op de grond- en de personeele belastingen tot het vormen van een departementaal reservefonds, onder den naam van „fonds de supplément,” bestemd om te voorzien in de tekorten van het departement zelf; en 2°. een eveneens jaarlijks vast te stellen aantal opcenten, waarvan de opbrengst, onder den naam van „fonds commun des départemens,” in de eerste plaats zou strekken, tot het verleenen van hulp aan die departementen, welke met hun eigen opcenten en hun reservefonds hunne uitgaven nog niet geheel konden bestrijden (art. 16).

Van deze combinatie, die niet weinig getuigt van de

1) Rondonneau, t. a. p. II, bl. 115.

scherpzinnigheid van den uitvinder, werd echter geheel voor het jaar 1812 afgeweken.

Volgens het decreet van 21 October 1811 tot invoering der Fransche belastingen werden over 1812 ten behoeve der Hollandsche departementen toegevoegd aan de grond- en de personeele belastingen „dix-sept centimes pour les dépenses fixes et variables administratives et judiciaires, et les quatre centimes facultatifs” ¹⁾. Tot dekking van welke uitgaven deze opcenten moesten worden besteed, werd aangewezen door het decreet van 21 September 1812 (bull. d. l. n°. 461). Doch door hetzelfde decreet werd tevens de belangrijke afwijking van de wet van het jaar 7, waarop wij zoo even wezen, ingevoerd. De achterstand van de verschillende departementen over 1812 zou namelijk niet gevonden worden uit de heffing van bijkomende opcenten voor het „fonds commun,” maar „au moyen d’un prélèvement sur le produit des octrois et autres revenus de toutes les communes de l’Empire. Ce prélèvement sera de cinq centimes” (art. 4) ²⁾.

Deze proeve vond echter weinig bijval. Zij bewerkte dan ook eene treurige verwarring tusschen de departementale en de gemeentefinanciën. De staatsraad overwoog, dat de meeste gemeenten de 5 % hunner in-

1) Zie ook Kemper, Jaarboeken, I, bl. 118.

2) Hetgeen de gemeenten in de Hollandsche departementen ten gevolge van dit artikel moesten afstaan bedroeg eene som van 833.755 francs,

komsten over 1812 reeds niet zouden kunnen voldoen, dat men alzoo het grootste gedeelte hiervan op den dienst van 1813 zou moeten vinden en dat het dus niet aanging den gemeenten over 1813 nogmaals 5 % harer middelen te ontnemen. Hij wees er op, dat de wet van het jaar 7 niet was afgeschaft en kwam op grond hiervan tot het besluit: „qu'il n'y a pas lieu d'appliquer, dès à présent, aux années qui vont suivre jusqu'en 1817, le moyen, adopté pour 1812, de prélever cinq pour cent des revenus communaux pour suppléer à l'insuffisance des centimes départementaux; — Que le mode indiqué par la loi du 11 frimaire an VII paraît préférable, et qu'il vaut mieux ajouter deux centimes aux dix-sept déjà perçus" (Extrait des Minutes de la Secrétairerie d'état, 12 September 1812, bull. d. l. n°. 455). Dit besluit moet onze volle instemming wegdragen; men keerde hiermede terug tot het rechte pad, dat men voor 1812 te kwader ure had verlaten.

Ook de gemeentebelastingen bleven, niettegenstaande onze inlijving bij Frankrijk, volgens art. 172 van het decreet tot organisatie der Hollandsche departementen op den bestaanden voet. Over 1811 zouden de gemeenten een gelijk aantal opcenten op de belastingen heffen als zij over 1810 hadden gedaan ¹⁾.

1) Arrêté du lieutenant général, Publ. Alg. Bel. V, bl. 360.

Met het in werking treden der nieuwe rijksmiddelen evenwel moest ook in de gemeentefinanciën wijziging komen. De artikelen 13 en 19 van het decreet van 21 October 1811, tot invoering der Fransche belastingen, stonden aan de gemeenten in onze departementen toe te heffen vijf opcenten op de grond- en de personeele belastingen. En door art. 68 van hetzelfde decreet werd aan alle gemeenten, wier gewone inkomsten ontoereikende waren, vergunning verleend, met den 1 Januari 1812 in te voeren „des octrois municipaux et de bien-faisance.”

Wat wij nu onder de gewone inkomsten der gemeenten hebben te verstaan, leeren ons art. 7 en 11 der wet van 11 frimaire an 7 (1 December 1798)¹⁾. Behalve de inkomsten *jure privato*, waartoe ook behoorden de huren van staanplaatsen in hallen enz., waren het de opcenten op de grond- en de personeele belastingen. Het maximum van het aantal opcenten, dat de gemeenten mochten heffen, werd jaarlijks bij keizerlijk decreet vastgesteld, en de gemeenteraad raadpleegde er bij de behandeling der begrooting over, hoeveel opcenten binnen het gestelde maximum tot dekking der uitgaven voldoende zouden zijn (art. 68).

Eene aanvulling dezer bepalingen had plaats door art. 41 der wet op de patenten van 1 brumaire an 7,

1) Rondonneau, t. a. p. II, bl. 115.

in verband met art. 7 van het arrêté van 15 fructidor an 8 (2 September 1800)¹⁾.

Krachtens deze artikelen werd aan iedere gemeente afgestaan 8 % van het zuiver bedrag der binnen haar gebied geheven rechten van patent.

Waren nu deze inkomsten niet voldoende, dan mochten oorspronkelijk alleen de grootere gemeenten, die meer dan 5000 inwoners telden, „taxes indirectes et locales” opleggen.

Hiervan werd echter door art. 68 van het decreet van 1811 afgeweken; dit decreet stond de heffing van octrooien zonder onderscheid toe aan alle „villes et communes de la Hollande où les revenus ordinaires sont insuffisants”²⁾.

Eene uitvoerige regeling der gemeentelijke octrooien vinden we in het reglement van 17 Mei 1809³⁾. Over de invoering van een octrooi werd door den gemeenteraad beraadslaagd, maar de prefect had het recht om, indien hij bij het onderzoek der begroting de onge-

1) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 131.

2) Mr. F. N. Sickenga, Bijdr. Adm. R., Dl. XXV, bl. 80 en 81, ziet dit over het hoofd en komt er daardoor geheel ten onrechte toe te spreken van „de zeer bescheiden plaats, hier (in het Fransche keizerrijk) aan plaatselijke accijnsen toegewezen.”

Vgl. Paul Leroy-Beaulieu, t. a. p. I, bl. 685.

Victor van Brasch, La commune et son système financier en France, traduit par P. de Waxel, Paris 1879, bl. 114.

3) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 291.

noegzaamheid der plaatselijke middelen bemerkte, den raad te verzoeken tot zoodanige beraadslaging over te gaan (art. 2 en 4). Weigerde de raad aan de uitnoodiging van den prefect gevolg te geven of nam hij een negatief besluit, dan werd hiervan door den prefect aan den keizer rapport gezonden (art. 7). Het schijnt dus, dat de keizer een octrooi kon opleggen ook tegen den wil van den gemeenteraad. Gaf daarentegen de raad aan het verzoek van den prefect gehoor, of besloot hij uit eigen beweging een octrooi in te voeren, dan werd het reglement daarvoor met het tarief door den prefect onderzocht en vervolgens door hem aan den keizer ter bekrachtiging toegezonden ¹⁾ (art. 6—12).

Volgens art. 16 mochten de octrooien slechts rusten op: „boissons en liquides, comestibles, combustibles, fourrages, matériaux.” Belasting van „grains et farines, fruits, beurre, lait, légumes, et autres denrées” was evenwel door art. 24 verboden.

In theorie lieten de octrooien werkelijk niet zoo bijzonder veel te wenschen over, maar des te meer in de praktijk.

Over 1812 bedroeg het totaal der inkomsten van de

1) Het recht tot bekrachtiging der verordeningen op de heffing van plaatselijke belastingen in onze departementen werd echter door art. 68 van het decreet van 1811, ter bespoediging van de hervorming onzer belastingen, voorloopig gedelegeerd aan den „prince gouverneur général.”

gemeenten in de Hollandsche departementen 16.615.096 francs, waarvan slechts 786.092 francs voortspuiten uit de opcenten op de directe belastingen en 15.889.004 francs uit de „autres revenus des communes y compris les octrois” ¹⁾. Wij slaan zeker den bal wel niet mis, door het grootste deel van deze laatste som op rekening der octrooien te brengen.

De invordering der octrooien had plaats òf bij het binnenkomen òf „dans l'intérieur de la commune”; het laatste alleen, wanneer het eerste te veel kosten zou teweegbrengen ²⁾. Oorspronkelijk geschiedde de invordering door plaatselijke ambtenaren onder toezicht van de directie der droits réunis. Maar het decreet van 8 Februari 1812 (bull. d. l. n°. 420) week hiervan af, door in het belang der gemeenten te bepalen, dat de heffing voortaan aan de ambtenaren van de droits réunis zou zijn opgedragen. De kosten der invordering zouden voor 1812 worden berekend tot gelijk gedrag, als zij over 1811 hadden beloopt, onder aftrek van 5 % ten

1) Tabel III behorende bij het decreet van 21 September 1812 (bull. d. l. n°. 461).

2) De admodiatie der octrooien (par abonnement), volgens welke zij van accijnzen tot directe belastingen overgingen, werd door Napoleon afgekeurd. Alleen ten opzichte van slachters en tappers achtte hij deze omzetting der belasting in eene heffing naar gelang van het vermoedelijk debiet onschadelijk. Zie decreten van 26 April 1811 (bull. d. l. n°. 366), 4 Mei 1812 (bull. d. l. n°. 434) en 25 September 1813 (bull. d. l. n°. 526).

bate der gemeenten, „pour l'économie présumée qui pourra resulter du nouveau système de perception.” Daarentegen zou de directie der droits rénnis 5 % ontvangen van hetgeen de octrooien ten gevolge van haar bestuur meer zouden opbrengen. Eene zonderlinge verwarring tusschen staats- en gemeentefinanciën, waarvan wij zoo aanstonds nog sterker voorbeelden zien zullen.

Doch alvorens hiertoe over te gaan, moeten we nog vermelden, dat bij decreten van 14 Juli 1812 en 15 Mei 1813 aan die gemeenten in de Hollandsche departementen, welke minder dan 2000 inwoners telden, werd toegestaan met de heffing van hoofdelijke omslagen voorloopig voort te gaan ¹⁾.

Gewone uitgaven door buitengewone belastingen te dekken was den gemeenten verboden door het besluit van 4 thermidor an 10 (23 Juli 1802) ²⁾. Ditzelfde besluit bepaalde tevens, dat de plaatselijke inkomsten bij uitsluiting tot bestrijding der plaatselijke behoeften zouden strekken.

Hierop werd evenwel weinig gelet. Dat alle gemeenten vijf percent van hare inkomsten over het jaar 1812 ten behoeve der departementen moesten afstaan, en een deel van de opbrengst harer octrooien aan

1) Zie decreet van 25 September 1813 (bull. d. l. n°. 526).

2) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 186.

het bestuur der droits réunis moesten laten, zagen we reeds. Evenwel was al vroeger aan de gemeenten een deel harer inkomsten ontnomen.

Volgens art. 75 der wet van 24 April 1806 ¹⁾ moesten alle gemeenten van meer dan 4000 inwoners, of wier inkomsten meer dan f 20.000 bedroegen, een tiende van de opbrengst harer octrooien aan den staat afstaan „pour le pain de soupe des troupes.” En het decreet van 25 Maart 1811 (bull. d. l. n°. 358) bepaalde een „prélèvement d'un pour cent sur les octrois et revenus des communes de l'Empire,” ten behoeve van het Hôtel Impérial des militaires invalides.

Bovendien moesten de gemeenten, volgens art. 3 der wet van 29 floréal an 10 ²⁾ in de rijksuitgaven voor de verificatie der maten en gewichten bijdragen, door 10 % van het plaatselijk recht van de waag af te staan. Het decreet van 24 floréal an 13 ³⁾ eindelijk ontnam aan de gemeenten 5 % harer inkomsten „pour la compagnie de réserve” ⁴⁾.

„Het beginsel der fransche prélèvements is onjuist. De gemeente, als burgerlijk persoon, als bezitster jure privato van wettelijk belaste goederen, drage, schoon

1) Rondonneau, t. a. p. IV, bl. 217.

2) Rondonneau, t. a. p. III, bl. 25.

3) Rondonneau, t. a. p. V, bl. 425.

4) Vgl. Mr. J. R. Thorbecke, Over plaatselijke begrooting, Leiden, 1847, bl. 42 vv.

de opbrengst dier goederen niet bijzonder, maar publiek belang dient, in alle gemeene lasten. Maar heffingen, welke de eenvoudige toepassing der algemeene belastingwetten te buiten gaan, zijn onregtvaardig. En hetgeen de gemeente, als publieke magt, uit belasting harer ingezetenen heeft, kan niet ten behoeve des Lands worden belast, of de plaatselijke is tevens Rijksbelasting" (Thorbecke, t. a. p. bl. 49).

De directe belastingen van het Fransche stelsel drukten minder zwaar op den landbouw dan die van 1805. Daar tegenover werd te veel gelet op de huurwaarde en de samenstelling der huizen; zoowel grondbelasting als personeel, patent en belasting op deuren en vensters stonden met deze huurwaarde in meer of minder nauw verband en drukten door deze eenzijdigheid de huurprijzen. Dit was evenwel niet de grootste fout van het Fransche stelsel; meer nadeel berokkende het door het evenwicht tusschen de directe en de indirecte belastingen geheel te verbreken. Zoowel in den staat als in de gemeenten waren de indirecte middelen verreweg de mildst vloeiende bron van inkomsten. Hierdoor werden handel en nijverheid belemmerd en de mindergegoeden zwaar getroffen. Dat de departementen hunne uitgaven uitsluitend uit opcenten op de directe belastingen dekten, kon deze wanverhouding niet goedmaken.

Niet minder verkeerd was de verwarring tusschen de

rijks- en de gemeentefinanciën, welke uit het stelsel der prélèvements voortsproot.

De vergelijking met Gogels stelsel kunnen de Fransche belastingen niet doorstaan. Ook het verband tusschen de rijks- en de gemeentebelastingen was in Gogels stelsel veel beter dan in het Fransche. Moesten we dáár er op wijzen, dat op het opcentenstelsel te veel gewicht werd gelegd, hier moeten we een veel ernstiger bedenk-
king maken ¹⁾. De plaatselijke octrooien voerden ons schier geheel terug tot den jammerlijken toestand, waarin vóór 1806 de gemeentefinanciën en het binnenlandsch vertier hadden verkeerd. Noch in den staat, noch in de gemeenten werd gevraagd hoe het billijkst kon worden belast. Men nam, waar het gemakkelijkst te halen viel.

1) Vgl. Paul Leroy-Beaulieu, t. a. p. I, bl. 685.

STELLINGEN.

I.

Naar het nieuwere Romeinsche recht behoeft het voorwerp der verbintenis — behalve bij de *stricti juris judicia* — niet op geld waardeerbaar te zijn.

II.

„Wenn es wirklich die Autonomie des Versprechenden wäre, welche die Verpflichtung begründet, so müsste diese Autonomie doch auch anerkannt werden, sobald der Versprechende das von ihm gegebene Gesetz ändert, und erklärt „ich will nicht geben.“ Denn die Macht die selbst gegebenen Gesetze auch wieder aufzuheben, liegt ja im Begriffe der Autonomie.“ (Dr. S. Schlossmann, *der Vertrag*, S. 90).

III.

De gekozen woonplaats vervalt niet door den dood des gedomiciliëerden.

IV.

Art. 202 B. W. verbiedt zoowel voorwaarde als tijdsbepaling in de regeling van huwelijksvermogensrecht.

V.

De erkenning van een natuurlijk kind in eene openbare akte van uitersten wil is voldongen van af het oogenblik, waarop de akte is verleden, en vervalt niet door herroeping van den uitersten wil.

VI.

Volgens art. 910 B. W. erft, indien de overledene wettige en natuurlijke afstammelingen heeft nagelaten, elk natuurlijk kind een derde van het aandeel, dat aan elk wettig kind toekomt.

VII.

Het beding in eene koopakte, dat in het verkochte perceel een bepaald bedrijf niet mag worden uitgeoefend, werkt niet tegen volgende koopers.

VIII.

Art. 1638 B. W. brengt wet en recht met elkaar in strijd.

IX.

De schuldeischer, die eene niet opeischbare vordering tegen den failliet heeft, kan deze niet in compensatie brengen.

X.

In het geval van art. 614 *a*, W. v. K. is de verzekeraar tot *ristorno* niet verplicht.

XI.

De acceptant eener assignatie kan tegen den houder de *exceptiones ex persona indossantis* inroepen.

XII.

De nietigheid van het exploit kan door den gedaagde worden ingeroepen na de exceptiën van *connexiteit* en van *litispendentie*.

XIII.

Behalve in *summiere* zaken moet de eisch in reconventie bij beteevende schriftuur van antwoord geschieden.

XIV.

De grondwet belet niet, aan den Raad van State of aan één zijner afdeelingen eene beslissende uitspraak over geschillen van bestuur op te dragen.

XV.

Elk verband tusschen kiesrecht- en belastingplicht moet worden vermeden.

XVI.

Ontbindbaarheid van provinciale en plaatselijke tegenwoordiging zou geschillen met de regeering niet kunnen beslechten.

XVII.

Wijziging van art. 24 der wet van 20 Juli 1870 (Stbl. n°. 131) in dien zin, dat ook voor het reeds aangetaste vee de volle waarde werd berekend, die het in gezonden toestand zou hebben, is wenschelijk.

XVIII.

Het beginsel van het ontwerp-Sannes, elke notarieele standplaats tot middelpunt van haar ressort te maken, verdient aanbeveling, mits de kringen ruimer worden getrokken, dan in den staat, behoorende bij dat ontwerp, geschied is.

XIX.

Bij eene verandering onzer wetgeving op het notariaat zou het wenschelijk zijn, den notarissen het houden van bij de wet aan te wijzen boeken voor te schrijven.

XX.

Voor het uitoefenen van toezicht op de handelingen der notarissen zijn de ambtenaren der registratie door hun werkkring de aangewezen personen.

XXI.

Door een hooger recht te heffen van authentieke dan van onderhandsche huurcontracten werkt de wet de hoogst verderfelijke zaakwaarneming in de hand.

XXII.

De betrekkingen van notaris en van plaatsvervangend kantonrechter behoorden onvereenigbaar te zijn.

XXIII.

Algemeene overproductie is mogelijk.

XXIV.

Oorlog veroorzaakt overbevolking.

XXV.

Verspreiding van de leer van het Neo-Malthusianisme is wenschelijk.

XXVI.

Te recht worden wettelijke beperking van vrouwen- en kinderarbeid en vaststelling van een maximum van

het aantal werkuren per dag, door de werklieden wenschelijk geacht.

XXVII.

Elke directe belasting moet progressief zijn.

XXVIII.

Behalve voor kleine gemeenten is de plaatselijke inkomstenbelasting onvoorwaardelijk af te keuren.

XXIX.

De grondslag: huurwaarde der woning, is uitstekend geschikt voor eene plaatselijke-, doch past niet voor eene rijks personeele belasting.

XXX.

Tenzij, zonder verzaking van 's lands belang, herstel van het financieel evenwicht hier te lande door inkrimping der uitgaven bereikt kan worden, moeten aanmerkelijke verhooging van het invoerrecht op buitenlandsche en invoering van een matigen accijns op binnenlandsche tabak tot herstel van dit evenwicht in de eerste plaats in aanmerking komen.

XXXI.

De gedeeltelijke opdracht der strafvervolging in zake van rijksbelastingen aan de rijksadvocaten behoort te vervallen.

XXXII.

Tusschen civiel en crimineel onrecht bestaat slechts een quantitatief- geen kwalitatief onderscheid.

XXXIII.

De bepaling van art. 156 W. v. S., dat getuigen, die een tweegevecht bijwonen, niet strafbaar zijn, verdient afkeuring.

XXXIV.

In art. 435 W. v. S. had ook de overtreding van art. 63 Gw. strafbaar gesteld moeten zijn.

XXXV.

De verjaring der strafvordering behoorde door de vervolging geschorst- niet gestuit te worden.

XXXVI.

Wanneer de woorden eener wet slechts ééne opvatting toelaten, mag niet worden afgeweken van de onderstelling, dat verklaring en wil des wetgevers elkander dekken.
